KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM YÖNETİMİ VE DENETİMİ ANABİLİM DALI

ATATÜRK DEVRİ MAÂRİF VEKİLLERİNİN EĞİTİMİ MİLLİLEŞTİRME ÇALIŞMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Ömer Tanju CİHAN

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Mehmet Metin ARSLAN

2018

KIRIKKALE

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM YÖNETİMİ VE DENETİMİ ANABİLİM DALI

ATATÜRK DEVRİ MAÂRİF VEKİLLERİNİN EĞİTİMİ MİLLİLEŞTİRME ÇALIŞMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Ömer Tanju CİHAN

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Mehmet Metin ARSLAN

2018

KIRIKKALE

KABUL-ONAY

[Danışmanın Adı Soyadı] danışmanlığında Ömer Tanju CİHAN tarafından hazırlanan **"Atatürk Devri Maârif Vekillerinin Eğitimi Millileştirme Çalışmaları"** adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

04/09/2018

Prof. Dr. Temel ÇALIK (Başkan)

Doç. Dr. Mehmet Metin ARSLAN (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Neslin İHTİYAROĞLU (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım

04/09/2018

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **"Atatürk Devri Maârif Vekillerinin Eğitimi Millileştirme Çalışmaları"** adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

04/09/2018

Ömer Tanju CİHAN

İmza

ÖN SÖZ

Bu araştırmanın amacı, Atatürk Devri Maarif Vekillerinin Eğitimde Millileştirme çalışmalarıdır.

Türkiye Cumhuriyetinin kurulması aşamasında her alanda olduğu gibi eğitim alanında da önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Oluşan değişimler toplumu büyük oranda etkilemiş ve değiştirmiştir. Özellikle Eğitim alanında meydana gelen değişikliklerin Atatürk Devrinde nasıl gerçekleştirildiği, bunu gerçekleştirirken o devirde görev yapan maarif vekillerinin etkilerinin neler olduğu merak konusudur. Eğitimi millileştirmek amacıyla yapılan çalışmalar nelerdir ve alınan tepkiler neler olmuştur gibi sorulara cevap bulmak için tarihsel süreç incelendiği zaman benzer araştırmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalarda maarif vekillerinin kişisel yapıları ve etkileri çok öne çıkmamaktadır. Bu anlamda da Atatürk Devri Maarif Vekillerinin Eğitimde Millileştirme çalışmaları konusunda bilinçlenmek adına çalışma yapmak önem arz etmektedir. Bu bağlamda alanda yapılan çalışmalara ufakta olsa bir katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Bu araştırmanın yürütülmesinde, ortaya konmasında desteklerini benden esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Mehmet Metin ARSLAN teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Ayrıca, yüksek lisans eğitimim boyunca hep yanımda olarak desteklerini eksik etmeyen sevgili eşim Emel'e, manevi desteklerini esirgemeyen Alper BOYRAZ ve Müge Bahar DALAY'a, güç aldığım biricik kızım Özgü Doğa'ya, arkadaşlarıma ve meslektaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

ÖZ

CİHAN, Ömer Tanju "Atatürk Devri Maarif Vekillerinin Eğitimi Millileştirme Çalışmaları", Yüksek Lisans Tezi, 2018

Atatürk devri eğitim sisteminin anlatıldığı bu çalışmanın amacı, Atatürk devri olarak ifade edilen 1920-1938 yılları arasında eğitim alanında yapılan yenilik çalışmaları, bu çalışmaların topluma yansıması ve bu çalışmalar içerisinde dönemin maarif vekillerinin etkilerini ortaya koymaktır.

Atatürk Devri, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açılışından Atatürk'ün ölümüne kadar, yani 1920-1938 yılları arasını kapsamaktadır. Tanzimat'la birlikte başlayan I. ve II. Meşrutiyet hareketlerinin etkisiyle Osmanlı Devleti'nde eğitim alanında yaşanan değişimlerin Atatürk Devrinde de devam ettiği görülmektedir. Bu dönemde milli, çağdaş ve laik bir toplum düşüncesiyle, Türk toplumunu çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırmak hedeflenmiştir.

Tevhid-i Tedrisat, harf inkılabı ve bunun uygulaması olan millet mektepleri gibi radikal değişimler yapılmış daha önemlisi ise bu değişikliklerin halka ulaştırılması olmuştur. Bu noktada yapmış oldukları uygulamalarla maarif vekilleri ön plana çıkmıştır. Atatürk'ün gerçekleştirmek istediği tüm icraatları pratiğe dökmeye çalışmışlardır.

Türk insanının "Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür" nesiller olarak yetiştirilmesi, okuma yazma oranının yükseltilmesi, "Cumhuriyet" yönetimine koşut olarak yeni bir eğitim sisteminin oluşturulmasına çalışılmıştır

Anahtar Kelimeler: Atatürk Devri, Millî ve Kültürel Değişim, Maarif Vekili

ABSTRACT

CİHAN, Ömer Tanju "Minister of Education During Ataturk's Era (1920-1938): Studies on Nationalization of Education, "Master's Thesis, 2018

The aim of this study which is described education system of Ataturk's era is innovation studies in education between 1920-1938 expressed as Ataturk's era, its reflection on society and effect of minister of education with in these studies.

It is seen that changes in the Ottoman education which started with 'Tanzimat' reform era continued during Ataturk's era. Inthisperiod, it is tried to establish an education system suitable to there quirements of the modern agein stead of old-fashion ededucation which is removed.

Radical changes such as Lawon Unity of Education, Alphabet Reform and National Schools have been made, and the main thing is tomake the public be able to reach these changes.In that point, ministers of education rise to prominence with their practice, and they try to put all the actions that Ataturk wants to accomplish into practice.

With the help of these innovation studies during Republic Period, literacy rate of society is increased, and following this; modern, secular, well-equipped individuals who know what they want are trained, and it lead up to next generations to be come more successful individuals.

Studies carried out during this period and education ministers' efforts in this work make a fresh start to create a more modern society, and to raise generations more modern, national, respectful of cultural values and high literacy rate.

KeyWords: Ataturk's Era, Educational Policies, Nationaland Cultural Changes, Ministers of Education

SİMGE VE KISALTMALAR

akt. : aktaran

BBM : Büyük Millet Meclisi

C : cilt

CBMEB : Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanları

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

s : Sayfa

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TBMMZC: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

TDK : Türk Dil Kurumu

vb. : ve benzeri

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Atatürk Devri'nde (1923-1938) göreve yapan Maarif Vekilleri 27

Tablo 2: 1923-1938 arası görev yapan TBMM hükümetleri 74

Tablo 3: 1923-1938 arası okul, öğrenci ve öğretmen durumu 80

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ……..……..…. I
ÖZ……..……..II
ABSTRACT…….……..…….III
SİMGE VE KISALTMALAR……...…….……V
TABLOLAR LİSTESİ……...…….……....V
İÇİNDEKİLER…….……..…..……...……...VI

GİRİŞ. 1

Problem 4
Amaç 4
Önem 5
Sınırlılıklar 5
Tanımlar 6

Yöntem

- Araştırma Modeli…….……...……6
- Veri Toplama Teknikleri…….7
- Verilerin Analizi……...……..7

1. BÖLÜM

1.1. Eğitimde Millileşme 8
1.1.1. Ziya Gökalp ve Milli Terbiye Anlayışı 9
1.1.2. Meşrutiyet Dönemi ve Milli Terbiye Tartışmaları 11
1.2. Kurtuluş Savaşı Dönemi (1919-1923) Eğitim Politikaları 12
1.2.1. Okulların Durumu 13
1.2.2. Öğretmenlerin Durumu 15
1.2.3. Milli Uyanış Üzerine Öğretmenlerin Etkisi 15

2. BÖLÜM

2.1.Kurtuluş Savaşı Dönemi Maarif Vekilleri ve Eğitim Politikaları 18
2.1.1. Rıza Nur dönemi (Mayıs-Aralık 1920) 19
2.1.2. Hamdullah Suphi dönemi (Aralık 1920- Kasım 1921) 21
2.1.3. Mehmet Vehbi dönemi (Kasım 1921-Kasım 1922) 23
2.1.4. İsmail Safa dönemi (Kasım 1922-Mart 1924) 25
2.2. Cumhuriyet Dönemi Maarif Vekilleri ve Eğitim Politikaları 26
2.2.1. İsmail Safa Özler (30 Ekim 1923- 6 Mart 1924) 28
2.2.2. Hüseyin Vasıf Çınar (6 Mart 1924- 22 Kasım 1924) 30
2.2.3. Şükrü Saraçoğlu (22 Kasım 1924-3 Mart 1925) 32
2.2.4. Hamdullah Suphi Tanrıöver (3 Mart 1925- 19 Aralık 1925) 33
2.2.5. Mustafa Necati Uğural (20 Aralık 1925- 1 Ocak 1929) 33
2.2.6. Hüseyin Vasıf Çınar (28 Şubat 1929- 7 Nisan 1929) 32
2.2.7. Cemal Hüsnü Taray (10 Nisan 1929- 15 Eylül 1930) 37
2.2.8. Esat Sagay (27 Eylül 1930- 18 Eylül 1932) 36
2.2.9. Reşit Galip (19 Eylül 1932- 13 Ağustos 1933) 40
2.2.10. Yusuf Hikmet Bayur (27 Ekim 1933- 8 Temmuz 1934) 42
2.2.11. Zeynel Abidin Özmen (9 Temmuz 1934- 9 Haziran 1935) 43
2.2.12. Saffet Arıkan (9 Haziran 1935- 28 Aralık 1938) 45

3. BÖLÜM

3.1. Atatürk Devri Eğitim Sistemi ve Özellikleri (1923-1938) 46
3.1.1. Çağdaş Eğitime Geçiş Çalışmaları 49
3.1.2. Heyet-i İlmiye Toplantıları 51
3.1.3. Tevhidi Tedrisat Kanunu 53
3.1.3.1. Medreselerin Modernizasyonu Üzerine Tartışmalar 55
3.1.3.2. Din Eğitimi ve Çağdaş Eğitim Çatışmaları 56
3.1.4. Talim ve Terbiye Kurulunun Kuruluşu 58

3.1.5. Yabancı ve Azınlık Okullarının Denetim Altına Alınması 59
3.1.6. Harf Devrimi 61
3.1.7. Türk Dilinin Sadeleştirilmesi Çalışmaları 63
3.2. Cumhuriyet Dönemi Eğitimin Temel Özellikleri 65
3.3. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının Genel İlkeleri 67
3.3.1.Eğitimde Ulusallık İlkesi 68
3.3.2.Eğitimde Laiklik İlkesi 68
3.3.3.Karma Eğitim İlkesi 69
3.3.4.Eğitimin Yaygınlaştırılması İlkesi 70
3.4. Eğitimin Modernleştirilmesinde Yurtdışından Getirilen Uzmanların Etkisi 71
3.5. Çağdaş Eğitime Geçiş Aşamasında Ortaya Çıkan Sorunlar 72
3.6. 1923-1938 Yılları Arasında Kurulan Hükümetler 74
3.6.1. Maarif Vekâletinin Kuruluşu 75
3.6.2. Maarif Vekâletinin Teşkilatlanması 75
3.7. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Kurumları 77
3.7.1. İlköğretim 78
3.7.2. Ortaöğretim 79
3.7.3. Mesleki Eğitim 81

4. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER 83
KAYNAKLAR 86

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi tanımlanmış, amacı, önemi,sayıtlıları, araştırmada yer alan ilgili kavramların tanımı, araştırmanın modeli ve veri toplama analizine yer verilmiştir.

Eğitim, tarih boyunca en çok tartışılan kavramların başında gelmektedir. Özellikle toplumların yaşamış olduğu sıkıntılar çerçevesinde insanların hayata bakışı da değişmiş, bu değişikliklere paralel olarak da eğitime yükledikleri işlevsel anlamlarda farklılıklar ortaya çıkmıştır. Özellikle ilk çağlarda daha çok "zihin, bilinç ve haz" gibi felsefe ve psikoloji merkezli kavramlarla ifade edilen eğitim, modern zamanlarda ise daha çok "ideoloji, toplumsal sınıf, kültürlenme ve toplumsallaşma" gibi modern kavramlarla ifade edilir olmuştur (İnal, 2004, s. 35). Öyle ki eğitim, özellikle toplum içerisinde varlığını sürdüren ve içinde bulunduğu toplumu temelinden değiştirebilecek bir etkiye sahip olan eğitim, son derece etkili bir kurumdur.

Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe Sözlük'te eğitim;"*bir bilim dalı veya sanat kolunda yetiştirme, geliştirme ve eğitme işi, çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme, terbiye*" şeklinde ifade edilmektedir. Bu tanım doğrultusunda oldukça kapsamlı bir işlevi olan eğitim devletlerin de öncelikli hedefleri arasında yer almakta ve bu anlamda ideal bir eğitim sistemi devletlerin temel ihtiyaçları arasında öncelikli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Devleti oluşturan kültürel ve toplumsal yapıların öncelikle fonksiyonu kendi kendini idame ettirebilmesidir. Bunu sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilmesi de ancak ideal bir eğitim sistemi ile olabilirken; toplumu oluşturan bireyler ancak bu ideal eğitim sistemi ile belli bir düşünce etrafında yetişebilmektedir (Akyüz, 1991, s.156). Bireylerin toplum içerisinde yaşamını sürdürebilmesi ve diğer bireylerle sağlıklı bir iletişim içerisinde olabilmesi için gerekli olan davranışları kavraması ve öğrenmesi gerekmektedir. Eğitimin bu şekilde bir fonksiyonu varken, bunların gerçekleştirilebileceği ortamları oluşturan okullar, çocuklara kuvvetli bir ahlak ve sağlıklı bir karakter vermenin yanı sıra birçok bilim ve mesleği de onlara

kazandırmakta ve aynı zamanda genç nesillerin sosyal hayatta olan uyumlarını sağlayan kurumlar olarak da tanımlanabilmektedir. Eğitim kurumlarında bireylerin nasıl yetiştirileceği, onlara hangi değer ve kavramların öğretileceği, hangi ideallerin aktarılacağı gibi birçok etkili soyut unsur öğretilmektedir. Bu nedenle de eğitim kurumlarının yapıları, işlevleri, öğretim yöntemleri ve bunların uygulanabilirlikleri değerlendirilirken bütüncül bir yaklaşım ortaya koymak gerekmektedir (İnan, 2004, s. 39). Çünkü eğitim sistemiyle birlikte ortaya çıkan kurumlar, toplumsal yapıyı doğrudan etkilemekle birlikte, bireyleri etkisi altına alabilmekte ve onu adeta yeniden biçimlendirebilmektedir.

Türklerin İslamiyet'i kabulü ve yerleşik hayata geçmesi ile birlikte başlayan medrese sistemi bulunduğu zamana göre ideal bir sistem olmakla birlikte, zamanla fonksiyonunu yitirmiş ve üzerine düşen vazifeyi layıkıyla yerine getiremez hale gelmiştir. Bu anlamda Osmanlı Devleti'nin geri kaldığı alanlardan bir de eğitim olmuştur.

Avrupa'daki gelişmelerin çok gerisinde kalan Osmanlı, özellikle 19. yüzyıldan itibaren reformist çalışmalar içerisine girmiştir. Bu çerçevede özellikle İkinci Mahmut döneminde başlayan yenilik çalışmaları, eğitim alanında da olmuş, bu doğrultuda birçok yenilik yapılmıştır. Ancak bu yenilik çalışmaları yeterli olmamış, Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kalkmasına engel olamamıştır. Fakat II. Mahmut'la başlayan bu yenileşme çalışmaları bir şeylerin değişebileceğini göstermiş ve yeni Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte Türk eğitim sisteminde daha köklü reformların gerçekleştirilmesine zemin hazırlamıştır.

Tarih boyunca yaşanan hadiseler, ülke ve milletlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için eğitimin son derece önemli bir araç olduğunu ortaya koymuştur. Bu doğrultuda eğitimin kendisinden beklenen özellikleri ortaya koyabilmesi için içinde bulunulan zamanın şartlarına uygun olarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak bu yeniden düzenleme yapılırken de geçmiş uygulamaların yanı sıra modern sistemlerden yola çıkılarak ortaya konulan görüş ve öneriler dikkate alınıp incelenmeli ve çağın gereklerine uygun yeni ideal bir sistem hayata geçirilmelidir. Yeni bir devletin kurulduğu 1920 ve sonrası süreçte Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni eğitim sistemini de bu yönde değerlendirmek gerekmektedir. Öyle ki artık köhne bir hale gelmiş Osmanlı devleti eğitim sisteminin aynen devam

ettirilmesi düşünülemezdi ve bu çerçevede de yeni bir eğitim sisteminin ortaya konması kaçınılmazdı.

Eğitimin toplumsal ve bireysel olmak üzere iki temel amacı bulunmaktadır. Devlet ise bu amaçlar çerçevesinde, ideal birey ve sağlıklı bir toplumun oluşması için eğitimi şekillendirmekte ve zamana ve zemine göre yeni yeni uygulamalar ortaya koyabilmektedir. Eğitim anlayışında bireyin değil de toplumsal amaçların daha ön planda tutulduğu toplumlar genellikle "milli devlet" modeline uygun olanlardır. Böyle bir eğitim anlayışına sahip olan devletlerin tüm kurumlarında milli devlet modelinin yansıması görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarına bakıldığında da milli bir anlayışla tüm kurumlara yaklaşıldığı görülmektedir. Bu çerçevede eğitim bakanlığının başına da "milli" kelimesinin eklenmesi bu yöndeki bir çabanın ürünüdür. Bununla birlikte eğitim sisteminin temelini bu millilik düşüncesi oluşturmakla birlikte görev alan bakanların farklı uygulamalar sergiledikleri görülmektedir. Bu doğrultuda milli eğitim; bir ulusun bağımsızlığını sürdürülebilmesi ve milli çıkarlarını koruması noktasında toplumun tarihi, kültürel, ekonomik, toplumsal ve siyasal yapısı merkeze alınarak çağın gereklerine uygun olarak yeniden dizayn edilebilen bir sistemi ifade etmektedir (Çınar, 2003).

Eğitim, bir milletin tarih boyunca varlığını sürdürebilmesinde ve devletler arasında kendini kabul ettirebilmesinde öncelikli unsurların başında gelmektedir. Her ne kadar günümüzde askeri ve ekonomik güç devletlerin diğer devletlere üstünlük sağlamasında öncelikli unsur olarak görülse de tüm bu etkili unsurların kaynağı, iyi bir eğitim sistemine sahip olmalarıdır. Köklü bir eğitim sistemine sahip olan devletlerle, sürekli değişen bir eğitim sistemine sahip olan devletlerarasındaki fark günümüzde daha belirgin olarak görülmektedir.

1. Problem

Bu çerçevede araştırmanın problemini, Atatürk devriolarak da ifade edilen 1920-1938 yılları arası Türk eğitim sistemi, bu dönemde görev yapmış olan milli eğitim bakanları ve bu bakanların görev süreleri boyunca eğitimin millîleştirilmesi noktasında Türk eğitim sisteminde yapmış oldukları uygulamalar, değişiklikler ve çalışmalar oluşturmaktadır. Bununla birlikte yeni bir devletin kurulma aşamasında eğitime nasıl bir önem verildiği, hangi kriterlerin ön planda tutulduğu, önceki dönemlere kıyasla yapılan değişikliklerin neler olduğu? Görev yapan bakanların yapmış oldukların yeniliklerin neler olduğu? Bu 18 yıllık zaman zarfında eğitim sisteminin nasıl bir yapıya dönüştürülmeye çalışıldığı gibi birçok soruya dönemin kendi şartları çerçevesinde cevap aranmaya çalışılmıştır.

2. Amaç

Bu araştırmanın amacı, eğitimin millileştirilmesi süreci olarak ifade edilen1920-1938 yılları arasında eğitim alanında gerçekleşen değişimin hukuki metinler, hükümet programları, yazılı basın, milli eğitim bakanlarının söylev ve demeçlerinden faydalanarak ayrıntılı bir analizini yapıp sonuca ulaşmaktır.

Bu amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. 1920-1938 yılları arasında kurulan hükümetlerde maarif vekilliği yapan kişilerin eğitime ilişkin görüşleri ve uyguladıkları politikalar nelerdir?

2. Türk Eğitim Sisteminde 1920-1938 yılları arasında eğitimin millileştirilmesi ile ilgili uygulamalar ve sorunlar nelerdir?

3. Atatürk Devri'nin eğitim politikalarında maarif vekillerinin yeri ve önemi nedir?

3. Önem

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte Osmanlı devleti döneminden kalma tüm devlet yapısı yeni baştan tasarlanmıştır.Tüm devlet kurumları ve sistemleri yenilendiği gibi eğitim sistemi de baştan sona yeniden düzenlenmiştir.Bu oluşturulan yeni sistemde Atatürk'ün düşünceleri doğrultusunda çağdaş bir eğitim sisteminin oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda modern zamanlara uyan bir anlayışla birlikte, milli ve kültürel değerlerin ön plana alındığı bir anlayış yeni eğitim sisteminin öncelikleri arasında olmuştur. Araştırmanın önemi de bu noktada ortaya çıkmakta ve Atatürk'ün eğitime verdiği değerin yanı sıra milli bir eğitim anlayışının devletlerin geleceği açısından son derece önemli olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı, 1923 yılından günümüze Maarif Vekâleti (1923-1935), Kültür Bakanlığı (1935-1941), Maarif Vekilliği (1941-1946), Millî Eğitim Bakanlığı (1946-1950), Maarif Vekâleti(1950-1960), Millî Eğitim Bakanlığı(1960-1983), Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı (1983-1989), 1989 yılından günümüze kadar da Millî Eğitim Bakanlığı adıyla çalışmalarını sürdürmektedir (www.meb.gov.tr).

Bu çalışma, İcra Vekilleri Heyetinde ve Cumhuriyet hükümetlerinde yer alan maarif vekillerinin eğitim öğretim sorunlarına nasıl baktığı, bu konulara ne tür eleştiri ve öneri getirdiği, çözümler sunduğunu eleştirel bir yöntemle tartışılacağından önemlidir. Bu nedenle Atatürk Devri eğitimde millileşme sürecini değerlendirme hedefiyle hazırlanan bu araştırma, günümüz eğitim tartışmalarına sosyal ve tarihsel perspektiften bakma imkânı sağlayacağı gibi eğitim politikalarına da yol gösterici olacaktır.

4. Sınırlılıklar

Bu araştırma, tarihsel dönem olarak 1920-1938 yılları arasında sınırlandırılmıştır. Araştırma, TBMM'nin kuruluşundan Atatürk'ün vefatına kadar geçen ve "Atatürk Devri" olarak da ifade edilen 18 yıllık süreyi kapsamaktadır.Bu süre zarfında Türk eğitim sisteminin yapısı, özellikleri, görev yapan milli eğitim bakanları ve bu görev sürelerinde eğitim sisteminde yapmış oldukları yenilikler ile sınırlıdır.

5. Tanımlar

Eğitim: Bir bilim dalı veya sanat kolunda yetiştirme, geliştirme ve eğitme işi, çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme, terbiye (TDK).

Milli Eğitim: Bir ulusun bağımsızlığını sürdürülebilmesi ve milli çıkarlarını koruması noktasında toplumun tarihi, kültürel, ekonomik, toplumsal ve siyasal yapısı merkeze alınarak çağın gereklerine uygun olarak yeniden dizayn edilebilen bir sistemi ifade etmektedir (Çınar, 2003).

Milli Terbiye: Milli ahlakı oluşturmak ve kazandırmak için yapılan milli eğitim ve öğretim faaliyetleri demektir (İnan, 2007).

Milli Kültür: Bir milleti diğerinden farklı kılan yaşayış ve davranış tarzı (Kafesoğlu, 1991).

Yöntem

6. Araştırma Modeli

Araştırma nitel bir yaklaşımla yazılı kaynaklar ile arşiv belgeleri üzerinde literatüre dayalı olarak gerçekleşmiştir.

Araştırma verileri nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Doküman incelemesi, belirli zaman dilimi içerisinde üretilen dokümanlar ya da ilgili konuda birden fazla kaynak tarafından ve değişik aralıklarla üretilmiş dokümanların geniş bir zaman dilimine dayalı analizini imkan tanımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

7.Veri Toplama Teknikleri

Araştırma verileri literatür taranarak önce konu ile ilgili kaynaklar incelenmiş değerlendirilmiş ve kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Söz konusu kaynaklar, Türkiye büyük millet Meclisi Arşivi, Milli Eğitim bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Arşivi, Başbakanlık Devlet Arşivi ile Millî Kütüphane ve Kırıkkale Üniversitesi ve bazı üniversite kütüphanelerinden elde edilmiştir

Ulaşılabilecek her türlü kaynağa ulaşılmaya çalışılmış olup, araştırma konusu ile ilgili bilgi edinmek amacıyla eğitim ve kültür tarihi ile Atatürk'ün eğitim ile ilgili söylev ve demeçleri, ilk dönem yöneticilerinin eğitim ile ilgili görüşleri, yerli ve yabancı eğitim uzmanlarının eğitim hakkında görüş ve önerilerinin yer aldığı raporlar, eğitim ve öğretmen yetiştirme ile ilgili kanunlar, yönetmelikler, genelgeler, rehberler, kılavuzlar, yıllıklara yönelik olarak literatür incelemesi yapılmış, araştırmanın amaçlarını cevaplamaya yarayacak veriler değerlendirilmiştir.

8.Verilerin Analizi

Araştırmada öncelikli olarak literatür taraması yapılmış; konu ile ilgili kaynaklar incelenmiş, değerlendirilmiş ve kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Kaynakları inceleme sürecinin ilk basamağında hangi dokümanlara ihtiyaç duyulduğu ve bu dokümanlara nasıl ulaşılacağı belirlenmiştir. Kaynaklardan elde edilen olgusal ve yargısal veriler tarihsel bir sistematik içerisinde sınıflandırılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1. BÖLÜM

1.1. Eğitimde Millileşme

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren vakıflar eliyle yürütülen eğitim öğretim faaliyetleri 17 Mart 1857 tarihinde "Maarif-i Umumiye Nezareti"ne verilmiştir. Bu tarihten itibaren vakıflarla birlikte devlet eliyle de yürütülen eğitim faaliyetleri, Maarif Nazırlığı'nın da ihdas edilmesiyle devlet kontrolünde yürütülmeye çalışılmıştır. Bu dönemden itibaren görülen eğitim açısından geleneksel medrese zihniyeti ile Tanzimat'la başlayan modern zihniyet arasındaki tartışmalar, Cumhuriyet'in ilanı sonrası 3Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla son bulmuştur.

Yeni devletin eğitim alanında izlediği politikaların temeli II. Meşrutiyet dönemine dayanmaktadır. II. Abdülhamit döneminde başlayan ve II. Meşrutiyet dönemine egemen olan Türkçülük fikri, bu dönemde eğitim sistemine yerleştirilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda ders kitaplarına vatan, millet, devlet, yasa, seçim, meclis, mahkeme gibi kurum ve kavramlar yerleştirilerek toplumsal bilinç artırılmaya çalışılmıştır. Milliyetçiliğin toplumun her kademesine yerleştiği bu dönemde "milli bir eğitim" tartışmaları da gündemden düşmemiştir. II. Meşrutiyet (1908 ve sonrası) döneminde "yeni eğitim" üzerine , psikoloji ve çocuk temelli olması gerektiği anlayışıyla yapılan tartışmalar Spensercilik ile Durkheimci görüşün tartışmasıdır. Bu tartışma Cumhuriyet'in başlangıcına doğru arkasına İttihat ve Terakki'nin desteğini olan Ziya Gökalp'in savunduğu Durkheimcilik lehine sonuçlanmıştır (Hesapçıoğlu, 2013). Özellikle Ziya Gökalp'in "milli terbiye" düşüncesi etrafındaki tartışmalar bu döneme damgasını vururken, bu anlayış Cumhuriyet dönemi eğitim anlayışının da temelini oluşturmuştur.

1.1.1. Ziya Gökalp ve Milli Terbiye Anlayışı

İkinci Meşrutiyet dönemi devleti içinde bulunduğu sıkıntılı süreçten kurtarma adına yeni düşüncelerin, tartışmaların yoğun yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde birçok fikir adamı yer almakla birlikte dönemin ön plana çıkan düşünürü Ziya Gökalp olmuştur. Osmanlı'nın içinde bulunduğu durumdan nasıl kurtulacağı üzerine fikirler yürüten Ziya Gökalp, kurtuluşun ancak topyekûn bir değişimle olabileceğini öne sürmüştür (Bolat, 2011, s. 20).Ziya Gökalp, devletin içinde bulunduğu sıkıntılı süreçten kurtulmanın tek yolunun Türkçülük ve Batıcılık olduğu fikrindedir. Eğitim anlayışı da buna paralel olarak milli bir kültür üzerine kurulmuş, Batının ilmi değerleriyle yüklü milli bir eğitimdir.

Gökalp'in eğitim felsefesi, kültür ve medeniyet arasında yaptığı ayrıma dayanır. Gökalp daha önce gerçekleştirilen eğitim reformlarının başarısızlığını kültür ve medeniyet ve buna bağlı olarak talim ve terbiye arasındaki ayrımın farkına varılmamasına bağlar. Ona göre terbiye toplumun, üyeleri üzerinde gerçekleştirdiği bir sosyalleştirme ve milli bireyler yetiştirme sürecidir. Talim ise bireyin doğal bilimlere kendini aşina kılması sonucu çevresine intibakıdır. Terbiye kaynağını toplumdan alan değer yargılarına dayanır. Bireyler ve toplumlar açısından değişmeyen değer yargılarının toplamına kültür denir. Gökalp terbiyenin milli veya kültürel, talimin ise uluslararası veya evrensel olması gerektiğini savunmaktadır (Adanalı,2004). Bu düşüncelerini dönemin eğitim dergilerinden "Muallim"de yazmış olduğu "Milli Terbiye" yazılarıyla ortaya koymuştur. "Milli terbiye" kavramı ile açıklanan bu düşüncedeki öncelikli amaç milli fertler yetiştirmektir.

Gökalp, ülkenin eğitim noktasında içinde bulunduğu durumu milli kültürden uzaklaşılmasına ve milli bilinç kaybına bağlamaktadır. Bu durumu "sahaflar", "Beyoğlu kitapçısı" ve "Babıali kitapçısı" şeklinde 3 kitapçı örneğiyle açıklamaktadır. Buna göre sahaflar Arap ve Acem maarifini, Beyoğlu kitapçıları Avrupa maarifini, Babıali kitapçıkları ise Osmanlı maarifini temsil etmektedir. Başka bir açıdan bunları medreseler, yabancı okullar ve Tanzimat okulları olarak ifade etmektedir. Osmanlı eğitim sistemi bu üç farklı kültürün yansıtıldığı fakat ortak değerlerin verilmediği bir yapıdadır. Bu farklı yapılar toplumsal düşünceye ciddi

zararlar verirken, bu durumdan kurtulmanın yolu, eğitimin milli kültür etrafında yeniden inşa edilmesi ve bireylere milli bilincin kazandırılması şeklinde olacaktır.

Gökalp Tanzimat öncesi din ağırlıklı eğitim ile Tanzimat sonrası Batı taklitçisi eğitimi tamamen reddetmekte ve bunların dışında milli bir eğitimi savunmaktadır. Ona göre kültür merkezli terbiye ile ilmi terbiye anlayışı dengeli bir şekilde götürülmeli ve bu çerçevede milli bir maarif gerçekleştirilmelidir. Ancak bu sayede kendi kültürüne yabancı olmayan milli fertler yetiştirilebilecektir. Gökalp'e göre milli terbiyenin verilmesinde eğitimcilerin de ciddi etkisi olmaktadır. Ona göre öğretmenler bir eğitimci olmaktan öte milli kültürü benliğinde yaşayan örnek kişiler olmalıdır. Bu doğrultuda çocuğun sosyal çevresinden aldığı ile öğretmenden aldıkları birbirinden farklı olmamalıdır (Gökalp, 1976'dan akt. Bolat, 2011, s. 25).

Gökalp bu düşünceleri ile bir taraftan II. Meşrutiyet'in eğitim tartışmalarına katkı sağlarken diğer taraftan da cumhuriyetin eğitim politikalarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Öyle ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde Gökalp'in bu fikirlerinin izleri görülmektedir. Özellikle yeni alfabenin kabul edilmesi, soyadı kanunu gibi Atatürk'ün gerçekleştirmiş olduğu birçok inkılabının ve Türk dili ve Türk tarihi ile ilgili yapılan çalışmaların arka planında Ziya Gökalp'in bu düşünceleri yer almaktadır. Bu düşünceler dayalı olarak Gökalp eğitimi cemiyet, fert, millet, mefkûre, medeniyet, kültür gibi kavramlara yüklediği sosyolojik anlamlar ışığında "bir toplumda yetişmiş neslin yetişmekte olan nesle toplumun kültürünü aktarması" şeklinde tanımlar. Eğitimle öğretimi birbirinden ayırarak; eğitimi geniş anlamda kültürün, öğretimi ise medeniyet içinde ulaşılan gerçeklik yargılarının aktarılması şeklinde ele alır. Gökalp'in eğitim anlayışını şekillendiren ana fikir, millî ve dinî (kültür) kimliği yitirmeksizin çağdaşlaşmayı mümkün kılan bir eğitim sistemini oluşturma temelindedir. Ona göre Türk Devleti, millî kültürün ve çağdaş medeniyetin gereklerini yerine getiren bir millî eğitim sistemini hayata geçirdiği ölçüde geleceğe güvenle bakabilir(Anar, 2016) Bir yönüyle Gökalp, Atatürk milliyetçiliğini sistemleştirmiştir (Giritli, 1988, s. 13).

1.1.2. Meşrutiyet Dönemi ve Milli Terbiye Tartışmaları

İkinci Meşrutiyet dönemi siyasi tartışmaların yanı sıra özellikle eğitim konusunda birçok tartışmanın yaşandığı bir dönemdir. Özellikle Ziya Gökalp, Satı Bey, Prens Sabahattin, Ethem Nejat ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi düşünürlerin eğitim üzerinde yazmış oldukları yazılar ve bunlar üzerine yapılan tartışmalar bu döneme damgasını vurmuştur. Yapılan bu tartışmalar sonraki dönemler için önemli birer kaynak teşkil etmektedir.

Ziya Gökalp'in Milliye Terbiye başlığı ile yazmış olduğu yazılar, kendisi de bir eğitimci olan Satı Bey'in çıkarmış olduğu "Muallim" dergisinde yayımlanmıştır. Bu yazılar üzerine başlayan eğitim konulu tartışmalar, özellikle Satı Bey ile Ziya Gökalp arasında cereyan etmiştir. Satı Bey, Ziya Gökalp'in özellikle eğitim tanımlamasını eleştirmiştir. Gökalp'in Türkçülük merkezli yaklaşımına karşılık, Osmanlıcılık düşüncesine göre hareket eden Satı Bey'e göre eğitim bir yönüyle milli iken başka bir yönüyle milli değildir. Milliyetçiliğin fazla ön plana çıkarıldığı bir eğitim anlayışında, bireylerde diğer milletlere karşı nefret duygusu oluşacak ve böyle bir eğitim, sevgi merkezli bir eğitim olmaktan uzaklaşacaktır (Bolat, 2011, s. 29).

Prens Sabahattin, dönemin eğitimle ilgili farklı görüşe sahip düşünürlerinden birisidir. Ona göre eğitimin temel amacı millilikten öte, bireysel yetenekleri ön plana çıkarmak ve geliştirmektir. Bu nedenle de eğitimde "girişimcilik" ve "bağımsızlık" gibi kavramlara özellikle vurgu yapmıştır. Bireylerin gelenek ve göreneklere bağlı olarak yetiştirilmesi bir anlamda toplumun intiharı anlamına gelmektedir. Prens Sabahattin'e göre toplumun batılılaşması ve kendi kendini yürütebilmesi için bireysel girişkenlik ve bireysel haklar noktasında toplumun yeniden inşası zorunluluk arz etmektedir (Ergün, 1996, s.112). Batının bu derece gelişmesindeki öncelikli sebep, bireyciliği ve girişimciliği destekleyen eğitim sistemidir. Bu nedenle batıdaki gelişmiş ülkeler gibi olabilmek için onların bu eğitim sisteminin aynen uygulanması gerekmektedir. Ülke ancak bu şekilde tutsak bir ülke olmaktan çıkıp üretici ve kalkınmış bir toplum olabilecektir. Prens Sabahattin bu yönüyle Gökalp'in "milli terbiye" düşüncesinin zıddı olarak, tamamen Batı kaynaklı bir eğitimi savunmuş ve

Anglosakson eğitim modelinin örnek alınması gerektiğini öne sürmüştür (Bolat, 2011, s. 28).

Ethem Nejat'a göre ise eğitim milli bir hedef ve bir mefkûredir ve bu doğrultuda milli ülküyü gerçekleştirecek hedeflere sahip olması gerekir. Eğitimin milliyetsiz olamayacağını vurgulayan Nejat, milletin ancak milli bir eğitim ile gelişeceğini de vurgulamıştır.

Dönemin eğitimle ilgili fikirleriyle ön plana çıkan yazarlarından biri de İsmail Hakkı Baltacıoğlu'dur. O okulların ve ailenin çocuk üzerindeki olumsuz etkilerinden bahsetmiştir. Mevcut eğitim sisteminde okulların ve ailelerin çocukların mevcut tabiatlarını bozduğunu ve toplumun geri kalmasının öncelikli sebebinin milli olmayan eğitimde aranması gerektiğini belirtmiştir. Baltacıoğlu eğitim sisteminin, bireylerin isteklerini dikkate alan, çağın gereklerini barındıran, uygulamaya dönük programlar üreten ve özellikle Türklük duygusunu çocukların zihnine yerleştiren bir anlayışta olması gerektiğini ifade etmiştir (Akyüz, 2009, s. 310).

1.2. Kurtuluş Savaşı Dönemi (1920-1923) Eğitim Politikaları

I. Dünya Savaşı sonunda imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması ve devamında yaşanılan süreç Osmanlı İmparatorluğu'nu tarih sahnesinden silerkenaynı dönemde Anadolu'da Cumhuriyet'le sonuçlanan kurtuluş mücadelesi başlamıştır. Atatürk'ün Samsun'a çıktığı 19 Mayıs 1919 tarihinde başlayan bu mücadele Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılana kadar devam etmiş ve geçen süre Kurtuluş Savaşı dönemi olarak ifade edilmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu savaş ortamında, doğal olarak eğitimle ilgili fazla bir gelişme olmamış ancak sonraki dönemler için bazı hazırlıklar yapılmıştır (Doğan, 2005, s. 42).

23 Nisan 1920 tarihinde kurulan TBMM ile bir hükümet oluşturulmuş ve Misak-ı Milli ile belirlenen sınırlar içerisindeki toprakların yönetimi ele alınmıştır. İstanbul hükümetinin hâkimiyetinde olan bölgeler de zamanla Ankara hükümetine katılmışlardır. Yapılacak büyük mücadele için Anadolu halkının da desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun bilincinde olan Mustafa Kemal, halkı kurtuluşa tam olarak inandırmak ve Ankara hükümeti ile birlikte hareket etmelerini sağlamak için öğretmenlere ve eğitime büyük önem vermiştir. Öyle ki mücadelenin çok yoğun

olduğu dönemlerde bile maaş alamayan öğretmenlerle ilgilenmiş, ilgili yerlere yazılar yazmış, öğretmenleri örgütlenmeleri için çalışmalar yapmış ve savaş durumuna bakmadan düzenlenen Maarif Kongresi'nde açılış konuşması yapmıştır. Ayrıca Avrupa'da okuyan öğrencilerin giderlerini üstlenmiş ve bakanlık örgütünü daha da genişleterek "Birinci Heyet-i İlmiye" adıyla o güne kadar ki en büyük eğitim toplantısını gerçekleştirmiştir. Atatürk eğitime vermiş olduğu bu destekle hazırlık aşamasında olmalarına rağmen Anadolu'daki tüm eğitimi Ankara hükümetine bağlamış ve bir nevi eğitim dünyasını, Cumhuriyet sonrası yapılacak büyük çaplı inkılaplara fikri yönden hazır hale getirmiştir (Ergün, 1982, s. 32-33).

İlk TBMM ile kurulan Maarif Vekâleti, Osmanlının mevcut eğitim sistemini ve problemlerini kucağında bulmuştur. Okul ve öğretmen yetersizliğinin yanı sıra maddi problemler ve eğitim sisteminin zamanın gereklerine cevap verememesi gibi birçok problemle baş başa kalmışlardır. Okul sayısı çok az olmakla birlikte halkın yaklaşık %90'ı okuma-yazma bilmemekteydi. Eğitim, II. Abdülhamit ve II. Meşrutiyet dönemlerinde her tarafa ulaştırılmak istense de bunlar pratikte gerçekleşememiş, bu nedenle milli mücadele döneminin de önemli bir problemi olmuştur. Buna mukabil Anadolu'nun canlanabilmesi, bilinçlenmesi ve mücadeleye katılabilmesi için eğitimin geniş halk kitlelerine ulaştırılması gerekiyordu (Dağcı, 2008, s. 23).

1.2.1. Okulların Durumu

Maarif vekâletinin toplamış olduğu bilgilere göre TBMM kurulduğu dönemde Ankara hükümetine bağlı 38 il ve sancakta toplam 2345 ilkokul, 28 sultani, 50-60 arası idadi ve 18 kadar öğretmen okulu bulunmaktadır. Büyük bir kısmı şehir ve kasabalarda olduğu dikkate alındığında bu dönemde, Anadolu köylerinin yaklaşık %98 gibi büyük bir bölümünün okulsuz olduğu anlaşılmaktadır (Başgöz, 1999, s. 55).

Birçok bölgesi işgal edilmiş olan Anadolu'nun bu bölgelerindeki okulların büyük bir kısmı işgal güçleri tarafından kapatılırken, kalan bir kısmı da büyük baskı altında ayakta durmaya çalışmışlardır. Özellikle Meşrutiyet döneminde okulların masraflarının yanı sıra öğretmen ve çalışanların maaşlarının vilayetlere bırakılmasının olumsuz yansımaları bu dönemde görülmüş, mali kriz içerisindeki illerin bu giderleri karşılayamadıklarından ve tasarruf düşüncesiyle birçoğu

kapanmak durumunda kalmıştır. Bu duruma el koyan TBMM Maarif Vekâleti maddi sıkıntılara rağmen bir kısmını açık tutmayı başarabilmiştir. Cumhuriyetin ilanı sonrasında ise kapatılan tüm okulların kolaylıkla açılması sağlanmış ve bunların tüm giderlerini Maarif Vekâleti bütçesine dâhil edilmiştir. Ayrıca "darülmuallimin mıntıkaları" oluşturularak daha büyük ve nitelikli öğretmen okulları kurulmuştur (Öztürk, 2007, s. 248).

Bu dönemin eğitim alanındaki en büyük sorunlarından biri okul yetersizliğidir. Bunu giderebilme adına kurulan hükümetler ve maarif vekilleri bir dizi çözüm önerisi getirmişlerdir. Bunlardan biri okul isteyen köylere,masraflarını kendileri karşılamak suretiyle okul açılabileceğidir(TBMMZC, 1958, s. 30).Ancak bu teoride güzel olmakla birlikte ülkenin içinde bulunduğu durum ve halkın ekonomik sıkıntıları, bu fikirlerin pratikte uygulanmasını zorlaştırmıştır. Bunun yanı sıra mevcut okulların kapanma nedenlerinden biri de öğretmenlerin askere alınmalarıdır. Sık sık gündeme taşınması üzerine 7 Mart 1337 (1921) tarihli "Muallimin ve Talebenin Askerlikten Tecilleri Hakkında Kanun" ile askerliği gelen öğretmenlerin askerlikleri tecil edilmiştir (Maarif Mecmuası, 1341, s. 58-61). Ancak bir süre sonra ihtiyaç nedeniyle tekrar askere alınmışlar ve bu nedenle kapanmak zorunda kalan birçok okul olmuştur (Dağcı, 2008, s. 28).

Okul yetersizliğinin dışında okullarla ilgili yaşanılan bir başka problem de mevcut okulların bir kısmının ihtiyaç nedeniyle eğitimin dışında hastane, karargâh gibi farklı amaçlarla kullanılmasıdır. Devletin savaş durumunda olması nedeniyle bu gibi durumlarla karşılaşılmış, tüm bu sorunlar için çözüm önerileri sunulmakla birlikte yaşanılan süreç bunların uygulanmasına imkân vermemiştir. Ancak tüm bu çalışmalar boşa gitmemiş cumhuriyetin ilanı sonrasında karşılaşılan benzer problemlerin çözülmesinde bir basamak teşkil etmişlerdir.

Bu dönemde okullarla ilgili bu sıkıntıların yanında olumlu gelişmeler de yaşanmıştır. 1921 yılından itibaren memurların ve halkın bilgilendirilmesi ve eğitimi için gece okulları açılmıştır. İsmail Safa'nın maarif vekilliği döneminde yurdun yaklaşık 40-50 bölgesinde açılan bu kullarda tarih, Türk ve batı edebiyatı, hukuk, sosyoloji, iktisat gibi ders ve konferanslar herkese açık olarak verilmiştir (Öztürk, 1994, s. 55).Ancak maddi destek sağlanmakla birlikte kitap ve öğretmen yetersizliği bu okulların gelişimini engellemiştir.

Olumlu gelişmelerden biri de Ankara'da bir üniversite kurulması için çalışmalar yapılmasıdır. Osmanlıdaki tek üniversite olan Darülfünun'un İstanbul'da olması ve Anadolu'da böyle bir kuruma olan ihtiyaç böyle bir çalışmayı gerekli kılmıştır. Yeni üniversite olarak kurulması planlanan ve milliyetçilik, halkçılık ve aydınlık ilkelerine uygun eğitim vermesi öngörülen "Serbest Âli Dersler" ilmi bir kuruluş olarak düşünülmüştür. Bu doğrultuda çalışmalarına başlayan kurum, 1921 yılında Ankara Sultanisi'nde eğitim vermeye başlamıştır. 1922 yılı sonuna kadar iki yıl faaliyet gösteren Âli Dersler de, milli mücadeleye muhalif olan bazı hocalar, öğrenciler tarafından protesto edilmiş ve görevden alınmaları sağlanmıştır (Turan, 1995, s. 72).

1.2.2. Öğretmenlerin Durumu

Maarif vekâletinin çalışmaları neticesinde Ankara hükümetine bağlı illerdeki ilköğretimlerde 2384'ü erkek 677'si bayan olmak üzere 3061 öğretmen olduğu belirlenirken, bu öğretmenlerin de ancak 875'inin öğretmen okulu çıkışlı olduğu tespit edilmiştir (Başgöz, 1999, s. 55). Bununla birlikte şehir merkezlerindeki okullarda da öğrenci sayısının çok az olduğu bazı okullarda öğrenciden çok öğretmen bulunduğu da belirlenmiştir (Doğan, 2005, s. 44).

Milli mücadelenin ilk yıllarında savaş ortamına rağmen okulları bırakmayıp, eğitime devam eden bu kadar fedakâr öğretmen varken bunların maaşlarının ödenememesi,bu dönemin eğitim alanındaki en önemli sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Meşrutiyet döneminde alınan kararla maaşların il özel idarelerince ödenmeye başlamasından beri, savaş durumunun da etkisiyle maddi olarak sıkıntı çeken vilayet yönetimi, öğretmen maaşlarını ödeyemez duruma gelmiştir. Meşrutiyet döneminde başlayan bu durum milli mücadele döneminde ve cumhuriyetin kurulması sonrasında da devam etmiş ve cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim alanındaki en önemli sorun olmuştur. Sorunun kaynağı devletin maddi olarak güçsüzlüğünün yanı sıra "Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati"nin (Geçici İlköğretim Kanunu) 15. maddesinden kaynaklanmaktadır. Bu maddeye göre bir okulun faaliyete geçmesi için gerekli olan arsa temini, bina yapımı, araç gereçler, idareci ve öğretmen maaşları gibi tüm giderlerin köy veya mahalleli tarafından karşılanması gerekmektedir. Ancak halkın bununla ilgili vergileri ödeyememesi doğal olarak maaşların da ödenememesi sonucunu doğurmuştur (Doğan, 2005, s. 45).

1.2.3. Milli Uyanış Üzerine Öğretmenlerin Etkisi

Kurtuluş Savaşı döneminde eğitim camiasının milli örgütlenmeye ve halkın uyanışına ciddi katkıları olmuştur. Öğretmenlerin toplum nazarındaki konumunun farkında olan Mustafa Kemal ve maarif vekilleri bu durumu değerlendirmiş ve halkı bilinçlendirme adına öğretmenlerin desteğinden faydalanmışlardır. Öğretmenlerin ciddi katkısıyla Ankara hükümeti bünyesindeki okullar ve çevresinde milli uyanış ve kurtuluş bilinci hakim olmuş ve bu öğretmenler toplum nezdinde kurtuluş ümitlerinin yeniden canlanmasına katkıda bulunmuşlardır. Bunu başarabilme adına Maarif Vekâleti, sistemli bir şekilde çalışmış, öğretmeleri örgütleyerek toplantılar düzenlemiş ve hükümetin ilkeleri doğrultusunda öğretmelerin ortak hareket etmesine zemin hazırlamıştır (Akyüz, 1978, s. 178).

Anadolu'da başlayan uyanış sonrasında, Osmanlı maarif vekâleti öğretmen ve öğrencilerin kurtuluş hareketiyle ilgilenmelerine engel olmaya çalışmıştır. Ancak özellikle İzmir'in işgali ile başlayan dalga sonrası, bu işgale karşı çıkan ve halkı ateşleyip bu işgali dile getiren öğretmenlere karşı koyamamıştır. Yapılan baskılara rağmen İstanbul'daki öğretmenlerin büyük bir kesimi Anadolu'daki kurtuluş hareketine bağlı kalmışlardır (Kapluhan, 2011, s. 16).

Gerek İstanbul hükümeti gerekse de işgal kuvvetlerinin tüm yıldırma çabalarına rağmen, öğretmenlerin büyük çoğunluğu Anadolu'daki bu kurtuluş mücadelesine gücü yettiğince destek olmuştur. Öyle ki aktif olarak savaşa katılamasa bile bazen cephe gerisinde propaganda ve örgütlenme faaliyetlerinin yanı sıra konferans, miting ve temsillerle halkı bilinçlendirmiş, bazen de fiili olarak çatışmalara katılarakmilli mücadeleye destek olmuşlardır. Ayrıca Anadolu'nun kırsal kesimlerinde kurulan ve savaşı aktif olarak yöneten Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin kuruluşlarında ve örgütlenmelerinde aktif rol oynamışlardır (Akyüz, 2009, s. 318). Örneğin milli mücadelenin doğudaki ilk teşkilatlanmasını sağlayan ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Erzurum'daki şubesini açan öğretmen Cevat Dursunoğlu'dur (Kapluhan, 2011, s.16). Ayrıca Ege bölgesinde işgal kuvvetlerine karşı mücadele etmek için kurulan Redd-i İlhak Cemiyeti bir okulda öğretmenlerin öncülüğünde kurulmuştur. Bununla birlikte TBMM hükümeti, öğretmenlerle birlikte bazı tanınmış

aydınları isyancıları yola getirme adına kurulan Nasihat Heyetleri'nde vazifelendirmiştir. Bazı bölgelerde gece nöbet tutup sabah derse giren öğretmenlerin yanı sıra çıkarılan kanunla askerlikleri tecil edilmesine rağmen gönüllü olarak cephede çarpışan öğretmenler de olmuştur (Akyüz, 2009, s. 318).

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da toplanmasından (23 Nisan 1920), Cumhuriyet'in ilanına (29 Ekim 1923) kadar olan dönem, eğitim sistemimize geçiş süreci olarak kabul edilmektedir. Cumhuriyet tarihimizde eğitimin millileşme dönemi (1920-1938) olarak adlandırılan bu dönemde milli mücadelenin verildiği yıllardan itibaren eğitimin milli bir yapıya kavuşturulmasının gerekliliğini vurgulayan Atatürk; *"...şimdiye kadar izlenen öğretim ve eğitim usullerinin milletimizin geri kalma tarihinde en önemli bir etmen olduğu kanısındayım. Onun için bir milli eğitim programından söz ederken, varlığımızla hiç de ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen bütün etkenlerden tamamen uzak milli özümüz ve tarihimizle orantılı bir kültür amaçlıyorum"* (Arsan, 1989, s. 19-21) demektedir. Millet Meclisin'de yapılan seçimlerle(3-4 Mayıs 1920) 11 vekilden oluşan İcra Vekilleri Heyeti kurulmuştur. Bu heyete Sinop milletvekili Dr. Rıza Nur Maarif Vekili olarak seçilmiştir.

2. BÖLÜM

2.1.Kurtuluş Savaşı Dönemi Maarif Vekilleri ve Eğitim Politikaları

1919'da başlayan ve Cumhuriyet'in ilanıyla sona eren Kurtuluş Savaşı döneminde, eğitim alanındaki faaliyetler savaş nedeniyle çok etkili olmamıştır. Bu dönemde yukarıdaki bölümlerde de değinildiği gibi Osmanlı Devleti'nin son döneminden kalma ciddi eğitim problemleri aynen devam etmekte idi. Milli mücadele ile birlikte yapılan çalışmalar daha çok geleceğe yönelik çalışmalar olmuştur.Milli mücadelenin verildiği yıllarda eğitimin milli bir yapıda yeniden şekillenmesi gerektiğini vurgulayan Atatürk; "...şimdiye kadar izlenen öğretim ve eğitim usullerinin milletimizin geri kalmasında en önemli bir etmen olduğu kanısındayım. Onun için bir milli eğitim programından söz ederken, varlığımızla hiç de ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen bütün etkenlerden tamamen uzak milli özümüz ve tarihimizle orantılı bir kültür amaçlıyorum" (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006:19-21) demektedir. Bu düşünce 23 Nisan 1920'de TBMM'nin kurulmasıyla birlikte kabinede yer alan maarif vekillerinin icraatları doğrultusunda gerçekleşmiştir. 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 sayılı yasa ile 11 bakanlıktan biri olarak "Maarif Vekaleti" kurulmuştur. Kurulan bu bakanlık "Program Heyeti, İlk Tedrisat Dairesi, Orta Tedrisat Müdürlüğü, Hars (Kültür) Müdürlüğü ve Sicil ve İstatistik Müdürlüğü olmak üzere beş birimden oluşturulmuştur (Kapluhan, 2011, s. 22-23). Mecliste 3-4 Mayıs 1920'de yapılan seçimlerle İcra Vekilleri Heyeti üyeleri belirlenmiştir. 9 Mayıs 1920'de Meclisi'nde okunan eğitim programında; modern okullarda çocuklara milli ve dini bir eğitim verilerek; kendine güvenen, üretken, iş kurabilen, kendi kültürünü ve dünyayı yakından tanıyan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Ekinci, 1994).

1920-1923 yıllarını kapsayan Yeni Türk Devleti'nin kuruluş aşamasında eğitime verilen önem, maarif vekillerinin çabaları dönemin genel eğitim politikasına ışık tutmuştur. Bu dönemde Rıza Nur, Hamdullah Suphi, Mehmet Vehbi ve İsmail Safa olmak üzere dört farklı maarif vekili görev yapmıştır.

2.1.1. Rıza Nur Dönemi (Mayıs-Aralık 1920)

30 Ağustos 1879 tarihinde Sinop'ta doğan Rıza Nur, 1920'dekurulan ilk TBMM'ye Sinop milletvekili olarak girmiş ve Kurtuluş Savaşı döneminin ilk maarif vekili olmuştur. Aynı yıl Moskova'ya giden heyette delege olarak yer alması (Kapluhan, 2011, s. 27-28) ve öğretmenlerin maaş alamamaları nedeniyle birkaç ilde yapmış oldukları grev sonrası maarif vekilliğinden ayrılmıştır (Sakaoğlu, 1992, s. 15).

Mayıs 1920-Aralık 1920 arasında maarif vekilliği yapan Rıza Nur, eğitimle ilgili birçok problemle karşı karşıya kalmıştır. Devlet savaş durumunda olmasına rağmen 9 Mayıs'ta açıklanan Cumhuriyet tarihinin ilk hükümet programına eğitim de dâhil edilmiş ve bu alanda yapılacaklar belirtilmiştir. Rıza Nur, Maarif Vekili seçilmesinden 3 gün sonra açıklanacak hükümet programına eğitimle ilgili konuları da dahil edebilmek için hemen Ankara Maarif Müdürlüğü'nden getirttiği bir katiple çalışmış ve yeni hükümetin eğitim stratejisini belirlemiştir (Kapluhan, 2011, s. 34).

Dr. Rıza Nur'un açıkladığı eğitim politikasında Osmanlı ideolojisinden ayrı milli bir eğitim sistemine geçileceğinin sinyalleri verilmiştir. Programı açıkladıktan sonra, şimdilik pek fazla bir şey yapılamayacağını dile getiren Dr. Rıza Nur, şartlar düzelene dek eldeki mevcut durumun korunması ve iyi idare için çalışacaklarını sözlerine eklemiştir (TBMM, 1960, s. 243).Programda eğitim sistemi ile ilgili hedeflenenler şu şekilde ifade edilmiştir(TBMMZC 1959'dan akt. Sarı, 2013, s. 172):

> *1- Çocuklara verilecek eğitim dinî ve millî olacaktır.*
> *2- Çocuklarda üretici bir fikir ve şuur uyandırarak, onlar en yüksek dereceye ulaştırılacaktır.*
> *3- Okulların programları en ilmi ve asri şekilde tanzim ve ıslah edilecektir.*
> *4- Milletin mizacına, coğrafi şartlara, tarihi ve toplumsal ananelere uygun ders kitapları meydana getirilecektir.*
> *5- Halkın içinden kelimeler toplayarak Türk dilinin sözlüğü oluşturulacaktır.*
> *6- Batı ve Doğu'dan eserlerin çevirisi yaptırılarak edebiyatımıza kazandırılacaktır.*
> *7- Öncelik olarak ise, mevcut okullar en iyi şekilde idare edilecektir.*

Hükümetin eğitimle ilgili hedeflenenler bu maddelerle ifade edilmekle birlikte programda bahsedilmese de bu dönemde görülen en büyük problemin öğretmenlerle ilgili sıkıntıların olduğu görülmektedir ki, bunların başında maaş alamamaları gelmektedir, öyle ki bir yıldır maaş alamayan öğretmenler bulunmaktadır. Bu sıkıntı

daha çok maaşlarını "İdare-i Hususiye"den alan öğretmenlerde görülmektedir (TBMMZC 1981a, s. 7) Rıza Nur yaşanan bu sıkıntının sebebi olarak mecliste şunları ifade etmiştir;

> *1-Bazı yerlerdeki il hususi bütçeleri yeterli değildir,*
> *2-Bazı yerlerdeki maliye memurları öğretmenlerin maaşlarını kasten vermemektedirler,*
> *3-Bazı yerlerde toplanan eğitim payı (vilayet gelirleri içinden eğitime ayrılması zorunlu olan % 10'lar) kasıtlı olarak başka alanlarda kullanılmaktadır,*
> *4-Bazı yerlerdeki Hisse-i Maarif toplanamamaktadır,*
> *5-İdare-i hususiyelerin gelirleri ancak diğer kamu görevlilerinin maaşlarına yetmektedir (TBMM ZC, 17.07.1920'den akt. Kapluhan, 2011, s. 31).*

Rıza Nur'un, bu durumu düzeltme adına meclise sunduğu layiha, 6 Eylül 1920'de görüşülmüş ve bazı maddeleri değiştirilerek kabul edilmiştir. Buna göre İdare-i Hususiye'den maaş alan memurların masrafları vilayetlere gönderilecek olan yardımlardan ödenecektir (TBMMZC 1981b, s. 586).

Maaş dışında karşılaşılan sorunlardan biri de öğretmen yetersizliğidir. Buna en büyük sebep olarak savaş nedeniyle öğretmenlerin askere alınması görülmektedir. Eğitimin öneminden dolayı çoğu kez meclise getirilen bu durum, "Muallim ve Talebelerin Askerlikten Tecili" adlı kanunla düzenlenmiş, öğretmenlerin ve idarecilerin yanı sıra öğretmenlik okulu öğrencilerinin de askerliklerinin tecil edilmesine karar verilmiştir. Buna ek olarak çıkarılan 17 Ocak 1921 tarihli kanunla askerliği tecilli gruba; tekke ve zaviye şeyhleri ile medrese muallim ve talebelerinin yanı sıra ikinci derecedeki okulların talebeleri ve gayri resmi okulların müdür ve öğretmenleri de dâhil edilmiştir (TBMMZC 1944, s. 442-443).

Dr. Rıza Nur, 8 ay 11 gün süren Maarif Vekilliği boyunca tüm zamanını eğitim işlerine harcamış, Maarif Vekâleti'nin kuruluşu ve merkez örgütünün oluşturulması için elinden gelen tüm çabayı göstermiştir (Ulusoy, 2014). Bakanlığın merkez teşkilatını oluşturmaya çalışmış, merkezi yapı ile ilgili olarak TBMM'de üyelere şu açıklamada bulunmuştur:"…Efendiler, bir kadro tertip ettim. Maarifin merkez teşkilatını ikmal ettim. Hatta bütçesini de yaptım. Teşkilatı, Heyet-i Vekiliye takdim ettiğim gibi, bütçesini Maliye Vekaletine verdim. Oradan getirtebilirsiniz. Ben ne kalem-i mahsus bıraktım, ne de müsteşar yoktur. Belki İstanbul'da 200 kadar kimseden müteşekkil olan Maarif Heyet-i Merkeziyesi'nin yerine üç heyeti fenniyeden mürekkep ve yirmi birer kişiden ibaret olan bir heyet teşkil ettim. Bu günlerde 21 kişiden altısını da tayin etmedim. 15 kişi ile idare ediyorum. Sabahleyin

uykumu terk ediyorum. (…) Uzak yerden geliyorum. Müsteşarlığa da kalemi mahsus müdürlüğünü de her şeyi ben yapıyorum…" (TBMM, 1959, ZC.12).

Dr. Rıza Nur, yeni kurulan Türk Devleti'nin ilk Maarif Vekili olarak; Vekâletinin kuruluşu ve merkez teşkilatının oluşturulması için önemli çalışmalar yapmıştır. Onun döneminde eğitim öğretim programları hazırlanması, okulların eğitim öğretime devam etmesinin sağlanması için çalışmalar yapılmıştır. Öğretmenlerin sorunlarının çözümü için çaba harcamıştır. Görev yaptığı dönemin zor şartlarına rağmen, hükümetin hedeflerine uygun olarak eğitimin millileştirilmesi çalışmalarına katkı sağlamıştır.

2.1.2. Hamdullah Suphi Dönemi (Aralık 1920- Kasım 1921)

1885 yılında İstanbul'da doğan Hamdullah Suphi, TBMM hükümetlerinde görev yapan ikinci maarif vekilidir. Rıza Nur'un görevi bırakmasından sonra mecliste yapılan oylamada maarif vekilliğine seçilen Hamdullah Suphi, Aralık1920-Kasım 1921 tarihleri arasında görev yapmıştır (Sakaoğlu, 1992, s. 16).

Eğitimde bir değişimin gerekli olduğuna inanan Hamdullah Suphi Bey, döneminin savaş yılları olması nedeniyle Maarif Vekilliğinde bütçe problemleri yaşamıştır. Eğitim bütçesini yoluna koymak için önemli çalışmalar yürütmüştür.. Gayri Müslümlerin kendi okulları olduğunu bunlardan ilköğretim için vergi alınmasının yanlış olacağını, onların da devlet okullarında Türk çocuklarıyla birlikte eğitim görmelerini savunmuştur. (Güven ve Poyraz, 2016).

Hamdullah Suphi Bey, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi için verdiği mülâkatta eğitimin içinde bulunduğu durumu şöyle özetlemiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 10.3.1921): Maarifin hedefinin ülkenin çocuklarını üretime teşvik etmek, yetiştirilecek talebelerin halk ile teşrik-i mesai ederek üretime ortak olmalarını sağlamak olduğunu söylemiştir. Yani öğrencileri ameli tarzda yetiştirerek milletin hakikatını idrak edip mevcut maddî ve manevî ihtiyaçlardan haberdar kılmaktır. Buna koşut olarak ders programlarının muhitlerin özelliğine göre ayarlanacağını da bildirmiştir. Ayrıca bu dönemin en önemli problemi Rıza Nur döneminde tam çözümlenemeyen öğretmen maaşlarıdır. Bununla ilgili olarak da bu sorunun İdare-i Hususiye'den

kaynaklandığını bunun kesin çözümlenebilmesi için bütün okulların tek bir çatı altında ve tek bir merkeze bağlı olarak çalışması gerektiğini de ifade etmiştir (Sarı, 2013; Güven ve Poyraz,2016).

Vekâlete bir "Hars Müdüriyeti" kurdurmuştur. Bunun üç şubesi vardı: Kütüphaneler, Müzeler ve Güzel Sanatlar. Vekâlet binasının altında bir "Âli dersler dershanesi" kurulmuş, Hamdullah Suphi Bey burada sanat tarihi dersleri vermiştir (Şapolyo, 1966, s.801).

Bu dönemde eğitimde bazı düzenlemelere gidildiği de görülmektedir. Buna göre; iptidailerin eğitim süresi 6 seneden 4 seneye indirilirken, devamında isteğe bağlı olarak 1 sene okunabilecektir. Sonrasında 4 yıllık ortaöğretim olup bu sürenin ilk 3 yılında normal eğitim verilecekken, 4. sınıfında ise mesleki eğitim verilmesi kararlaştırılmıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 7 Temmuz 1921, s. 2). Ayrıca yeni dönemde uygulanacak eğitim politikasını, bazı yüksekokul ve sultanilerin dışında kalan bütün ilk ve ortaöğretimin amacı ülkenin içinde bulunduğu duruma uygun fertler yetiştirmek olarak ifade etmiş ve bu doğrultuda çalışmalar yapmıştır (Kapluhan, 201, s. 39).

Hamdullah Suphi'nin projelerinden biri de ülkenin genel ihtiyacına uygun okulların açılması düşüncesidir. 29 tane öğretmen okulunun yanı sıra farklı sanat ve ticaret okullarının açılmasını öngörmüştür. Böylelikle memleketin ihtiyacı olan marangoz, dokumacı, terzi, kunduracı gibi meslek erbabı yetişebilecektir (Eşref Edip, 1337'den akt, Sarı, 2013, s. 176). (Ayrıca vekâlet bünyesinde üç şubesi (Kütüphaneler, Müzeler ve Güzel Sanatlar) olan bir "Hars Müdüriyeti" kurdurmuştur. Vekâlet binasının altında "Âli dersler dershanesi" adıyla kurulan dershanede Hamdullah Suphi Bey burada sanat tarihi dersleri vermiştir (Şapolyo, 1966,).

Yabancı okulların milli mücadele karşıtı faaliyetleri ve işgalci güçlerle işbirliği yapmaları dönemin önemli problemlerinden biridir. Hamdullah Suphi, bu okulların bu tarz yıkıcı faaliyetlerine karşı da tedbirler almıştır. Örneğin Ege bölgesinde işgal kuvvetlerinin okulları kapatmaları üzerine, o da Antalya bölgesindeki azınlık okullarını kapatmıştır. Hamdullah Suphi, milli birlik ve bütünlüğün sağlanabilmesi için eğitim öğretimin tek elden idare edilmesi gerektiği düşüncesindedir. Ayrıca dönemin problemlerinden biri olan öğretmen ihtiyacı için çareler düşünmüş ancak

liyakatsiz insanların bu işi yapmasını da istememiş ve mesleğin onurunu korumuştur (Kapluhan, 2011. s. 40-41)

İki defa üst üste maarif vekilliği yapan Hamdullah Suphi, problemler sarmalı içerindeki eğitim sisteminin düzenlenmesi için birçok fikir beyan etmiş, ancak Rıza Nur döneminde olduğu gibi bu fikirler devletin içinde bulunduğu olağanüstü durumun etkisiyle fiiliyata geçememiştir. Döneminde gerçekleştirilen en önemli çalışmalardan biri İstiklal Marşı'nın yazılmasıdır. Bu noktada Mehmet Akif'i bu marşı yazması için ikna etmesi dönemindeki en değerli eylem olmuştur. Gerçekleştirilen bir diğer önemli eylem ise eğitimin sorunlarının görüşülüp bir sonuca varılması için düzenlediği "Maarif Kongresi" olmuştur. Her ne kadar bir sonuca varılmadan bitirilmek zorunda kalınsa da toplanan bu kongre, sonraki dönemler için ufuk açıcı bir faaliyet olmuştur.

12 Haziran 1966 günü toprağa verilen Hamdullah Suphi'nin arkasından Türk kültürü Araştırma Enstitüsünce yayımlanan Hamdullah Suphi Tanrıöver sayısında Millî mücadelenin bir kahramanı olan Hamdullah Suphi,"Türk milliyetçiliğinin büyük liderlerinden, millî Türk devletinin, bugünkü Türkiye'nin hamurunu yoğuranlardan ve milli şuurun uyanmasını sağlayanlardan biridir" şeklinde tanımlanmaktadır(Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, TKAE, 1966).

2.1.3.Mehmet Vehbi Dönemi (Kasım 1921-Kasım 1922)

Maarif Vekili seçildikten sonra Meclis'teki teşekkür konuşmasında;

"*Efendiler memleketimizin en mühim cephelerinden birisi olan cehalet cephesine memur ettiğiniz zamandan beri gerek idari ve gerek malî mesailde, bilcümle müşkülâta rağmen, Heyeti Celilenizin ve hattâ bütün efradı milletin göstermekte olduğu teveccühatın, müzaheretin, muavenetin zaten an samimilkalb müteşekkir ve minnettarı idim. Bu defa tekrar o vazifede devamı emir buyurmakla teveccühatınızın devamına kaani olarak biinayetullahiTealâ vazifeye başlıyacağım. (Allah muvaffak buyursun sesleri) Bu hususta bilenle bilmiyen bir değildir, buyuran Cenabı Hakkın inayetine ve ilmi tahsilini müslim ve müslimeye farz buyuran ruhaniyeti Peygamberiye ve daima memlekette ilim ve irfanın hami ve müzahiri olan sizlerin müzaheretine istinaden işe başlıyacağım. Tevfik Allah'tandır. (Allah muvaffak etsin sadaları, alkışlar).*"(TBMM, 1922, ZC. 21).

Mehmet Vehbi Bey dindar bir kişiydi," ilk icraat olarak mektep duvarlarından resimleri kaldırdığı söylenilir…" fakat dindarlığı kadar samimî bir, millî hâkimiyet taraftarı olduğu da söylenebilir (Taşçı, 2015).Mehmet Vehbi Bey, çalışmalarının esasını yabancı tesirlerden uzak dini ve milli değerlerin inkişafı olarak belirtmesine rağmen, kısa maarif vekilliği döneminde birkaç genelgenin dışında pek bir şey yapmamıştır.Ona göre milli ve manevi değerlerle bezeli bir eğitim sistemi ülkeyi kurtuluşa götürecektir. Bu doğrultuda hazırladığı bir genelgeyi okullara göndermiş ve din derslerinin artırılarak öğretmenlerin halkın dini inançlarını artıracak çalışmalar yapmalarını istemiş ve medrese adı altında 3 sınıflık sultanilerin açılacağını belirtmiştir (Başgöz, 1999, s. 58). Ayrıca din adamlarından oluşan bir heyet kurmuş ve okul programlarını din ağırlıklı olarak yeniden düzenlemeye çalışmıştır. Mevcut sıkıntıların öğretmen sayısının artmasıyla çözülebileceğini düşündüğünden kapatılan iki öğretmen okulunu yeniden açmak için girişimlerde bulunmuştur (Kapluhan, 2011, s. 49).Savaşa rağmen okulların eğitime devam etmesi gerektiğini savunuş bu nedenle Hamdullah Suphi döneminde çıkarılan "Muallim ve Talebenin Askerlikten Tecilleri Hakkındaki Kanun"un uygulanması için genelkurmay başkanlığı ile görüşmüştür (Başar, 2004, s. 93).

Mehmet Vehbi Bey, çalışmalarını daha çok komisyonlar kurarak gerçekleştirmeye çalışmıştır. Farklı fikirlerdeki kişilerden oluşan komisyonlarresim, müzik, yabancı dil gibi derslerin programları üzerinde çalışmış ancak eskisinden farklı olmayan bir program kabul edilmiştir.Çeşitli alanlarda hazırlanan bu programlar, Osmanlı dönemindekilerden pek farklı olmadığından Vehbi Bey'in vekilliği döneminde bile uygulanamamış önceki programlara devam edilmiştir (Kapluhan, 2011, s. 51).

Mehmet Vehbi Bey, Maarif Vekili eğitimin ihtiyaçlarının giderilmesi için uğraşmış, fakat ülkenin içinde bulunduğu zor koşullardan dolayı eğitim alanında istediği değişiklikleri hayata geçirememiştir. Eğitime kaynak bulmak için çok büyük çaba sarf etmiştir.

Vehbi Bey'in imanlı, vatansever gençlik oluşturmak düşüncesiyle eğitimi tasarlama çabası, İstanbul'daki Muallimîn Cemiyeti ve Mekâtib-i İbtidaiye Muallimleri Cemiyeti adlı öğretmen örgütlerinin Nezaret'i (Osmanlı Maarif Nezareti) terk etmelerine ve Ankara Maarif Vekâleti'ne tabi olmalarına neden olmuştur (Taşçı 2015).

2.1.4. İsmail SafaDönemi(Kasım 1922-Mart 1924)

Mehmet Vehbi Bey'in görevini bırakmasının ardından aynı gün seçim yapılmış ve Maarif vekilliğine 194 katılımcının 102'sinin oyunu alan Mersin Milletvekili İsmail Safa Bey seçilmiştir (TBMMZC 1960, s. 405). İsmail Safa Bey dönemin en güçlü bakanı olarak kabul edilmektedir. Bunun temel nedeni savaş ortamının sona ermesi ve İstanbul'daki maarif vekilliğinin kaldırılmış olmasıdır. İki yıl sürecek olan bu dönem;öğretmen yetiştirme, yatılı okullar, yabancı dil eğitimi, uygulamalı eğitim alanlarında düzenlemelerin yapıldığı, Birinci Heyet-i İlmiye'nin toplanması ve Tevhid-i Tedrisat kanunu gibi önemli adımların atıldığı bir dönemdir (Ergün 1996, s. 97).

İsmail Safa Bey'in Kurtuluş Savaşı'nın ardından görevi devralması, yeni kurulacak devletin eğitim alanında atacağı yenilikçi adımlara öncülük etmesi anlamına da gelmekteydi. Bu amaçla çalışmalara başlayan İsmail Safa Bey, eğitim politikasını Cumhuriyet'in niteliklerine ve Atatürkçü görüşlere uygun olarak yeniden düzenlemiştir (Özodaşık, 1997, s. 150). Eğitimde iki önemli noktaya vurgu yapmaktadır; birincisi, kişilerin hak kaybına uğramaması için onları eğiterek haklarını nasıl kullanacaklarını öğretmek, ikincisi ise mesleğinde uzman kişiler yetiştirerek ilerlemelerini sağlamaktır (Tonguç, 1947'den akt. Asan, 2013, s. 191).

Savaşın sona ermesiyle başlayan barış döneminde eğitimin terbiye, tahsil ve ihtisaslaşma olmak üzere üç temel hedefi olacaktır. Bu bağlamda eğitimin temel görevi yarının modern dünyasına gençleri hazırlamak ve bu doğrultuda fikrî, ilmî ve özellikle ahlakî yönden sarsılmaz bir nesil yetiştirmektir. Yeni neslin bu istikamette yetiştirilmesi millet için hayati bir meselidir (Kapluhan, 2011, s. 53).İsmail Safa, eğitim için hedeflenen bu politikaları gerçekleştirebilmek için bir program encümeni oluşturmuştur. Bu encümenin hazırlamış olduğu "Maarif Tedrisatı ve Teşkilatı Hakkındaki Kanun Layihası"na göre alınan kararlar şu şekildedir (Anadolu Terbiye Mecmuası'n dan akt. Sarı, 2013, s. 184):

1- İptidai mektepler 4 sene olup, parasızdır.
2- İdadi mektepler kız ve erkekler için 5 senedir.
3- Sultaniler gece okulları olup, talebelerin %10'u parasız ve üç sınıflıdır.
4-İptidai ve idadi mekteplerin masrafları hususi bütçelerden karşılanacaktır.
5- Muallimlerin maaşları kıdem ve ehliyetine göre verilir.
6-Maarif müdürlükleri kaldırılıp, bunların görevlerini Sultani, Darulmuallimin ve İdadi müdürleri yapacaktır.

Mevcut birçok probleme rağmen, İsmail Safa öncelikli olarak kitap basımı ve harita satın alımı yaparak okulların araç-gereç ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır. Ayrıca çeşitli bölgelerde yer alan livalardaki 2100 mektebe ek olarak bu bölgelerde 1923 yılında 560 mektep daha açılmıştır (TBMMZC,t.y., s. 369-370).

İsmail Safa dönemindeki icraatlardan biri de öğretmen maaşları ve öğretmen yetiştirme üzerinedir. Önceki bakanlar döneminde de önemli bir sorun olan öğretmen maaşları, bu dönemde de sorun teşkil ederken durumu düzeltme adına öğretmen okulları olan darulmuallimler maarif vekâletine devredilmiştir. Böylelikle okullar açılmadan yeterli bütçenin olup olmadığı belirlenerek ona göre az ama kaliteli okulların açılması öngörülmüş ve bu sayede maaşlar da güvenceye alınmıştır (TBMMZC, 1961, s. 423). Ayrıca öğretmenlerin özlük haklarının belli esaslar doğrultusunda yürütülebilmesi için "Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu" hazırlanmıştır (Sarı, 2013, s. 189). İsmail Safa döneminin en önemli eğitim faaliyetleri Birinci Heyet-i İlmiye'nin toplanması ve bakanlığının sonunda kabul edilen "Tevhid-i Tedrisat Kanunu"olmuştur.

2.2. Cumhuriyet Dönemi Maarif Vekilleri ve Eğitim Politikaları

Yakın dönem Türk siyasi tarihinde 1923-1938 arası Atatürk Devri olarak ifade edilmektedir. 600 yıllık Osmanlı Devleti'nin yıkılması üzerine kurulan genç Cumhuriyet geçmişin enkazını temizleme adına yoğun bir tempoyla çalışmış, özellikle bu ilk yıllarda alınan siyasi, sosyal, hukuki, askeri birçok alandaki kararlar yeni devletin inşasında oldukça önemli mihenk taşları olmuşlardır. Bu çalışmanın da konusu olan eğitim alanındaki yenilikler yeni devletin geleceğini de şekillendirecek temel unsurlardır. Bu bağlamda hem eğitim alanındaki bu kararlar hem de bunları uygulamaya koyan bakanların bilinmesi önem arz etmektedir.

Cumhuriyet'le yönetilecek bir ülkenin eğitim programlarının da Cumhuriyet ilkelerine uygun olması gerekmektedir. Bu durum Kurtuluş Savaşı sırasında ortaya çıkmıştı (Başaran, 1999, s. 16).

Özellikle "Tevhid-i Tedrisat Kanunu"nun kabulüyle başlayan eğitim alanındaki bu yeni süreçte Atatürk'ün vefatına kadar 14 maarif bakanının görev yaptığı görülmektedir. Bu bakanlar içerisinde sadece Hamdullah Suphi eğitim kökenlidir. Onun dışındaki bakanların hekim, asker, diplomat, yönetici ve hukukçu gibi farklı mesleklerden oldukları görülmektedir. 1923-1938 arası bu kadar çok bakan değişmesindeki temel neden eğitime verilen önem ve Mustafa Kemal ve İsmet İnönü'nün bu konudaki tavizsiz yaklaşımlarıdır. Bu 15 yıllık süreçte çok sık bakan değişmekle birlikte 3 yıl ile en fazla görevde kalan bakan Mustafa Necati olmuştur ki onun dönemi aynı zamanda yeniliklerin en yoğun yapıldığı dönemdir. Atatürk Devri olarak da adlandırılan bu 15 yıllık dönemde görev yapan bakanlar tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 1

Atatürk Devri'nde (1923-1938) göreve yapan Maarif Vekilleri

Vasıf Çınar	(8.3.1924 – 21.11.1924)
Şükrü Saraçoğlu	(22.11.1924 – 3.3.1925)
Hamdullah Suphi Tanrıöver	(4.3.1925 – 19.12.1925)
Mustafa Necati	(20.12.1925 – 1.1.1929)
Başvekil İsmet İnönü	(vekâleten 1.1.1929 – 27.2.1929)
Vasıf Çınar	(28.2.1929 – 7.4.1929)
Cemal Hüsnü Taray	(10.4.1929 – 15.9.1930)
Esat Sagay	(27.9.1930 – 18.9.1932)
Dr. Reşit Galib	(19.9.1932 – 13.8.1933)
Dr. Refik Saydam	(Vekil: 14.8.1933 – 26.10.1933)
Hikmet Bayur	(27.10.1933 – 8.7.1934)
Abidin Özmen	(9.7.1934 – 9.6.1935)
Saffet Arıkan	(10.6.1935 – 28.12.1938)

Kaynak: (Önk, 2015, s. 516)'dan uyarlanmıştır.

Atatürk Devri olarak ifade edilen 1923-1938 arası yukarıda tabloda isimleri yazılı 13 Maarif Vekili görev yapmıştır. Bunlardan büyük bir kısmının maarif vekilliği oldukça kısa sürmüştür. Bazı vekiller farklı dönemlerde tekrar milli eğitim bakanlığı görevini üstlendiği de anlaşılmaktadır.

2.2.1. İsmail Safa Özler (30 Ekim 1923- 6 Mart 1924)

1885 tarihinde Adana'da doğan İsmail Safa Özler, Kurtuluş Savaşı döneminin en son, Cumhuriyet döneminin ilk Eğitim Bakanıdır. 30 Ekim 1923 tahinde başlayan ve Mart 1924 tarihinde sona eren kısa süreli bir Maarif Vekilliği (Eğitim Bakanlığı) yapan İsmail Safa Bey'in Eğitim Bakanı olarak atanmasının ardından28.11.1922 tarihli "Hâkimiyet-i Milliye" gazetesine verdiği bir demeçte; "eğitim alanında bir savaş verildiğini" ifade ederek bu savaşta galip gelebilmek için yapılması gerekenleri şu şekilde ifade ermiştir: (İslam, 2012, s.272-273).

-Halkın ve ülkenin yararı için dayanışma duygusu geliştirilmelidir.
-Halkın eğitime ilgisini arttırmak gerekir.
-Öğretmen ile halk arasında dayanışmayı sağlamak gerekir.
-Zorunlu eğitimin uygulanması için her türlü önlem alınmalıdır.
-Halkın araştırma ve inceleme ihtiyacını karşılayacak kütüphaneler kurulmalıdır.
-Sosyal ve fennî problemlerin çözümü için halk-uzmanlar ortak komisyonları oluşturulmalıdır.
-Mahallî yayınlara ağırlık verilmelidir.
-Öğretmenler ve aydınlar, ekonomik ve dinî konularda halka konferanslar vermeli, onları aydınlatmalıdır.
-İzciliğin canlandırılması için gerekli önlemler alınmalıdır.

İsmail Safa Beyin Maarif vekilliği döneminde yapılan "Birinci Heyet-i İlmiye" toplantısı Cumhuriyet dönemine girerken eğitim alanında yapılması gerekenlerin belirlenmesi açısından önemlidir. 15 Temmuz 1923'de başlayan ve bir ay süren bu toplantıda ilköğretimin altı yıla çıkartılması, ilkokullarda birinci ve ikinci sınıfların mevcutlarının 30 kişi, diğer sınıfların ise 40 kişiyi aşmaması, zorunlu eğitim döneminde bulunan çocukların yabancı okula gidişinin yasaklanması, küçük köylerde yatılı bölge okulları açılması, din dersi öğretmenlerinin seçiminde bazı şartların aranması, Sultanî adının liseye dönüştürülmesi kararları alınmıştır (Güler, 2006, s.62). Bu toplantı ile modern devlet oluşumunun sağlanması için hazırlıkların yapıldığı ulusal kültürün, dilin, ulusal sözlük, müzik, tarih ve coğrafya enstitüleri ve kütüphanelerin kurulması yönünde tartışmaların yaşandığı bilinmektedir (Sakaoğlu, 1992, s. 19).

Bu dönemde eğitim alanında bir disiplinin sağlanması amacıyla yabancı eğitim uzmanları yurda davet edilmiş, bunlardan dünyanın en ünlü eğitimcisi sayılan Amerika'da Colombia Üniversitesi profesörü John Dewey Türk Millî Eğitimi'ni inceleyerek TBMM'ye bir rapor sunması istenmiştir (Asan, 2013, s. 220-221).

İsmail Safa Bey Yozgat Darülmualliminin kapatılması nedeniyle 17.09.1923'te TBMM'de yaptığı konuşmasında eğitim alanındaki sorunları özetlemiştir. Bu dönemdeki en önemli eksikliğin köylerde öğretmen ve okul bulunmaması, bütçenin yetersiz kalmasıdır. Okulun kapatılma nedenlerini ise eğitim başlamasından üç ay geçmesine rağmen kitap bulunamaması, öğretmenlerin en az 5-6 maaşını alamaması, savaş nedeniyle birçok öğretmenin henüz terhis edilememesi ve uzun zamandır eğitimden uzak kalan bu öğretmenlerin eğitim ve bilimsel gelişmelerden uzak kalması olarak sıralanmıştır. İsmail Safa Bey, konuyla ilgili değerlendirmesinde: *"bunların malumatını yenilemek, bunları yeni ilim ve fikir cereyanları karşısındayükseltmek için tatil dersleri açmağa ihtiyaç vardır, bunu yaptık. Memleketin 25-30 yerindeiptidai muallimlerimiz iki ay, üç ay ve daha fazla tatil dersleri görmüş oldular. Önümüzdekisene daha ciddi, daha esaslı, daha vazıh ve şamil bir surette takip etmek istiyoruz"*ifadeleriyle öğretmenlerde görülen eksikliklerin giderilmesi ve mesleki eğitime verilmesi gereken önemi bildirmişlerdir (İslam, 2012, s. 275).

İsmail Safa Bey, 1923 yılında eğitim alanında yapılacakları ise şu şekilde sıralamıştır; 12 darülmuallimin ve 6 darülmuallimat açılması, ilk ve orta öğretimin ıslah edilmesi amacıyla Anadolu'nun 15 darülmuallimin bölgesine ayrılması ve bu bölgelerde tam gün sultani mektebi, 200 öğrencilik darülmuallimin-i iptidai ve darülmuallimat bulunacaktır. Bu üç okulda kurulacak yaklaşık 60 kişilik eğitim kadrosunun eğitim sorunlarını tartışacak bir ortam oluşturması da temenni edilmiş, buraların halkı aydınlatacak, bilimsel ve sanatsal etkinliklerin yerine getirilecek merkezler olması, okuma-yazma kursları ve gece eğitimi yapılması, okullar tatil edildiğine 25-30 merkezde köy imamlarının toplanması sağlanarak üç aylık eğitimde bugünkü eğitim sisteminin anlatılması, gece ilkokullarının faaliyete geçmesi, İstanbul, Samsun ve Adana gibi şehirlerden başlamak üzere Sultanilerde yabancı dil öğretmeni yetiştirme programı açılacağını bildirmiştir (İslam, 2012, s. 276-277).

İsmail Safa Bey'in 1923'de "Kızlarla erkekler arasında gençlik noktasından, öğrenim noktasından hiçbir fark düşünülmeyecektir. Genç kızlarımızla genç erkeklerimiz aynı sistem içinde yetişeceklerdir. Kız ve erkek aynı yolda gidecektir." Sözleri zamanla meyvesini vermiş okuyan kız ve erkek çocuk sayısı bir hayli artmasına rağmen bu çocukların ortaokul ve liseyi okumasına yönelik alınan tedbirler bütçe yetersizlikleri bakımından zamanla sorun olmaya başlamıştır. Zira okuyan çocuk sayısı artarken okul ve öğretmene sayısının yeterli olmaması yaklaşık 10 yıl sonra parasız yatılı öğrenci sayısının düşürülmesini, ilkokuldan ortaokul ve liseye geçişin zorlaşması yolunda tedbirler alınmasına neden olmuştur (Sakaoğlu, 1992, s. 59-60).

2.2.2. Hüseyin Vasıf Çınar (6 Mart 1924- 22 Kasım 1924)

1896 yılında Kandiye'de doğan Vasıf Çınar, TBMM kurulduktan sonraki hükümetlerde iki defa maarif vekilliği yapmıştır. Hukuk eğitimi alan Vasıf Çınar aslında eğitimin içinden biridir. O Mustafa Necati ile birlikte kurdukları "Özel Şark Mekteb-i İdadisi"nde yöneticilik ve tarih öğretmenliği yapmış, ayrıca İzmir'in işgalden kurtuluşu sonrasında İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü görevinde bulunmuştur. 1923 yılında Saruhan milletvekili olarak meclise giren Vasıf Çınar, cumhuriyetin ilanı ve hilafetin kaldırılması tartışmalarında etkili konuşmalarıyla dikkat çekmiştir. Özellikle eğitimin birleştirilmesi kanunu olan "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" için 50 arkadaşıyla birlikte önerge vermiş, kanunun kabulünden 3 gün sonra maarif vekili olmuştur. O, 8 ay süren bu ilk maarif vekilliği döneminde "Tevhid-i Tedrisat Kanunu"nun uygulamaya geçirmiş ve Türk eğitim sisteminde yeni bir dönemin başlamasına ön ayak olmuştur (portreler.fisek.org.tr).

Döneminde yapılan eğitim alanındaki icraatlar olarak; medreseler kapatılmaya başlanırken okullar laikleştirilmiş, öğretmen okulu sayılarında artışlar gerçekleştirilmiş, John Dewey gibi eğitim alanındaki tanınmış uzmanlar ülkeye getirilmiş ve eğitimin planlaması noktasında görüşleri alınmış ve milli eğitimin amaçları belirlenmiştir. Belirlenen bu amaçlar 8 Eylül 1924 tarihinde çıkarılan bir genelgeyle ortaya konmuştur. Bu amaçlar özetle şu şekildedir (Akyüz, 2009, s. 301).

> *Eğitimin milli esaslara ve batı medeniyetinin yöntemlerine dayanması,*
> *Okulların insan ilişkileri, toplumsal yaşama kuralları, temizlik, düzen vs. uygar ve örnek alınacak bir eğitim yapmaları,*
> *Çocukların kalplerinde ve ruhlarında Cumhuriyet için fedakâr olmak ülküsünü taşımaları,*
> *Okulların vicdan ve fikir hürriyeti ve bilinçli bir sorumluluk telkin etmesi,*

Öğretimin uygulamalı ve işe yarar bir hale getirilmesi,
Okulların ilim ve okuma zevkini vermesi,
Okulların halka sağlığın değerini ve sağlıklı olmanın yollarını öğretmesi,
Okulların bedenen ve fikren dengeli gelişimi sağlaması,
Okulların toplumun ve ailenin ihtiyaçlarını dinleyip göz önünde tutması,
Okulların tasarruf, yardımlaşma ve iktisat fikirlerini vermesi,
Okulların çocuklarda hür ve makul bir disiplin oluşturması.

Vasıf Çınar Bey'in bakanlığı sırasında bir Genel Eğitim Yasası hazırlamak için bakanlıkta çeşitli komisyonlar kurulmuş, hazırlanan yasa parçalarının toplanarak genel bir değerlendirme sonrası bakanlığa sunulması için, Darülfünun Emini İsmail Hakkı Bey başkanlığında altı kişilik bir komisyon oluşturulmuştu. Ağustos 1924 yılında faaliyetlerini bitiren komisyonun hazırladığı tasarıya göre altı yıl eğitim öğretim verecek "Halk Mektepleri" ile (daha sonra bu süre ikinci İlmiye Heyeti Toplantısında beş yıla düşürülmüştür) bir yıl teorik ve pratik eğitim verecek "İtmam (tamamlama, bitirme) Sınıfları" olacaktı. İlköğretim harcamaları yerel bütçelere yüklenmiş olup, bütçe esaslarının ayrıntılı olarak belirlenmesi için ayrı bir komisyon daha kurulacaktı. Ortaöğretimin bir bütün olarak kabul edildiği yasada, ortaokul ve lise yılları ayrılmamış olup, ilköğretmen okulları ile sanayi,ticaret ve ziraat okulları da ortaöğretim grubu içinde düşünülmüştü (Ergün, 1982, s. 47).

İlk ve ortaöğretim konusunda düzenlemeler yapan Vasıf Çınar, yükseköğretim alanında da düzenlemeler yapmıştır. Konuşmalarında Darulfünun'un öneminden bahsetmiş bu alanda ilerleme kaydedilmediği takdirde toplumun tembellikten ve gerilikten kurtulamayacağını ifade etmiştir. O bu düşünceleri doğrultusunda 1924 yılında Darülfunun'a "bilimsel, yönetsel ve mali özerklik" veren 493 sayılı kanunun çıkartılmasına vesile olmuştur. Bu yasaya göre Darülfünun öğretim konusunda geniş bir özerkliğe sahip olurken, yönetim ve gözetim noktasında maarif vekâletine bağlı olacaktır. Vasıf Çınar özellikle "Tevhid-i Tedrisat Kanunu"nun uygulanması noktasında oldukça radikal davranmış, onun bu tavrı tutucu kesimlerden çok eleştiri almış, bu eleştiriler üzerine 21 Kasım 1924'te görevinden istifa etmiştir. O, Mustafa Necati'nin ani ölümü üzerine ikinci kez maarif vekilliğine getirilmiş ancak bu ikinci görevinde de sadece 3 ay maarif vekilliği yapabilmiştir (portreler.fisek.org.tr).

2.2.3. Şükrü Saraçoğlu (22 Kasım 1924-3 Mart 1925)

İsmet Paşa Hükümeti'nin istifa etmesinden sonra Ali Fethi Bey'in hükümet kurmasıyla Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirilen Saraçoğlu, 22 Kasım 1924'de başlayan görevini 3 Mart 1925 tarihine kadar devam ettirmiştir. Göreviyle ilgili bir değerlendirmesinde Şükrü Saraçoğlu: "*Hassas olan demokrasi makinesinin düzenli çalışmasının eğitim makinesinin şuurlu vehummalı bir şekilde çalışmasıyla mümkün olacağını, bu vazife ve mesuliyetininbüyüklüğünden dolayı da kendisini bu büyük vazifeye adadığını"*ifade etmiş, en iyi eğitim ortamının sağlanması, eğitimli gençlerin yetiştirilmesi, halkın eğitim düzeyinin arttırılması, yeni okulların açılması eğitim alanındaki hedefleri olmuştur (Aslan, 2014, s. 36-41).

Saraçoğlu'nun eğitim adına öncelikleri ilkokul ve ortaokul seviyesindeki düzenlemeler olmuştur. Öncelikle bir milyon okul çağındaki çocuğun üçte ikisinin okula gitmemesini çözümlemek adına kırsal bölgelerde açılacak köy ilkokullarına o bölgede yetişmiş öğretmenlerin atanması ve 5-10 köyü içeren seyyar öğretmenlerle bu sorunun aşılabileceğini düşünmüştür. Öksüz yurtları ve yatılı ilkokul açılmasına karşı çıkan Saraçoğlu, bütçe yetersizliği nedeniyle de 1 öğretmen okulu 10 ortaokul açılabileceğini ifade etmiştir.Öğretmenlerin atandıkları bölgede halkı devletin gösterdiği hedefler doğrultusunda yönlendirmekten ziyade gittikleri çevreye ayak uydurduklarından yakınarak yeni atanan öğretmenlerin tecrübeli öğretmeler yanında staj yapmalarını istemiştir. Mesleki liselerle ilgili olarak da öğretmenlerin özellikle Almanya'ya gönderilmesi ve oradaki fabrika ve ameli mekteplerin çalışma esaslarını öğrenmeleri gerektiği düşüncesindedir. Öğretmenlerin maaş sorunu çözmek adına maaşları 600 kuruştan 1000 kuruşa çıkartılmış, üç yılda bir de 200 kuruşluk zam yapılması önerilmiştir. Saraçoğlu'nun eğitim bakanlığı görevi Şeyh Said isyanının olduğu dönemde sona ermiştir (Aslan, 2014, s. 36-41).

2.2.4. Hamdullah Suphi Tanrıöver (3 Mart 1925- 19 Aralık 1925)

1. TBMM hükümetinde Rıza Nur'dan sonra ikinci maarif vekili olan Hamdullah Suphi, 1925 yılında 2. TBMM hükümetinde yeniden maarif vekili olmuştur. O Atatürk Devrindeki maarif vekilleri arasındaki tek eğitim kökenli kişidir.

9 ay süren bu ikinci maarif vekilliği döneminde 13 Mart 1925 tarihinde 439 sayılı "Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu" çıkarılmıştır. Öğretmenliğin ayrı bir sınıf olarak kabul eden bu yasanın maddeleri şu şekildedir (Sakaoğlu, 1992, s. 31):

> *1- Muallimlik, devletin umumi hizmetlerinden tâlim ve terbiye vazifesini üzerine alan müstakil sınıf ve derecelere ayrılan bir meslektir.*
> *2- Muallimler menşelerine ve bulundukları mektebin derecesine göre uç kısma ayrılır: Yüksek tedrisat muallimleri, Orta tedrisat muallimleri, ilk tedrisat muallimleri.*
> *3-0rta tedrisat mektepleriyle Darülmuallimin ve Darülmuallimat muallimleri, Darülfünun, yüksek ve orta darülmuallimin ve darülmuallimat ve yüksek ihtisas mektepleri mezunlarından intihap olunur.*

Vasfi Çınar döneminde John Dewey ile başlayan yabancı eğitimcilerin ülkemize daveti, Hamdullah Suphi döneminde de devam etmiştir. O Alman eğitimci Alfred Kühne'yi Türkiye'ye getirmiş ve Türk Eğitim sistemi ile ilgili tavsiyelerini almıştır (Yıldıran, 2012, s. 5).

2.2.5. Mustafa Necati Uğural (20 Aralık 1925- 1 Ocak 1929)

1925 yılının sonunda maarif vekili olan Mustafa Necati, yeni Türkiye cumhuriyetinin her alanda başlatmış olduğu yenileşme çalışmalarına eğitim alanında ki katkılarıyla adını duyurmuştur. Mustafa Kemal'in en büyük şanslarından biri Vasıf Çınar, Mustafa Necati gibi alanında donanımlı ve devrimlere gönülden bağlı korkusuz insanların verilen görevi layıkıyla yerine getirmeye çalışmaları olmuştur. Bu anlamda Mustafa Necati'nin 3 yıllık maarif vekilliği döneminde yaptıkları Türk eğitim sisteminin yenileşmesinde ve şekillenmesinde oldukça önemli icraatlar olmuştur. Ona göre "*eğitimin amacı, yeni nesli bedenen ve fikren olduğu kadar seciye ve millî heyecan yönünden de yeni hayata ve demokrasinin gereklerine hazırlamaktır. Türklük, bu şekilde içinde bulunduğu medenî milletler arasında yüksek bir yer elde edecektir*" (Çelebi ve Asan, 2016, s. 23).

Göreve başladığında yapmış olduğu ilk icraat 3. Heyet-i ilmiyeyi toplamak olmuştur. Bu toplantı neticesinde "Talim Terbiye Dairesi"nin kurulması kararlaştırılırken ayrıca öğretmenlerin özlük haklarında iyileştirmeler yapılması ve liselerin belirli il merkezlerine toplanması kararlaştırılmıştır (Sakaoğlu, 1992, s. 19).Üçüncü heyeti ilmiyenin ayrıntılarına ikinci bölümde değinildiğinden burada bahsedilmeyecektir.

Mustafa Necati döneminin önemli faaliyetlerinden biri de karma eğitimin başlatılması olmuştur. Talim terbiye de yapılan büyük tartışmalarda bir netice elde edilmemesi üzerine o bütün sorumluluğu üzerine alarak Anadolu'da 70 kadar ortaokulda karma eğitimin başlamasını sağlamıştır (Binbaşıoğlu, 2005, s. 276).

Mustafa Necati, İsmail Safa'nın daveti üzerine 1924 yılı temmuz ayında ülkemize gelen John Dewey'in raporu doğrultusunda hareket etmiş ve onun önerilerinin birçoğunu uygulamıştır. Böylelikle Türk eğitim sistemi Atatürk'ün eğitim anlayışı ile tutarlı pragmatizm çerçevesinde iş eğitiminin, üretkenliğin ve eğitimin ekonomik süreçlerle uygunluğunun ön plana alındığı bir yöne çevrilmiştir. (Bal, 1991, s. 66). Ayrıca Hamdullah Suphi döneminde Almanya'dan getirilen Alfred Künhe'nin tavsiyesi üzerine Mustafa Necati Belçika'dan mesleki ve teknik eğitim alanında Omar Buyse davet edilmiştir.

22 Mart 1926 tarihinde çıkartılan "Maarif Teşkilatı Kanunu" doğrultusunda Türkiye 13 eğitim bölgesine ayrılmış ve her bölgenin başına bir "Maarif Emini", her il merkezine de bir maarif müdürü atanarak o güne kadar valilerin denetiminde olan tüm eğitim işleri "Maarif Teşkilatı"na devredilmiştir. Eğitim açısından ülkenin bu şekilde bölgelere ve devamında alt basamaklara ayırmaktaki öncelikli gaye Tevhid-i Tedrisat yasasının en alt birimlere kadar sağlıklı bir şekilde uygulanmasını sağlamaktır (Çelebi ve Asan, 2016, s. 23).

Mustafa Necati'nin maarif vekilliği dönemindeki en önemli faaliyet "Yeni Türk harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun" olmuştur. Ayrıntılarından ikinci bölümde değindiğimiz harf inkılabı ile halk tabakasının da talim ve terbiyesi mevzusu da gündeme gelmiş, sadece okuma yazması olmayanları değil eski yazıyı okuyup yazanlara da yeni yazının öğretilmesi için ülke genelinde "Millet Mektepleri" açılmıştır.

Eğitim teşkilatında yapılan bu düzenlemelerin yanı sıra yayınlanmış olan bir genelgeyle Cumhuriyet eğitiminin temel ilkeleri şu şekilde belirlenmiştir (Sakaoğlu, 1992, s. 33-34):

> *Türkiye'de herkesin milli ve dünyevi, modern ve demokratik bir terbiye alması esastır...*
> *Eğitimin "milli" olmasından maksat, gençleri, yaşayan bütün kurumları, düşünce ve idealleriyle milli topluma uydurmaktır...*
> *Dünyevi kelimesinden hedeflenen anlam, eğitimin Laik olması, düşünceyi daraltan ve vicdan özgürlüğünü kıran her türlü dini etkiden uzak bulunmaktır.*
> *Modern deyimiyle, eğitimin, yöntemler ve teknikler bakımından en yeni bilimsel kurallara göre sürdürülmesi, demokratiklik ile de eğitim ve öğretimin bütün olanaklarından kadın erkek tüm ulus bireylerinin eşit derecede yararlanması, serveti, toplumdaki yeri ne olursa olsun her gencin yeteneği ve zekâsı derecesinde öğrenim görebilmesine hiçbir engelin konmaması düşünülmüştür.*
> *İlköğretimin milli ve demokratik olması, kız erkek, zengin yoksul bütün millet çocuklarının aynı biçimde eğitim görmesi, bu ilkenin zorunlu bir sonucudur.*
> *Yine, ilköğretimin mesleki eğilimlerden, dini etkilerden uzak tutulması, ilköğretim programına yabancı dil konulmaması da bu ilkeye dayanır.*

Mustafa Necati'nin üç yıllık maarif vekilliği döneminde yapmış olduğu çalışmaları şu şekilde özetlemek mümkündür (TED 1981'den aktaran Özgan, 2012, s. 134):

- ✓ *Maarif Teskilât Kanunu ile bakanlık merkez örgütü geliştirilmiş, Talim ve Terbiye Kurulu, Maarif Eminliği ve Teftiş Kurulu kurulmuştur.*
- ✓ *Muallim Mekteplerine Muavenet (Yardım) Kanunu ile öğretmen okulları geliştirilmiş, yeni okul binaları yapılmıştır.*
- ✓ *Gazi Eğitim Enstitüsü kurulmuştur.*
- ✓ *Ortaöğretimde öğrenim parasızlaştırılmıştır.*
- ✓ *Tüm okul kitaplarının bakanlıkça bastırılması sağlanmıştır.*
- ✓ *En yeni öğretim ve eğitim yöntemlerini getiren "İlkokul Öğretim İzlencesi 1926'da uygulanmaya konulmuştur.*
- ✓ *1926 yılında Kayseri ve Denizli'de Köy Öğretmen Okulları açılmıştır.*
- ✓ *İlköğretim öğretmenleri ve denetmenleri için olgunlaştırma kursları açılmıştır.*
- ✓ *Köy yatılı okulları ve pansiyonlu köy okulları açılmıştır.*
- ✓ *TERBiYE dergisi yayın hayatına başlamış, eğitim ve öğretmenlikle ilgili değerli kitaplar Türkçeye çevrilmiş, çeşitli kitaplar yazılmış, yayımlanmış ve öğretmenlere dağıtılmıştır.*
- ✓ *Yeni Türk Harflerinin kabulüyle gerçekleşen yazı devrimi sonucunda kısa sürede tüm halkın okur-yazar olması amacıyla geniş hazırlıklar ve çalışmalar yapılmıştır.*
- ✓ *Ortaöğretimin geliştirilmesi için yapı, araç, gereç ve kitapla donatılmasına yönelik çalışmalar yapılmış, nitelikli öğretmen yetiştirilmesi ve öğretmenlerin olgunlaştırılması çalışmaları sonucunda olumlu gelişmeler kaydedilmiştir.*
- ✓ *Öğretmenlere saygı, saygınlık ve toplum nezdinde değer ve onur kazandırılmıştır.*
- ✓ *1926'da Okul Müzesi kurulmuştur.*

Mustafa Necati döneminde başlatılan köy öğretmeni yetiştirme çalışmaları Reşit Galip döneminde de devam ettirilmiş ancak etkili ve kalıcı sonuçlar alınamamıştır (Öztürk, 2007, s. 250).

Türk eğitim tarihinde eğitime yaptığı katkılarla adından en çok söz ettiren bakanlardan biri olan Mustafa Necati Bey, bakanlığı süresince eğitimin merkezileşmesi için çok çaba harcamış, eğitimin yükünü taşıyan öğretmenlere büyük

önem vermiş *ve "Maarif hizmetinde asıl olan öğretmenliktir"* diyerek, Türk eğitim sisteminin en büyük sorununun ilköğretim ve öğretmen yetiştirme meselesi olduğunu dile getirmiştir (Başgöz, 1999, s. 89).

2.2.6. Hüseyin Vasıf Çınar (28 Şubat 1929- 7 Nisan 1929)

Milli Eğitim Bakanı olan Mustafa Necati'nin 1 Ocak 1929 tarihinde ölümü üzerine açılan İzmir milletvekilliğine seçilen Vasıf Çınar, 2 Mart 1929 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı'na getirilerek sadece üç ay gibi bir süre bu görevi sürdürmüştür. Hüseyin Vasıf Çınar'ın eğitim ile ilgili düşünceleri 4.2.2 başlığı altında verilmiştir.

2.2.7. Cemal Hüsnü Taray (10 Nisan 1929- 15 Eylül 1930)

10 Nisan 1929 tarihinde Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapan Cemal Hüsnü Taray, halk tarafından Atatürk'ün Milli Eğitim Bakanı olarak da adlandırılmıştır. Atatürk'ün eğitim ile ilgili düşüncelerini Taray şu şekilde aktarmıştır:

> *Atatürk 10 senede okuma yazma bilmeyen kalmayacak derdi. Yaşasaydı 10 senede bitirirdi. Ne yazık ki o günden bu yana hemen hemen hiçbir şey yapılmadı…Eğitim seferberliği demek; her bilenin bildiğini diğerine öğretmesidir. Eğitim Seferberliği Kampanyasını Atatürk kendisi başlattı. Başöğretmenlik görevini üzerine aldı. Sonra da herkes öğretmenliğe koştu. Herkes bir şey öğrenmek ve bir şeyler öğrenmek amacında idi. Millet mekteplerinin verdiği vesikalar iftihar konusu olurdu. Her bilen öğretmenlik yaptı. Evvela memurlar öğrendi. Ondan sonra da öğrendiklerini halka öğretmeye başladılar. Bütün devlet binaları gece dershane oluyordu. Okullar gece kapatılmazdı. Ayrıca hiçbir zaman kapatılmamalıdır…Eğitim seferberliğinde üzerinde durulan iki önemli bölüm vardı; Sanayi mektepleri, millet mektepleri. Millet mekteplerine ağırlık veriliyordu. İş saatlerinden sonra okuma yazma öğretmek amacı ile açılan millet mekteplerinde her yaştan ve her sınıftan insanı yetiştirebilmek için, bu okullar iki gruba ayrılırdı. Birinci grupta ise, onlara faydalı olacak genel ilköğretim bilgileri verilirdi. Bir insana okuma yazma öğretmek pek bir şey ifade etmez. Okuma yazmayı öğrenen insanın okumaya devam etmesi için, ona hitap edecek seviyede kitap gerekir. Halkın seviyesine uygun bol ve ucuz kitap için geniş bir neşriyat kampanyası başladı İçke, 2015, s. 52-53).*

O dönemde milli eğitime çok önem verilmesi Meclis'teki bütçe görüşmelerinde çok fazla eleştirilmesine neden olmuş, ancak Mustafa Kemal'in, eğitim işleriyle yakından ilgilenmesi, zaman zaman teftişlere Cemal Hüsnü Taray ile birlikte gitmesi, eğitime verdiği değeri göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca Atatürk'ün masasının etrafında gençlerin bulunması gerektiğini bizzat kendisine ileterek geleceğin genç nesillerin omzunda yükselecek olması nedeniyle Atatürk'ün fikirlerinden nasiplenen insanların çoğalması gerektiğini düşünmüştür (http://mustafakemalim.com).

Cemâl Hüsnü Taray özellikle üniversitelerin ıslah edilmesi yönündeki düşüncelerini de 9.10.1929 tarihinde Darülfünûna yapmış olduğu bir ziyarette ihtar çekecek vaziyette bir konuşma yaparak şu şekilde ifade etmiştir:

> *Türkiye Cumhuriyeti'ni bu gün şiddetle alâkadar eden içtimaî, iktisadî hülâsa ilmî bütün meselelerde Darülfünûnumuzu yanda değil, daima çok önde görmek isteriz. İnkılâbımız, her şeyden evvel, denilebilir ki maarif ve fikir inkılâbıdır; Darülfünûnun kuvvetli ışıkları, bütün vatandaşların ruhlarında ve dimağlarında derece derece bu mukaddes inkılâp heyecanını daima beslemeli ve daima canlı tutmalıdır. İlim ve hakikat menbaı (kaynağı) olan Darülfünûn, aynı zamanda millî gayelerin mukaddes heyecanlarını Türk aleminin her tarafında ve her Türkün kalbinde aynı istikamete tevcih edecektir (yöneltecektir).*
>
> *İlmin vatanı olmadığını biliyoruz, artık istiyoruz ki vatanımızın da ilmi olsun; tarihimizin ve azametli (büyük) inkılâbımızın bu çok şerefli mükellefiyetinin edasını (yükümlülüğünün yerine getirilmesini) memleket sizlerden bekliyor. (İçke, 2015, s. 52-53).*

2.2.8. Esat Sagay (27 Eylül 1930- 18 Eylül 1932)

Mustafa Kemal Atatürk'ün "Hocam" diye hitap ettiği Esat Sagay, Osmanlı Devleti'nin son döneminde asker, siyasetçi ve eğitimci olarak önemli hizmetlerde bulunmuştur. Cumhuriyet'in kuruluş döneminde de siyasetçi ve eğitimci olarak Cumhuriyet'in eğitim politikasına damgasını vurmuştur1874 yılında Selanik'te doğan Esat Sagay Atatürk Devrindeki sekizinci Maarif Vekilidir.

1930-1932 yılları arasında iki yıl Maarif vekilliği yapan Esat Sagay, Mustafa Kemal'e öğretmenlik de yapmış bir eğitimcidir. Atatürk Esat Sagay'a "*Hocam ben seni üç defa imtihan etmiştim farkında oldun mu?Üç yüz kişi içinden seni seçtim"* diyerek göreve layık olduğunu belirtmiştir (Sagay, 2012, s.63).

Esat Sagay görev yaptığı dönemle ilgili olarak yaptığı tespiti kendisi şöyle belirtmiştir.

"Ders yılı başında ve ortalarında devamsızlık gösteren muallimler görüldüğü, bunların programı yetiştirmek için dersleri çoğaltıp talebeyi sıkıştırdıkları ve bir şey öğretmeye muvaffak olamayarak dönmelerine sebebiyet verdikleri, sınıf geçmeye mahsus notun insafsızca az tutulduğu, tedris usulünün hemen hemen nazari kaldığı, laboratuarlardan ve kütüphanelerden istifade edilmediği, derslerin problemlerle kuvvetlendirilemediği, hele lisan derslerinde takip edilen usulün hiç isabetli olmadığını vurgulamıştır. Milli terbiyenin mefhumu ve tatbik usulleri tamamıyla kavranmamış olduğu, muallim ve talebe arasındaki münasebetin samimi olmaktan

ziyade laubali olduğu, serbest terbiyenin fena şekilde tatbik edildiği, disiplinin kaybolduğu, inanç ve irade, enerji, intizam terbiyelerine de kıymet verilmediğini ifade etmiştir" (Sagay, 2012, s.74). Onun dönemindeki en önemli faaliyetlerden biri 19 Şubat 1932 tarihinde Halk Evleri'nin açılması olmuştur ve bu eğitim kurumları zamanına göre dünyadaki en özgün eğitim kurumlarından biridir. Cumhuriyetin kültür etkinlilerini, Milli Eğitimin yanında yürütmek için, kurulmuştur. Ayrıca Esat Sagay döneminde yabancı eğitimcilerin ülkemize davet edilmesine devam edilmiş, bu doğrultuda Darulfünun hakkında rapor oluşturası için İsviçre Gelf üniversitesinde görev yapan Albert Malche ülkemize davet edilmiştir. Onun raporu doğrultusunda Reşit Galip döneminde TBMM'nin almış olduğu kararla Darulfünun 31 Temmuz 1933 tarihinde İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülmüştür (Yıldıran, 2012, s. 6-7).Maarif vekilliğinde bulunduğu iki sene zarfında yaptığı çalışmalar şunlardır:

Kayıt, dosya, sicil, fortrag (Vortrag-sözel sunum) usullerinin tanzimi;
Ders ve imtihanlarda not takdiri usulü; mekteplerinde muallimler arasında tasfiye.
İki sene dönenlerin tahsilleri hakkında kayıtlar;
Tam not 5 olduğuna göre, döneklik notunun 3`ten 2`ye indirilmesi;
İktisadi buhrana karşı alınan tedbirler arasında Maarif Eminliklerinin de ilgası, Maarif Müdürlüklerinin takviyesi ve İstanbul`da Maarif Müdür Muavinliğinin ikiye çıkarılması, İzmir`de bir muavinlik ihdası, hususi ve ecnebi mektepleri olan yerlerde birer büro ihdası;
Fazla Muallim Mekteplerinin Orta mektebe tahvili, Ankara`da Gazi Terbiye Enstitüsü binasında İlk Muallim Mektebi de ihtiyaçtan fazla olmasından başka diğer yerlerdeki Muallim Mekteplerinin hemen iki misli masrafı mucip olduğundan lağvedilerek, yerine ücretli Leyli (Gazi Lisesi) isminde bir lise açılmış ve bu suretler Ankara`nın muhtaç olduğu Leyli Lise temin edilmiştir. Eskiden mevcut Lise talebe çokluğundan dolayı nehariyet tahvil olunmuş idi.
İlmi ve ahlaki vaziyet hasebiyle bazı erkek ve kadın muallimler arasında tasfiye;
Ecnebi mekteplerine verilen cezalar (Tophane ve Kadıköy`deki Fransız mekteplerinden birinin Müdiresi değiştirilmiş, diğeri 15 gün kapatılmıştır.);
Ecnebi mekteplerinde ilk tahsilin men`i hakkında kanun (Türk çocukları için);
Ecnebi mekteplerinde Türkçe tahsili ve tarih ve coğrafya derslerinin Türk kitaplarından ve Türk muallimler tarafından okutturulması mecburiyeti;
Ecnebi mekteplerin de bakalorya ihdası;
Ecnebi ve Akkaliyet mekteplerindeki muallimler arasında tasfiye;
Mektep kasketleri kanunu;
Hilal-i Ahmer Gençlik Teşkilatı kanunu; (bu kanunun BMM`ye sevkine, DahiliyeVekâleti`nin büyük ihtilaflardan sonra muvaffak olunmuştur. DahiliyeVekâleti`nin daha ziyade ısrarı halinde, Maarif Vekâleti`nden istifaya hazırlanmış idim. Tekaüde sevk edilen ilk mektep muallimleri ile bunlardan vefat etmiş olanların eytamı hiçbir para alamaz vaziyette idiler. Yeni tekaüt kanununun neşrinden bir sene sonraya kadar yapılması lazım gelen hususi idare memurlarına ait takaüt kanununu, Dahiliye ve Maliye Vekâletlerinin anlaşamaması yüzünden, iki sene tanzim edilememiş ve hususi idare memurları denen zümrenin, pek büyük bir ekseriyetini ilk mektep muallimleri teşkil etmiş bulunduğundan, bu işe Maarif Vekaleti`nin müdahalesi mecburi ve zaruri bir hal almış idi.)
İlk tedrisat muallimlerinin tekaüt kanunu; bunların mesken bedelleri kanununun bir sene daha tedidi (büsbütün ilgası yerine);
İlk tedrisat muallimlerinin maaşları için Vilayetlere Ziraat Bankası`ndan kredi;
Orta tedrisat muallimlerinin kıdemleri hakkında 1931 bütçesinin buna müteallik maddesini tefsir eder kanunu;

Muallimlerin terfih ve tecziyeleri hakkındaki kanunun bazı maddelerini tadil eder kanun;
%10`ların sarfı hakkındaki kanunun tedidi için kanun layihası;
Eski eserlerin korunması için %1/2 hakkında kanun layihası;
1931 ve 1932 bütçelerinden iki milyon küsur lira indirilmesine rağmen;
Açılan Lise ve Orta Mektepler;
1932`de Garp memleketlerine talebe gönderilmesi;
Gece yatısı mekteplerde meccani talebe alınmasına devam;
Yüksek Beden Terbiyesi Mektebi ve İnşaat Usta Mektebinin yaptırılması (Ankara); İzmirKız Sanat Mektebinin tesisi; İsmetpaşa Kız Enstitüsü muallim kısmının açılması;
Tezyini Sanatların Güzel Sanatlar Akademisine alınması;
Muallim mektepleri ve Lise müdürleri ve Fizik muallimlerinin kursları için Ankara celbi;
Birinci Tarih Kongresinin açılması;
Tarih, medeni bilgiler, fen bilgileri kitaplarının yeniden basılması;
Devlet matbaasına 35.000 liralık son sistem teclit makinaları getirtilerek diğer Matbaalara faik surette takviyesi;
Gazi Terbiye Enstitüsü terbiyecilik kısmının açılması (Resim,lisan,...)
Gazi Terbiye Enstitüsü binasında Gazi Erkek Lisesi (Geceyatısı) açılması; bu mektep Galatasaray sisteminde İngilizce öğretir bir lise olacaktı, bütçe yetmezliğinden bu halde kalmıştır;
Lise ve muallim mektepleri ders alât ve edavatının yeniden sipariş edilerek, tamamlanması;
Kitapların tedricen Devlet kitabı haline konması (Tarih, Medeni bilgiler, Fen Bilgileri); (Kıraat kitapları da Türkçeye göre başlanmış coğrafya içinde memleket coğrafyası yapılmak üzere, mütehassısları yanında teşebbüs alınmıştır);
Bilumum mektep ve müesseselerin tedrisi, terbiyevi, idari teftişlerinin tezyit ve tevsii;
Garp memleketlerinde tarihte ihtisas için talebe gönderilmesi;
Garp memleketlerindeki talebe Müfettişliklerinin tanzimi ve tahsile gönderilecek talebenin intihap tarzı ve oralarda ikamet şekillerinin tetkiki (memlekette yapılması mümkün tahsil derecesi bitirildikten sonra);
Ayasofya mozaiklerinin meydana çıkarılması;
Kayseri`de bir müze meydana getirilmesi;
Hars derslerinin tamamen millileştirilmesi;
Evrak şubesi muamelat ve kuyudatının tanzimi;
Sicil ve dosyalarının başlattırılması;
Muallim Meclislerinin faaliyete sevki;
Müdürlerin mektepleri haricinde muallimlikten men`i;
Programların ameli hayata uydurulmaya başlattırılması;
İlk tedrisat tatbik kanununun ihzarına başlattırılması;
Darülfünundan ilk, orta ve yüksek tahsil için program ve teklif talebi; tekit; bir teklif gelmediğinden mütevazı ve fakat kuvvetli bir üniversite kurulmak üzere ıslaha teşebbüs ve bunun için İsviçre`den bir profesör celp;
Mekteplerde ve Velâlette tarihçe, istatistik ve grafikler yapılmasına başlattırılması;
Milli ve ahlaki terbiyenin ehemmiyetle ve mütemadi takip ve inkişafını temenni;
Garp memleketlerinde tahsilde olan ve henüz yeni tarih kitaplarımızı okumamış bulunan talebemize tarih kitapları göndermek;
Mekteplerde Talebe ve Kültür Teşkilatının tanzimi ve takviyesi;
Memlekette Gençlik Teşkilatı Kanunu (Tetkik için CHF umumi kâtipliğine verilmiştir);
Muallim, memur ve talebenin Halkevleriyle münasebetlerinin tanzimi;
İzciliğin tanzimi;
Milli sporlarımızdan olup da metruk kalan Okçuluğun, Avrupa ve Amerika`da, hatta kadınlar arasında olduğu gibi bizde de canlandırılması için teşebbüse girişilmesi;
Filarmonik Musiki Heyeti`nin teşkili ve bu işe mahsus kanun;
Milli sporlar gibi milli sanatlarında muhafaza ve ihyasına başlattırılması;
Darülfünun gibi Güzel Sanatlar Akademisi`nin de ıslahı için tetkikat;
Liseler için Orta Mektep muallimlerinden yüksek muallim yetiştirilmesine başlattırılması;
Yatı Mektepleri, Sanat Mektepleri, vilayetlerin mahalli ihtiyaçlarına taalluk eder işlerden olmayla vilayetlere devredilmiştir: Yatı mektepleri öksüz ve yetim çocuklar içindir.

Buralarda ilk tahsili görür ve Vilayet Sanat Mekteplerine veya zekileri orta tahsile sevk edilir. Sanat mektepleri ufak sanatlar içindir. Bunu her vilayet kendi ihtiyaçlarına göre yapar. Bu mekteplerinin kaffesi yine Maarif Vekâletinin murakabası altındadır. Fabrika Sanatlar ve Mekteplerine gelince (Ağır Sanatlar), bunların Devletçe ayrı olarak tanzim ve tesisi düşünülür. Bunların tesisine kadar Vilayet Sanat Mektepleri olduğu gibi bırakılmıştır.
Bilhassa ilk tahsilde, mevcut muallim ve vesaitle daha çok talebe okutmak çareleri (çünkü okuma çağına gelmiş ve kanunen tahsil mecburiyetine girmiş çocukların ancak üçte biri okutturulabilmektedir);
İlk mekteplere fakir talebeye yardım heyetleri teşkili;
Mektep olmayan köylerde ve Aşiretler yanında seyyar muallim teşkilatı;
Mektep bulunmayan köylerdeki çocukları da okutabilmek için, beş-on köy arasında, merkezi vaziyette bulunan bir köyde (Köy Yatı Mektebi) tesisiyle buralara çocukların köydeki eşyası ve erzak ile birlikte gönderilmesi için vilayetlerde tetkikatta bulunulması; *(Sagay, 2012, s.83-86).*

2.2.9. Reşit Galip (19 Eylül 1932- 13 Ağustos 1933)

Reşit Galib'in Milli Eğitim Bakanlığına getirilmesi kamuoyunda olumlu karşılanmıştı. Yeni bakandan geniş kapsamlı ve kısa sürede sonuç verecek bir terbiye (eğitim) planı ayrıca yeni üniversiteyi kurmak – Laik ve İnkılapçı terbiyeyi hayat haline koymak—Mektepte müsbet kafayı her şeyden üstün tutma beklentisi oluşmuştu. Köycülüğü esas alan Reşit Galip te verdiği ilk demeçlerde:

Öğretimin her aşamasında köklü değişiklikler yapmak için çalışmalara başlandığını, her köyde okul açmaya olanak bulunmadığından Yatılı Köy Pansiyonları sayısının artırmaya çalışılacağını, Diyarbakır, Gaziantep ve Antalya'da da yeni liseler açılacağını söylemişti"(Turan, 2006, s.25).

Reşit Galip çok uzun süre maarif vekilliği yapmasa da görev yaptığı dönemdeki birçok eğitim sorunuyla ilgilenmiştir. Öyle ki ondan sonraki eğitim çalışmalarında onun hazırlamış olduğu plan ve projelerin etkisi görülmektedir (Binbaşıoğlu, 1999, s. 5).

Bu dönemde ilkokul çocuklarının hep bir ağızdan okuması için 1933 yılında Bakan Dr. Reşit Galip tarafından bir and yazılmıştır. Prof. Dr. Afet İnan, "1933 yılının 23 Nisan Çocuk Bayramı idi. O, heyecanla Çankaya Köşkü'ne geldiği vakit, Atatürk'ün yanında bana bir kâğıt uzattı ve şunları anlatmaya başladı. "*Sabahleyin ilk bayramlaşmayı kızlarımla yaptım. Onlara bir şeyler söylemek istediğim zaman, bir ant meydana çıktı. İşte, Cumhuriyetimizin 23 Nisan çocuklarına armağanı***"** dedi: Bu sözler, Türk çocukları tarafından o günden beri tekrarlanmaktadır. Vatansever Dr. Reşit Galip, önce bir baba olarak bu duyguları yaşamış; ardından, Millî Eğitim Bakanı olarak okul çocuklarına bu andı içmelerini sağlamıştır. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu 10 Mayıs 1933 tarih ve 101 sayı kararı ile bu

"Öğrenci Andı"nı, idealist Millî Eğitim Bakanı'nın belirttiği şekilde uygulamaya koymuştur. "Öğrenci Andı"nın amacı ve söylenirken nelere dikkat edilmesi gerektiği ayrıca yayınlanan genelgede açıklanmıştır (İnan, 2007, s. 213)

Bu and şu şekildedir: *"Türküm, doğruyum, çalışkanım. Yasam; küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu, milletimi özümden çok sevmektir. Ülküm: Yükselmek, İleri gitmektir. Varlığım Türk varlığına armağan olsun " (Akyüz, 2012'den aktaran Önk, 2015, s. 522).*

Reşit Galib'in bakanlığındaki en büyük dönüşümü kuşkusuz ki 1933 Üniversite Reformu olmuştu. İstanbul Darülfünu'nun Cumhuriyet'in gerektirdiği çağdaş bir bilim ve öğretim kuruluşuna dönüştürülmesi gerektiğine karar verilmişti. Esat Sagay döneminde ülkemize gelen Albert Malche'nin yazmış olduğu rapor doğrultusunda 31 Mayıs 1933 tarihinde çıkartılan 2252 sayılı yasa çerçevesinde (1) Rektör, Milli Eğitim Bakanı'nın önerisi üzerine üçlü kararnameyle, (2) Dekanlar, rektörün önerisi ve Milli Eğitim Bakanı'nın kararıyla, (3) Profesörler ise Fakülte Kurulu'nun tespit ettiği 3 aday arasından Milli Eğitim Bakanı'nın kararıyla atanmaktaydı.

Darulfünun kapatılırken, yerine 1 Ağustos 1933 tarihinde İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. İstanbul üniversitesinde kapatılan Darulfünun'un bazı hocalarıyla birlikte Yahudi asıllı birçok profesörde göreve başlamıştır. Öyle ki Almanya'dan Nazi Rejiminden kaçarak Türkiye'ye gelen çoğunluğu Yahudi asıllı bilim adamlarının ülkemizde bilimsel ve çağdaş demokratik esaslara dayalı bir üniversite kurulmasında büyük katkıları olmuştur.Gelen bu profesörlerden dolayı İstanbul Üniversitesi için o dönemde "Berlin dışında en büyük Alman Üniversitesi" ifadesi kullanılmıştır (Sakaoğlu, 1992, s. 76-77).

Reşit Galip Darulfünun'un kapatılma nedenlerini şöyle izah etmiştir (Ergun, 2014, s. 29).

> *Memlekette siyasî, içtimaî, büyük inkılâplar oldu. Dârülfünun bunlara karşı bîtaraf bir müşahit kaldı. İktisadî sahada esaslı hareketler oldu. Dârülfünun bunlardan habersiz göründü. Hukukta radikal değişiklikler oldu. Dârülfünun yalnız yeni, kanunları tedrisat programına almakla iktifa etti. Harf inkılâbı oldu, özdil hareketi başladı; Dârülfünun hiç tınmadı. Yeni bir tarih telakkisi millî bir hareket halinde bütün ülkeyi sardı. Dârülfünunda buna bir alâkcauyanıdırabilmek için üç yıl kadar beklemek ve uğraşmak lâzımı geldi. İstanbul Dârülfünunu artık durmuştu, kendisine kapanmıştı, vüstaî bir tecerrüt içinde haricî âlemden elini ayağını çekmişti.*

Üniversite reformuyla, millileştirme esaslarına bağlı ve millileştirmeye işlerlik kazandıran bir zihniyetin yerleşmesi fonksiyonu "üniversiteye" verilmiştir (Güler, 1994, s. 103). Üniversite reformuyla yabancı bilim adamları sayesinde öğretim programları çağa uygun bir hale getirilmiştir. Bu dönemde üniversite kütüphanesi gelişmiş, ders kitaplarının kalitesi ve sayısı da artmıştır. Ayrıca yabancı bilim adamları sayesinde Batı bilim dünyasının tanıdığı ve orijinal araştırmaları klasik kitaplara geçmiş bilim adamlarımız yetişmiştir(Namal, 2012, s.16)

Yaklaşık bir yıl süren kısa maarif vekilliği süresince hangi meslek olura olsun cumhuriyetin genç aydınlarının,cumhuriyet ilkelerini halka anlatmaları amacıyla "halka doğru" anlayışı uygulanmaya çalışılmış, devletçilikle birlikte Kemalizm düşüncesinin yaygınlaşmasına önem verilmiştir (Sakaoğlu, 1992, s. 90).

2.2.10. Yusuf Hikmet Bayur (27 Ekim 1933- 8 Temmuz 1934)

1891 yılında İstanbul'da doğan Bayur, ilk ve orta öğrenimini İstanbul'da, yükseköğrenimini Paris Üniversitesinde yaparak İstanbul'a döndüğünde Galatasaray Lisesi'nde bir müddet öğretmenlik yapmıştır. Daha sonra milli mücadeleye katılan Yusuf Hikmet Bayur, cumhuriyetin ilanından sonra müsteşarlık, cumhurbaşkanı sekreteri ve elçilik gibi önemli devlet görevlerinde bulunmuştur. 1933 yılında milletvekili seçildikten sonra 27 Ekim 1933'te Milli Eğitim Bakanı olarak görevine başlayarak, özellikle Üniversite reformu alanında gayret göstermiş ve İstanbul Üniversitesi reformunu tamamlamıştır. Onun Milli Eğitim Bakanlığı yaptığı sırada, üniversitelerde inkılap tarihi derslerinin mecburi okutulması kabul edilmiş ve ilk dersi 4 Mart 1934 gününde İstanbul Üniversitesi'nde bizzat kendisi vermiştir (Uca, 1998, s. 211-212).

Yusuf Hikmet Bayur'un döneminde en önemli eğitim sorunlarından biri 1923 yılından itibaren kız ve erkek çocukların eşit şartlarda okutulmasına yönelik öncelikle ilkokul seviyesinde yapılan projelerin meyve vermeye başlaması ancak ortaokul ve lisede bu çocukların okuyabilmesi için yeterli imkanın sağlanamaması olmuştur. Bakanlık ilkokuldan liseye uzayan dar boğazı aşabilmek için öğretmen kadrosunu ve okul sayısını arttırması gerekirken, öğrencileri her kademe ve sınıfta olabildiğince başarısız kılma ve her kademede eleme politikasını benimsemiştir. Okulların parasız yatılı kapasitelerinin tam doldurulmaması için yapılan sınavlar

1927 yılından itibaren kapasitenin yavaş yavaş düşürülmesine sebep olmuş, 1933-34'te Maarif Vekaleti "talebe izdihamını" önlemek için bir yasa önerisi bile hazırlamıştır(Sakaoğlu, 1992, s. 60).

2.2.11. Zeynel Abidin Özmen (9 Temmuz 1934- 9 Haziran 1935)

> Hikmet Bayur döneminde devam eden özellikle ortaokul ve lisede okumak isteyen öğrenci izdihamına yönelik sorunlar Zeynel Abidin Özmen'in bakanlık döneminin en önemli çözüme kavuşturulması gereken problemi haline gelmiştir. Bu amaç doğrultusunda Maarif Vekaleti Müdürler Encümeni Eylül 1934 yılında toplanarak şu önlemleri almayı kararlaştırmışlardır:*"Orta mekteplere gündüzlü gelen çocuklan, bütçe ve bina vaziyetine göre tamamen mekteplere almak mümkün olamayacağı cihetle lise ve ortaokulların birinci sınıflarına başvuranların, okullara duyurulan şube sayısı ve ders cetvellerine göre fazla gelmesi durumunda, ilkokul diplomalarının derecelerine bakılacaktır. Yaş büyüklüğü ve kayıt sırasındaki eksiklikler de dikkate alınacaktır"* (Sakaoğlu, 1992, s.66-67).

Özmen döneminde alınan bu tedbir de yeterli olmamış ertesi yıl ortaokullardaki çocuk sayısı 70 bini aşmıştır. Bu patlamada, "ortaokulu bitirenin bir baltaya sap olma" inancı etkili olmuş bu dönemde ailesini geçindirmek isteyenlerin muhakkak liseyi bitirmesi gerektiği inancı ile devlet memuru olma hayali yolunda bir şart olarak görmüşlerdir.

1933-34 yıllarında Türkiye'de geniş çaplı ekonomik araştırmalarda bulunan Amerikan heyeti eğitimle ilgili raporuna o döneme ait verilen çözüm yolu şu şekilde gösterilmiştir:

> *1- Politeknik Düzeyde Eğitim (ilkokul: 7-12 yaş): yüzde 100 sağlanmalı,*
> *2- İlköğretimden sonra üçe ayırma (12-15 yaş):*
> *a- Ortaokula (öğretim sonunda bitirme imtihanı şart)*
> *b- Çıraklık ve sanat okullarına (hayata ve işe dönük)*
> *c- Kabiliyetsizler için özel çıraklıklara.*
> *3- Ortaokulu başarıyla bitiren ve imtihan verenler(15-19 yaş):*
> *a- Yönelme sınıfı (müşterek sınıf: Öğrencinin yeteneğinin ortaya çıkacağı hazırlık dönemi,*
> *b- Ortak kültür sınıfları (3 veya 4 yıl): Hem yeteneğe hem beşeri haz ve mevzulara göre. Opsiyon saatleri, Sınıflar yükseldikçe artar.*
> *c- Lise bitirme imtihanı.*
> *4- Mutavassıt (ara) yıl: (Lise ile üniversite arasında, bir yıl süreyle fen, uygulama, sosyal, fizik, matematik bilimleri ile edebi bilgilerin kazandırıldığı ara dönem.* (Sakaoğlu, 1992, s.61-62).

Maarif Vekilinin 4. Dönem 18. Birleşimde yardımcı muaallime ihtiyaç olduğu ile ilgili kanun görüşmelerinde, öğretmen olarak atanacak kişilerde aranan şartları yerine getiren kişi sayısının azlığı nedeniyle kriterleri daha aşağıya çekmek lazım

geldiğini,ve kadro azlığını çözmenin yollarından biri olarak da okulların daha büyük ve güzel olması gerektiği, yeni okul yapmaktansa mevcut okulların tamir edilmesini şu sözlerle ifade etmiştir:

> *Esasen lise ve orta mekteblerde muallim olabilmenin bir çok şartları vardır, mevcud kanunlara göre. Yüksek mekteb mezunu olacak ve yüksek mekteb mezunu olmakla beraber okutacağı derste ihtisası dahilinde olacaktır. Bu şekilde miktarı kâfi muallim bulunamadığı için daha aşağı şartlarla muallim tedarik edilmesi çaresini aramışız. Çocuklar derse girdikleri zaman karsılarında muallim bulamamaktan mütevellidyeislerini gördüm. Bir çokmektebleri gezdim. Bu defa da İzmir seyahatimde uğradığım mekteblerde derse girdiğim zaman muallimimiz yok dedikleri zaman onlara karşı, maarifin yüksek bir memuru olmak sıfat ile, büyük hicab duydum. Düşündüm muallim bulamıyoruz, daha aşağı vasıflarda muallim arayalım dedik bu kanunu şevkettik. Bu kanunu sevketmektekigayemiz.Bay Hüsnünün dediği gibi çocukları, sınıfa girdikleri zaman muallimsizkalmamalarınıtemindir. Suallerinin sonundan cevab vermeye başladım. Gelelim hazırlık meselesine! Filvakihazırlanmadanmekteb açmak fenadır, bunu söylemektehiçmekteb açmayalım demek değildir.Hazırlanacağız. Mevcud tekâmülü artıralım ondansonra yavaş yavaş mekteb de açalım. Mektebaçmak için bina, ders levazımı, ve muallimeihtiyaç vardır. Bina meselesi ile levazımı dersiyeyiyüksek heyetiniz büyük bir kredi ile yatırabilirseniz ve bunu da bekleriz. Esasen önümüzdeki sene hiç olmazsa çok eski olan birkaç orta mektebi yapalım, tamir edelim, muntazambir bina haline getirelim. Bina aynı zamandaçok çocuk okutmak için lâzım olan şartlardanbiridir. Bina ne kadar müsaid olursa az kadro ileçok çocuk okutabiliriz ve filvaki bir mektebbinası bulunduğu memleketin en iyi binası olmalıdır.Çocuk sabahleyin sevine sevine evindeno binaya koşmalıdır. Bunların hepsi hepimizcemalûm şeylerdir (TBMM,, 1934:4. Dönem, Cilt 25, s. 199).*

Yatılı Bölge Okullarıyla sorunlara çözüm bulmaya çalışan Milli eğitim bakanlığı, 1933'ten sonra, yabancı uzmanlar ve ithal modeller ile çözümler aramanın çok fazla fayda getirmeyeceğini düşünmeye başlamışlardır. 1933'de yasalaşan 2287 sayılı Maarif Vekaleti kanunu Milli eğitim şuralarını öngörmesine rağmen 1939 yılında kadar bu şuralara başlanamamış, nitelikli öğretmen yetiştirme gayretleri de önemli bir sonuç vermemiştir (Sakaoğlu, 1992, s. 90,102).

Yine Maarif Vekili Zeynel Abidin'in kendi dilinden lise mezunu kişilerin yardımcı muallim olarak ortaöğretime mevcut öğretmenlerin ise liseye kaydırılmasını ayrıca öğretmen yetiştirme enstitülerine aranan öğretmen adayları ile ilgili zorlukları dinleyecek olursak:

> *Yeni konan esaslarla bir liseden çıkan talebenin haiz olması lâzımgelen vasıfları verecek kadar muallim bulacağımızı zannetmiyoruz. Biz bunları orta mekteblere alacağız. Mevcudmualimleri lise kısmına geçireceğiz. Binaenaleyh muallim yetiştirmek lâzımgeliyor. Bu sene bu noktaya da el koyduk. Dedik ki muallimimiz noksandır. Fazla muallim yetiştirelim, Başka taraftaki kadromuzun tasarrufatını az lâzım olan cihetleri kıstık. Gazi enstitüsüne biraz fazla talebe alalım dedik. 30 talebe almak için ilân ettik ve dedikleri gibi ilk mektebler tahsisatından alarak Gazi enstitüsüne naklettik. İlân ettik, buraya liseden iyi ve pek iyi derecede çıkan çocuklardan gelsin alalım; dedik ve 30 efendi almıya teşebbüs ettik, ancak 26 efendiyi zorla bulabildik, gelmediler. Yüksek muallim mektebinin kadrosunu ayni vaziyette artırdık. Mademki orta mekteb muallimine ihtiyacımız var, onun da kadrosuna ilâve edelim; dedik, 45 efendi almak için ilân ettik, ancak 30 efendi bulabildik. Demekki 56 efendi alabildik ve bugün Üniversitenin diğer*

fakültelerinde okuyan çocukları Yüksek muallim mektebine teşvik ediyoruz, buraya gelirseniz leylî, meccani kaydedeceğiz, yatıb kalkacak, muallim olacaksınız; diyoruz. Bu zaruretleri görüb bir tarafdan muvakkat, diğer taraftan esaslı tedbir almak üzere düşündük ve bu işleri böyle yabdık. İlk muallim mekteblerinde istifade tarzını buyurdular. Filvaki biz de bu sene düşündük. Bizim orta mekteblerin muallimliklerinde reisim, elişi, dikiş, nakış gibi muallimlikler vardır. Bunlara Yüksek muallim mektebi mezunu bulamadığımız için vilâyetlere emir verdik. 6 veya 5 dersaneli muallim mektebinden çıkan muallimlerden mıntakasında bulunan orta mekteblerin resim, terbiyei bedeniye dersleriniokutacak varsa bunları vekil tayin edin, bizebildirin; dedik. Vekil olarak almamızın sebebiişi, sunduğumuz kanunun neticesine kadarvekâletle idare etmek, ondan sonra ücretli asilolarak yerleştirmekti. (TBMM, 1934:4. Dönem, Cilt 25, s. 199).

2.2.12. Saffet Arıkan (9 Haziran 1935- 28 Aralık 1938)

10 Haziran 1935 tarihinde Maarif vekili olarak atanan Saffet Arıkan yaklaşık üç buçuk yıl bu görevde kalarak, Mustafa Necati ile birlikte Atatürk Devrimdeki en uzun süre görev yapan maarif vekilli olmuştur.

1936 yılında çıkartılan ilkokul programında "ilkokulun milli (ulusal) bir kurum" olduğu ilkesi özellikle vurgulanmış, daha sonra çıkarılan genelgelerle bu konu gündemde tutulmuş ve öncelikli hedefin "ulusal amaçlar" çerçevesinde nesiller yetiştirme olduğu öğretmenlere sık sık hatırlatılmıştır (Asan, 2013, s. 229).

Onun dönemindeki eğitim alanındaki en önemli problemlerden biri köylerdeki okulların yetersizliği ve öğretmen açığı olmuştur ki o bu durumu " *...40 bin köyden 35 bininde okul ve öğretmen yoktur. Okulu olan köylerin bazılarında ise ilköğretim ancak 3 yıldır." Sözleriyle özetlemiştir.* (Akyüz, 2012'den akt. Önk, 2015, s. 521). Bu durumu giderebilme adına Maarif vekili Reşit Galip döneminde çıkarılan "Köy İleri Komisyonu"nun devamı olarak, Saffet Arıkan döneminde eğitmen yetiştirmek için 1937'de "Köy Eğitimcileri Kanunu"nu çıkarılmıştır. Çıkarılan bu kanunlar daha sonra Hasan Ali Yücel döneminde kurulacak olan Köy Enstitülerinin de zeminini hazırlamıştır (Bozdemir, 1998, s. 20). "Köy Eğitimcileri Kanunu" ile nüfusu 400'den az olan köylere gitmeleri için eğitimci yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca nüfusu bu rakamdan fazla olan köylere ise doğrudan öğretmen gönderebilmek için biri İzmir-Kızıl çullu, diğeri Eskişehir-Mahmudiye'de olmak üzere iki tane köy öğretmen okulu açılmıştır (Turgut, 2007, s. 66).

Saffet Arıkan döneminde eğitimde yabancı etkisi ile ilgili olarak önemli tartışmalar yapılmıştır ki, Saffet Arıkan ne Alman ne de Amerikan eğitim sistemini tartışmanın bir anlamı olmadığını, döneme en uygun sistemin Atatürk eğitim sistemi olduğunu vurgulayarak bu tartışmalara son noktayı koymuştur (Kanpolat, 2017, s. 76).

Atatürk'ün ölümü sonrasında bu durumdan oldukça etkilenen Saffet Arıkan, bazı sağlık problemleri nedeniyle de 28 Aralık 1938 tarihinde görevinden ayrılmış ve yerini Hasan Ali Yücel'e bırakmıştır (Toprak, 2008, s. 55).

3. BÖLÜM

3.1. ATATÜRK DEVRİ EĞİTİM SİSTEMİ VE ÖZELLİKLERİ (1923-1938)

Yeni bir toplumun inşası ancak çağa uygun, ideal bir eğitim sistemiyle mümkündür. Günümüzde dünyanın önde gelen devletlerinin avantajı kendi değer yapılarına uygun, çağın gereklerini taşıyan ideal bir eğitim sistemine sahip olmalarıdır. ülkemizde bu eksikliği gören Atatürk'ün daha öğrencilik yıllarında Türk eğitiminin durumuna dair bazı gözlem ve teşhisleri olmuştur. Onda, 1911'de Bingazi'de halkın bilgi seviyesini yükseltme fikri uyanmıştır. Birinci Dünya Savaşında Anafartalar'da bile Türk alfabesinin nasıl olması gerektiğini düşünmüştür. Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla birlikte yeniden şekillenen, Erzurum ve Sivas Kongreleri dönemlerinde devam eden eğitime dair düşünceleri, Ankara'ya gelişi ile TBMM çatısı altında tartışılmıştır. Atatürk, Cumhuriyet eğitiminin temel ilkelerini Sakarya savaşlarına girmeden önce açıklamaya devam etmiş, direktifleri doğrultusunda bir dizi eğitim çalışması yapılmıştır (Karal,1998, s.68).

Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı sonrasında yaptığı ilk işlerden biri eğitim alanında yenilikler olmuştur. O Osmanlı Devletinden kalma yüzlerce yıldır toplumun bünyesinde yer etmiş ve büyük bir yozlaşmaya uğramış olan medreselerden ve bu eski eğitim anlayışından kurtulmanın gerekliliğine inanmıştır. Kurtuluş savaşı kazanıldığında kendisine "*çok yoruldunuz herhalde, çiftliğinize çekilir dinlenirsiniz" dendiğinde O, "Hayır asıl savaş şimdi başlayacak… Bu savaş, cahilliğe ve gericiliğe karşı yapılacaktır"* şeklinde cevap vererek, 600 yıllık bir imparatorluğun yıkılışına en büyük sebeplerden biri olan cahilliğe ve gericiliğe karşı mücadelenin asıl büyük

savaş olacağını vurgulamıştır. Bunun da ancak eğitimle başarılabileceğinin farkında olan Atatürk bunu da şu sözleriyle ifade etmiştir.

> *En mühim en esaslı noktaeğitim meselesidir. Eğitimdir ki, bir milleti ya hür, müstakil, şanlı yüksek bir cemiyethalinde yaşatır, ya da bir milleti esaret ve sefalete terk ede…Bazışeyler vardır ki bir kanunla, bir emirle, bir düdük çalarak düzeltilebilir. Ama bazışeyler vardır ki, kanunla, emirle, milletçe omuz omuza boğuştuğumuz haldedüzelmezler. Fesi atar şapkayı giyer adam, ama alnında fesin izi vardır. Siz sarıklagezmeyi yasaklarsınız. Kimse sarıkla dolaşmaz. Ama bazı insanların başındakigörünmeyen sarıkları yok edemezsiniz. Çünkü onlar zihniyetin içindedir. Zihniyet,binlerce yılın birikimidir. O birikimi bir anda yok edemezsiniz; boğuşursunuz onunlasadece…Yeni bir zihniyet, yeni bir etik yerleştirinceye kadar boğuşursunuz onunla vesonunda Muaffak olursunuz.* (Bozdemir, ty, 1).

Bunun ancak yeni bir eğitim anlayışıyla gerçekleşebileceğine inanan Atatürk başka bir konuşmasında bunu *"En mühim ve feyizli görevimiz maarif işlerinde mutlaka muzaffer olmak lazımdır. Bir milletin hakiki kurtuluşu ancak bu surette olur."* sözleriyle ifade etmiştir (Türk Eğitim Derneği [TED], 1981, s. 295).

Osmanlı Devleti'nin gerileme, çağa ayak uyduramama nedenlerinden biri olan eğitim sistemi, Atatürk tarafından da yetersiz ve zararlı bulunan bir sistemdir. O bu eğitim sisteminin yetersizliklerini ve toplum nezdinde vermiş olduğu sıkıntıları belli dönemlerde, çeşitli platformlarda dile getirmiştir. 14 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da toplanan "Maarif Kongresi"ne yurdun her tarafından gelen 250'den fazla erkek ve kadın öğretmeni bir araya getirmiştir. Kongreyi Mustafa Kemal cepheden gelerek açmış ve çok önemli bir açış konuşması yapmıştır. . (Akyüz, 1997)

> *Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarih-i tedenniyâtında (geri kalış, çöküş tarihinde) en mühim bir âmil olduğu kanaatındayım. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin hurâfatından ve evsaf-i fitriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i tarihîyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Çünkü dehâ-yı millîmizin inkişaf-ı tamı ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir. (Söylev ve Demeçler II, 1989, s. 19-20).*

Kurtuluş Savaşı'nın en yoğun olduğu dönemlerden birinde, cepheyi bırakarak katıldığı bu kongre Atatürk'ün eğitime verdiği önemi göstermektedir. Yeni, çağdaş bir eğitim anlayışının hayalini kuran Atatürk geleneksel eğitim anlayışının milletimizin çağın gerisinde kalmasının ve çöküşünün ana sebeplerinden biri olduğunu vurularken, ancak "milli terbiye" anlayışının merkeze alındığı, yabancı tesirlerden uzak bir kültürle Türk milletinin kendi kimliğini yeniden bulacağını ve gelişimini tamamlayacağını ifade etmektedir.

Geleneksel eğitim kendini yenilemeyip dogmatik bir yaklaşımla yeniliğe karşı olmuştur. Bu durum sistemin modern çağın gerisinde kalmasına neden olurken toplumun ihtiyaçlarına da karşılık veremez hale getirmiştir. Bilimselliğe kapalı bu yapısıyla her türlü gelişmenin de karşısında olan bu eğitim anlayışında, uygulanan yöntem ve teknikler bireysel yaratıcılığa zarar verirken, ezberci anlayış ile çağa uygun yeni ve farklı düşünceler oluşması gereken yeni bir neslin yetişmesine engel olunmuştur (Özodaşık, 1997, s. 130).

Eleştiri kültüründeki temel mantık yanlışlık vurgulanırken yerine bir yenisini önerebilmektir. Atatürk bu noktada geleneksel eğitim anlayışını eleştirirken, boş durmamış olmasını istediği eğitim sistemi ile ilgili olarak düşüncelerini de ifade etmiş, bunların gerçekleştirilebilmesi içinde birçok çalışmaya önayak olmuştur. Onun için yeni eğitimin temelinde milli kültür olmalıdır ve bir milletin birliğinin sağlanması ve varlığının devamı açısından son derece bu önemlidir (İzgi, 1998, s. 671).

Milli Mücadele hareketinin başarıyla sonuçlanmasından sonra Türk toplumunu çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırmayı isteyen Atatürk, bu amacını gerçekleştirmek için ülkede köklü inkılâp hareketlerine girişti. Bu hareketleri engelleyecek her şeyin ortadan kaldırıldığı bu dönemde, hedef alınan ana düşünce milli, çağdaş ve laik bir toplum meydana getirmekti. Bütün bunlar ise ancak milli bir eğitim sayesinde gerçekleşebilirdi. Eğimin önemini 1924 yılında Samsun'da öğretmenlere hitaben yaptığı bir konuşmasında : "Terbiyedir ki, bir milleti ya hür, müstakil, şanlı, ali bir heyeti içtimaiye halinde yaşatır, ya bir milleti esaret ve sefalete terk eder" sözleri ile belirten Atatürk, eğitimin temel amacını da Türkiye'nin milli varlığının geleceğinin korunması olarak değerlendirmiştir.Bundan dolayıdır ki, 1920'lerden ölümüne kadar gerek TBMM'nde gerekse çeşitli öğretmen topluluklarına hitaben yaptığı konuşmalarında Atatürk, en fazla eğitimin milliliği üzerinde durmuştur(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, s. 200.)

"Eğer Cumhurbaşkanı olmasam, Maârif Vekili olmak isterim" diyen Atatürk'ün yukarıdaki eğitime dair teşhis ve önerilerinin dışında bizzat bir eğitim uygulayıcısıolduğu bilinen bir gerçektir (Öymen, 1991, s. 145-146).

3.1.1. Çağdaş Eğitime Geçiş Çalışmaları

Eğitim sistemindeki olumsuzluğun bilincinde olan Atatürk'ün, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması sonrasında yaptığı ilk icatlardan biri eğitim sistemini değiştirmek olmuştur. Yeni devletin ve buna uygun olarak ideal yeni bir neslin teşekkül etmesi için yeni bir eğitim sisteminin gerekliliğini bilmekle birlikte, öncelikli olarak bir durum tespiti yapmış ve eğitim mevcut halini gözler önüne sermiştir. Buna göre (Akyüz; 1992, s. 702);

1. Türk toplumunun hali hazırdaki durumuna bakıldığında yaygın bir bilgisizliğin olduğu görülmektedir.

2. Mevcut eğitim öğretim yöntemimiz çağın gereklerine uygun bir yapıda değildir.

3. Geçmiş dönemlerden gelen bir alışkanlıkla aileler çocukları üzerinde aşırı bir baskı kurmaktadırlar.

4. Özellikle Tanzimat'tan beri süregelen ikili yapı ve sürekli yeni anlayışların eklenmesi de göstermektedir ki istikrarlı bir eğitim politikamız bulunmamaktadır.

5. Arap ve Fars kültürünün yaygın olduğu mevcut eğitim anlayışımız millikten uzaktır.

6. Mevcut sistem kendini, değerlerini, hayatı bilmekten uzak, birçok konu görmesine rağmen yüzeysel bir bilgiye sahip, yeni bir şeyler üretmeyen sadece tüketmeye odaklı bireyler yetiştirmektir.

Mevcut eğitim sisteminin hali hazırdaki bu içler acısı durumuyla yeni bir anlayışın teşekkül edilmesi düşünülemezdi. Bu nedenle eğitimin kökten değişmesi gerekiyordu. Bu bağlamda yeni ve ideal bir toplumun inşa edilebilmesi için sağlam bir eğitim sisteminin mevcudiyetine ihtiyaç duyulmuştur. Atatürk'e göre hedeflenen ideal toplum için eğitim anlayışı şu hususiyetleri taşımalıdır (Akyüz 1992'den akt. ; Dönmez, 2006, s. 95).

***1**. Eğitim gelecek nesilleri, Türkiye'nin bağımsızlığını koruyacak, Cumhuriyeti koruyup – yükseltecek biçimde yetiştirmelidir,*
***2**. Eğitim toplumu cehaletten kurtarmalı, onun bilgi ve ahlak düzeyini yükseltmeli yeteneklerini ortaya çıkarıp geliştirmelidir,*
***3**. Eğitim çocuklara hürriyet vererek, yeni nesillerin, fazilet, fedakârlık, düzen, disiplin ve kendinin ve milletimizin güven duygularını geliştirmelidir,*
***4**. Eğitim işe yarar üretici ve hayatta başarılı nesiller yetiştirmelidir,*
***5**. Eğitim millî olmalıdır,*
***6**. Eğitim bilime dayanmalıdır.*

Eğitimle ilgili düşünce ve kanaatleri bu yönde olan, ancak iyi yetişmiş bir nesil sayesinde Cumhuriyet'in toplum bilincine işleyeceği ve varlığının devam ettirilebileceğinin farkında olan Atatürk, Cumhuriyet'in ilanı sonrasında eğitim teşkilatının düzenlenmesinin yanında Latin harflerinin kabulü, Tevhîd-i Tedrisat Kanunu gibi bir dizi devrim niteliğinde kanunla birlikte Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu gibi milli değerlerimizi ön plana çıkaran kurum ve kuruluşların teşekkülünü sağlamıştır. Devrim niteliğindeki bu kararların alınıp uygulanmasında son derece kararlı olan ve asla taviz vermeyen Atatürk ve cumhuriyetin kurucu kadrosu, bu inkılaplar öncesinde bir "maarif vizyonu" hazırlamışlardır. Eğitim alanındaki çalışmaların temelini oluşturan maarif vizyonunda yer alan prensipler şunlardır (Karal, 1974'ten akt. Bozaslan ve Çokoğullar, 2015, s. 318):

- ✓ *Maarif müesseseleri bir teşkilât tarafından idare edilmelidir.*
- ✓ *Maarif programımız milletimizin bugünkü durumu ile içtimai hayatının ihtiyacı ile muhitin şartları ve asrın icaplarıyla tamamen uygun olmalıdır.*
- ✓ *Maarif ülkümüz, çocuklarımıza her şeyden önce Türkiye'nin istiklâline, kendi benliğine ve millî geleneklerine düşman olan her türlü engellerle mücadele etmek fikrini vermek olmalıdır.*
- ✓ *Eğitim yaşı dışında kalan ve eğitim görmeyen vatandaşlarımız pratik vasıtalarla eğitimin nimetlerinden faydalandırılmalıdır.*
- ✓ *Türkiye Cumhuriyeti'nin amacı, millî, demokratik ve lâik düşünceli vatandaşlar yetiştirmektir. Bunun için de pedagojik usul ve vasıtalarımız yenileştirilmeli ve ıslah edilmelidir.*
- ✓ *Eğitimin bütün kademeleri erkekler için olduğu gibi kızlarımız için de tamamen açık olmalı ve eğitimde cinsiyet farklarına göre kabul edilmiş olan bütün usul ve kaideler kaldırılmalıdır.*

Yetiştirilmek istenen insan/birey anlayışı padişahlıktan sonra yeni yönetim sistemi olan Cumhuriyet ve demokrasinin ihtiyaç duyduğu insan ve "vatandaş" tipini yetiştirme üzerine kurulmuştur (Akyüz, 1999, s.295). Bu amacı destekleyen yasa, yönetmelik ve programlar yayınlanmış; iktidar eğitimcilerle sıkı iletişim içinde olmaya özen göstermiştir.

3.1.2. Heyet-i İlmiye Toplantıları

"Heyet-i İlmiye" adı altında toplantıların düzenlenmesi kararı "5. İcra Vekilleri Heyeti"nin hükümet programında yer almıştır (Dağlı ve Aktürk, 1988, s.16). Bu toplantılar, eğitimin niteliğinin değiştirilmesi maksadıyla eğitim politikalarının belirlendiği, eğitimle ilgili mevcut meselelerin tanınmış eğitimcilerin düşünceleri doğrultusunda ve tecrübelerinden yararlanılarak tartışılıp karara bağlandığı, belli noktada yaptırım gücü olan toplantılardır. Bu toplantılar Cumhuriyet'in ilanından birkaç ay önce başlamış ve 1926 yılına kadar toplamda 3 defa gerçekleştirilmiştir "Heyet-i İlmiye" toplantılarında alınmış olan kararların Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki hükümet programlarındaki eğitim anlayışlarına da rehberlik ettiği görülmektedir (MEB, 1995, s. 7).

Eğitimle ilgili ilk düzenlemeler o günün koşulları içerisinde "Heyet-i İlmiye" adı verilen bu toplantılarda kararlaştırılmış ve fiiliyata dökülmüştür. Dönemin Maarif Vekili olan İsmail Safa başkanlığında 1923 yılında gerçekleştirilen bu ilk toplantıda ilköğretimin 6 yıla çıkarılması, 1. ve 2. sınıfların 30, diğer sınıfların ise 40 kişiye aşmaması gerektiği ve zorunlu eğitim döneminde olan çocukların yabancı okullara gidememeleri, küçük köyler için yatılı bölge okullarının açılması, din dersleri öğretmenlerinin seçiminde diğer öğretmenlerin seçiminde olduğu gibi bazı şartların aranması ve sultani adının liseye çevrilmesi gibi kararlar alınmıştır (Güler, 2006, s. 62).

"Birinci Heyet-i İlmiye" çerçevesinde alınmış olan bu kararlarla modern bir devletin oluşumu ve eski olan anlayışların dönüşümünü sağlayacak olan kurum ve kuruluşların altyapısının hazırlandığı görülmektedir. Özellikle millilik duygusu etrafında kültür, dil, sözlük, arşiv, müzik çalışmaları ile tarih ve coğrafya enstitüleri ve kütüphanelerin kurulmak istenmesi, ilköğretim ve ortaöğretim programlarının hazırlanması gibi konular da yine "Birinci Heyet-i İlmiye" toplantılarında ele alınan konulardandır (Sakaoğlu, 1992, s. 19). Bu toplantı sonrasında İsmail Safa Bey, alınan kararlar doğrultusunda "Misak-ı Maarif" adıyla bir genelge yayınlamış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitimdeki amaçlarını şu şekilde beyan etmiştir (Gedikoğlu, 1978'den aktaran Çelebi ve Asan, 2016, s. 21):

- ✓ Milliyetçi, halkçı, inkılâpçı, lâik ve cumhuriyetçi vatandaşlar yetiştirmek,
- ✓ İlköğretimi yaygınlaştırmak, herkese okuma-yazma öğretmek
- ✓ Yeni kuşakları bütün öğrenim derecelerinden geçirmek, onları ekonomik hayatta başarılı kılacak bilgilerle donatmak.

1924 yılında yapılan "İkinci Heyet-i İlmiye"ye dönemin Maarif Vekili olan Mesut Bey başkanlık etmiştir. Dönemin eğitimcilerinin katıldığı ve okul sürelerinin düzenlendiği bu toplantıda alınan kararlar şunlardır (Ergün, 2014'ten aktaran Önk, 2015, s. 516-517):

- ✓ *Zorunlu öğretimin altı yıldan beş yıla indirilecektir.*
- ✓ *Lise öğretiminin ilk üç yılının "kısm-ı evvel, ikinci üç yılının ise "kısm-ı sani" olacak şekilde altı sene olması gereklidir. Böylece lise eğitimi yedi yıldan altı yıla indirilecektir.*
- ✓ *Liselerde öğretimin parasız olması, fakat şu an için zengin olan kimselerden bir miktar para alınacaktır. Kız öğrencilerin eğitim gördüğü liselerde öğretim süresi bakımından erkeklerle eşitlenmiştir.*
- ✓ *Tek devreli liselerde - ihtiyaca göre- erkekler için ticaret ve iktisat, kızlar için ev idaresi kısımları açılacaktı.*
- ✓ *Öğretmen okullarının eğitim-öğretim süresi beş yıla çıkartılacak, programındaki dersler arttırılacak, "İçtimaiyat" (sosyoloji) dersi eklenecekti. Köye giden öğretmenlere hukuk bilgileri verilmesi için yüksek sınıflara "Hukuk" dersi konulacaktı. Ayrıca "Türk ve Ecnebi Medeniyeti" dersi de okutulacaktı.*
- ✓ *İstanbul Erkek Muallim Mektebi'nin yüksek kısmının Dârülfünun'a bağlanıp, "Yüksek Muallim Mektebi" adını alması kabul edilmişti.*
- ✓ *İlköğretime yönelik kararlar da alınmış ve ilköğretimde haftalık ders saatinin 26 saat olması kararlaştırılmıştır.*
- ✓ *Liselerin üst sınıfları için kitap yazdırılması, yurt dışındaki kitapların çevrilmesi ve tercüme ettirilmesi kararlaştırılmıştır.*

Özellikle birinci ve ikinci "Heyet-i İlmiye" görüşmelerinde ilkokul ve ortaokul programlarında Cumhuriyet rejiminin temel özelliklerine göre düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Bu sayede ilköğretimde çağdaş ve yaygın bir eğitim anlayışının oluşması amaçlanmıştır (Bozdemir, 1998, s. 13).

Maarif Vekili Mustafa Necati'nin başkanlığında toplanan "Üçüncü Heyet-i İlmiye" de ise öğretmenlerin özlük hakları görüşülürken, liselerin belli merkezlerde toplanması ve "Talim ve Terbiye Dairesi"nin kurulması alınan önemli kararlar arasındadır. 26 Aralık 1925- 8 Ocak 1926 tarihleri arasında yapılan bu toplantıda alınan kararlar kısaca şu şekildedir (Sakaoğlu, 1992'den aktaran Önk, 2015, s. 517):

- ✓ *Devlet ve vilayet bütçelerinden eğitime ayrılan paraların uygun şekilde harcanması, okulları genişletilmesi*
- ✓ *Liselerin belirli merkezlerde daha büyük olacak şekilde yapılması ve sayılarının arttırılması*
- ✓ *Öğretmen okullarının belirli merkezlerde olması*
- ✓ *Meslek okullarının belirli merkezlerde toplanması*

- ✓ *Stajyer öğretmenlerin pedagojik formasyon kazanması için gerekli şartların oluşturulması*
- ✓ *Öğretmenlerin özlük hakları için düzenlemelerin yapılması*
- ✓ *Eğitim ve öğretim işleriyle ilgilenecek bir "Milli Talim ve Terbiye Kurulu"nun oluşturulması*

Bu toplantıda alınan kararlar doğrultusunda 1927-1928 yılları içerisinde ilk ve ortaokullardaki din derslerinin asgari düzeye indirildiği, yaşlı olan ve çağın gereklerine ayak uyduramayan öğretmenlerin emekliye sevk edildiği, ilkokullar dışındaki diğer okulların bütçelerinin devlete bağlandığı, okul kitapları ile ilgili ıslah çalışmalarının devam ettiği ve Darülfünun'a bilimsel ve idari konularda özerklik tanındığı görülmüştür (Önk, 2015, s. 517).

"Üçüncü Heyet-i İlmiye" toplantısında alınan karar doğrultusunda kurulan "Talim ve Terbiye Dairesi" ile Heyet-i İlmiye toplantılarına son verilmiş ve tüm görevleri bu daireye devredilmiştir. Bu tarihten sonra Türk eğitim sistemindeki tüm gelişmelere yol vermek ve sunulan görüş ve önerilerin tartışıldığı, kuruluşu ve çalışmaları bir kanunla düzenlenen Milli Eğitim Şurası" adı altında ilki 1939 yılında yapılan sonuncusu ise 2014 yılında yapılmış olan şuralar düzenlenmektedir. Günümüzde "Milli Eğitim Bakanlığı"nın bir nevi danışma organı konumunda bulunan bu şuralar, kanunun vermiş olduğu yetki doğrultusunda belli bir düzen içerisinde 4 yılda bir gerçekleştirilmekle birlikte bakanın isteği doğrultusunda daha erken de toplanabilmektedir.

3.1.3. Tevhidi Tedrisat Kanunu

Cumhuriyetin kurucu kadrosundaki temel mantık devletin modern medeniyetler seviyesine ulaşabilmesidir. Bu çerçevede de Batı toplumlarının geçmiş olduğu benzer yolların geçilmesi gerektiği vurgulanmakla birlikte, bunun başarılabilmesi için iki önemli argüman olan "laiklik" ve "millileşmek" kavramlarının topluma yerleştirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede atılmış olan ilk adım bu iki kavramı da bünyesinde barındıran "Tevhid-i Tedrisat Kanunu"nun kabulü olmuştur (Kanbolat, 2017, s.58). 3 Mart 1924 tarihinde Saruhan mebusu olan Vasıf Bey ve arkadaşlarının vermiş olduğu "Tevhid-i Tedrisat ile ilgili kanun teklifi TBMM'de yapılan görüşmeler çerçevesinde kabul edilmiştir. Vasıf Bey (Çınar) ve 57 arkadaşının önermiş olduğu bu kanunun gerekçesi özetle şöyledir:

Bir devletin genel eğitim siyasetinde, milletin düşünce ve duygu bakımından birliğini sağlamak gereklidir ve bu da öğretim birliği ile olur. Tanzimat'ın ilan edildiği sıralarda öğretim birliğine geçilmek istenmişse de başarılı olunamamış, bilakis bir ikilik ortaya çıkmıştır. Bu ikilik eğitim ve öğretim birliği bakımından birçok kötü ve sakıncalı sonuçlar doğurmuş, iki türlü eğitimle memlekette iki tip insan yetişmeye başlamıştır. Önerimiz kabul edildiğinde, Türkiye Cumhuriyeti dâhilindeki bütün eğitim kurumlarının biricik mercii Maarif Vekâleti olacaktır. Böylece bütün eğitim yuvalarında, Cumhuriyet'in irfan siyaseti, ortak bir eğitim yolu izlenecektir. (Sakaoğlu, 1992, s. 23).

3 Mart 1924 tarihinde TBMM'de yapılan görüşmeler sonrasında kabul edilen bu yasanın maddeleri şu şekildedir (Sakaoğlu, 1992, s. 24):

Madde 1-Türkiye dâhilinde bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye (öğretim ve bilim kurumları) Maarif Vekâletine merbuttur (bağlıdır).

Madde 2-Şer'iye ve Evkaf Vekâletine veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve raptedilmistir (bağlanmıştır).

Madde 3-Şer'iye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekatip ve medarise (okullar ve medreseler) tahsis olunan mebaliğ (ödenekler) maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4-Maarif Vekâleti, yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere Darülfünunda (Üniversite) bir ilahiyat fakültesi tesis ve imamet ve hitabet (imamlık-hatiplik) gibi hidemat-ı diniyenin (din görevlilerinin) ifası vazifesi ile mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşat edecektir (açacaktır).

Madde 5-Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisat-ı umumiye (genel öğretim) ile müştegil (uğraşmakta) olup şimdiye kadar Müdafaa-i Milliye'ye (Milli Savunmaya) merbut (bağlı) olan askeri rüşti ve idadilerle (ortaokul ve liseler) Sıhhiye Vekâletine merbut olan darüleytamlar (yetiştirme yurtları) bütçeleri ve heyeti talimiyeleri (öğretim kadroları) ile beraber Maarif Vekâletine raptolunmustur(bağlanmıştır). Meskûrrüsti ve idadilerde bulunan heyeti talimiyelerin cihet-i irtibatları (ilişki durumları) atiyen ait olacağı vekâletler arasında tahvil ve tanzim (değiştirme ve düzenleme) edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nispetlerini muhafaza edecektir.

Madde 6-İşbu kanun tarih-i neşrinden(yayım tarihinden) itibaren muteberdir.

Madde 7-İşbu kanunun icra-yı ahkâmına (hükümlerin yürütülmesine) İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) memurdur.

Bu kanuna göre ülkedeki bütün okullar "Maarif Vekâleti"ne bağlanmış, medreseler kapatılmış ve kanunlar çerçevesinde Darülfünun'a bağlı bir ilahiyat fakültesi ve farklı bölgelerde imam hatip okullar açılmıştır. Türk eğitim tarihi açısından oldukça önemli olan bu kararla yaklaşık 1000 yıllık köklü bir geçmişi olan medreseler kapatılmıştır. Buradaki öğrenciler ve öğretmenler diğer kurumlara kaydırılırken medreseler bu duruma karşı önemli bir direniş göstermemiştir.

Öğretimin birleştirilmesi anlamına gelen "Tevhid-i Tedrisat Kanunu"nun temel mantığı Osmanlı Devletinden kalma birbirinden farklı anlayıştaki eğitim

kurumlarının tek bir çatı altında toplanmasıdır. Milli olmaktan oldukça uzak olan bu eğitim kurumlarının, birbirlerine kapalı şekilde mahalle mektepleri, medreseler ve azınlıklara, yabancılara ait kolejler şeklinde üç farklı kanalda yapılanmış olmalarının yanı sıra mahiyet itibariyle üç ayrı görüşün, üç ayrı yaşam tarzının ve üç ayrı dönemin insanına hitap eder niteliktedirler. Bu şekilde farklı bir yapıda olmakla birlikte en olumsuz yanları Türk kültür ve değerlerine yabancı insanlar yetiştiriyor olmalarıdır. Eğitim sistemindeki bu çok başlılığı ortadan kaldırma adına kabul edilen "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ile oldukça önemli bir değişim süreci de başlatılmıştır. Bu yasa aynı zamanda eğitim sisteminin demokratikleştirilmesi ve laikliğin bir eyleme dönüştürülmesi şeklinde iki temel özelliği de barındırmaktadır (Çetin ve Gülseren, 2003, s. 2).

Medreselerin kapatılmasıyla birlikte bu kurumlara alternatif olarak açılmış olan imam hatip okulları da herhangi bir baskı olmamasına rağmen öğrenci yetersizliğinden dolayı 1934 yılında eğitim faaliyetlerine son vermişlerdir. Kabul edilen bu yasa ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti için son derece önemli olan laiklik anlayışına önemli bir adım atılmış, ancak bu kavram anayasaya 1937 yılında girmiştir (Önk, 2015, s. 516).

3.1.3.1. Medreselerin Modernizasyonu Üzerine Tartışmalar

İslam dünyasında X. yüzyıldan itibaren görülen medreseler, Osmanlı toplumunda dil ve hukuk noktasında en yaygın yükseköğrenim kurumu konumunda olmuştur. Kuruluş amacına uygun olarak hem dini hem de dünyevi ilimlerin öğretildiği bu kurumlar Osmanlı'nın gelişim süreci içerisinde zamanla kuruluş amacından uzaklaşmış, felsefi düşünceler ve dünyevi bilim alanlarından uzaklaşmış, daha çok Sünni İslam görüşünü ve hukuk anlayışını üreten kurumlar olmuş, yapılan her türlü yeniliğe din adına karşı çıkar hale gelerek yozlaşmış bir yapıya bürünmüştür (Tekeli ve İlken, 1999, s. 1).

Tanzimat'ta başlayan yenilik çalışmaları çerçevesinde bu kurumlara dokunulamamış, toplumda sahip olduğu statü ve ulema sınıfının etkisiyle bu kurumların ıslahı noktasında herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Medreselerin ıslah ile ilgili ilk genelgenin Meşrutiyet döneminde Şeyhülislam Hayri Efendi tarafından çıkarılmış olduğu görülmektedir. Bu çerçevede de medreseler evvel, sâni ve âli olmak üzere üç bölüme ayrılmış ve o güne kadar programlarına girmemiş olan fen, coğrafya, tarih

gibi dünyevî dersler de eklenmiştir. Ancak bu düzenlemelere rağmen herhangi bir sonuç alınamamış, eski yozlaşmış yapısını korumuşlardır (Sungu 1938'den aktaran Kapluhan, 2011, s. 98).

Her ne kadar ne "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ile bu kurumlar kapatılmış olsa da kapatılamayıp ıslah edilmesi gerektiğini savunan görüşler de ileri sürülmüştür. Hâkimiyet-i Milliye medreseleri adıyla ıslah edilip yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunan Yusuf Akçura'nın (Ergin, 1977, s.134) yanı sıra Kuran-ı Kerim tefsiri hazırlayan Elmalı Muhammed Hamdi Yazır ve Ziya Gökalp de bu kurumların kapatılmaması gerektiği görüşündedirler. Dönemin önemli düşünürleri olan bu kişilerle ilgili olarak, yeni Cumhuriyet'in yönelmiş olduğu laik ve milli bir eğitim anlayışının getirmiş olduğu değişiklikleri tam olarak kavrayamadıklarından dolayı karşı çıktıkları değerlendirilmektedir (Kapluhan, 2011, s. 100).

3.1.3.2. Din Eğitimi ve Çağdaş Eğitim Çatışmaları

Osmanlı'da din ve dini eğitimin merkezi olan medreseler, özellikle kuruluşundan yükselme dönemine kadar halkı birleştiren ve toplumu hareketlendiren bir kültürel unsur iken, duraklama ve çöküş dönemlerinde ise dini kullanarak bütün ilerlemelere karşı çıkan bir yapıya bürünmüştür. Bürünmüş olduğu bu olumsuz durumdan dolayı da gerek II. Meşrutiyet dönemi gerekse de Cumhuriyetin ilk yıllarında ciddi tartışmaların merkezinde olmuş ve Cumhuriyet döneminde yeni bir eğitim anlayışının oluşmasına sebebiyet teşkil etmiştir. Bu minvalde Cumhuriyet'in temel dayanak noktası olan laiklik anlayışı çerçevesinde kurulan "Diyanet İşleri Başkanlığı" ile din ile devlet işleri birbirinden ayrılmış ve din toplumdaki gerçek yeri olan kültürel bir değer haline getirilmek istenmiştir (Kapluhan, 2011, s. 102).

429 sayılı yasa ile kurulmuş olan "Diyanet İşleri Başkanlığı" bir anlamda laikliğe giden yolda atılmış önemli bir adımdır ve din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılması anlayışının realize edilmiş halidir. Bu yasalar çevresinde başlayan dini konulardaki tartışmalar genellikle eğitim anlayışının dini mi yoksa bilimsel mi olacağı noktasında olmuştur. Örgün eğitimdeki gelişmeler önce medreselerin sonra da tekke ve zaviyelerin kapatılması ile sonuçlanırken, hem toplumda oluşabilecek tepkiyi azaltma hem de din işlerini yürütecek eleman ihtiyacını karşılama adına bir ilahiyat fakültesi ve 26 tane de imam hatip okulu açılmıştır (Kapluhan, 2011, s. 101).

Atatürkçü düşünce anlayışı içerisinde "Din gerekli bir kurumdur. Dinsiz ulusların devamına imkân yoktur." Bu anlamda insanın sorumluluklarını hatırlatan ve bilime dayanan bir din anlayışı ön plana çıkmaktadır. Dini öğretimin öncelikli amacı dinle ilgili doğru ve gerekli bilgileri vermek ve toplumda yaygın olan modern düşüncelerin, modern zihniyetlerin yerleşmesine destek olmaktır. Bu ifadeler doğrultusunda Cumhuriyet düşüncesinin dini vermiş olduğu temel anlam onun aslî kaynaklardaki şeklini ifade eden bir din anlayışıdır (Kapluhan, 2011, s. 103).

1926 yılındaki ilkokul programında dinle ilgili geçen ifadeler şu şekildedir:

> *Fırsat düştükçe, dini mahiyette gösterilmek istenilen batıl fikirler, yanlış kanaatler çürütülecektir. Çocuklara İslam dini ve İslam büyükleri sevdirilecek, iyi ve güzel hareketlerin İslam dinindeki yüksek kıymeti anlatılacaktır. Fakat hiçbir veçhile taassup fikri verilmeyecektir…*
> *Dünyayı hakir görerek yalnız ahrete yönelerek ve sefalet kanaatiyle, tevekkülle (kadercilikle), miskinlikle bir tutmak gibi hal ve hareketlerin hakiki dinde yeri olmadığı, dünyada azami refah ve saadet içinde yaşamanın ve Müslümanların zengin, memleketlerinin de mamur olmasının dince de istenir ve beğenilir olduğu fikirlerinin çocuklara telkini lâzımdır. (Akyüz, 1978, s. 278–279).*

1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kapatılan medreseler ile birlikte dini eğitimin devletin eğitim kurumlarında verilmeye başlanmış, halk arasında okuma-yazma bilmeyen ama eğitim çağı geçmiş kişilerin de yine dini telkinlerle yönlendirilmemeleri adına şeyh ve dervişlerin merkezi olan tekke ve zaviyeler de 1925 yılında kapatılmıştır. Bununla birlikte Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından camilerde vaaz ve hutbe verme, dini işleri yerine getirme anlamında bazı insanları yetiştirmesi yoluna da gidilmiştir. Din dersleri daha çok ilkokul ve ortaokullarda uygulanırken 1930 sonrasında kaldırılmış, köy ilkokullarında ise 1940'a kadar devam etmiştir (Akyüz 1978, s. 278-279).

Bununla birlikte o dönem itibarıyla medrese taraftarları "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ile büyük bir hayal kırıklığına uğramışlardır. Buranın hocalarından din dersi öğretmeni olarak devlet okullarına geçenler olduysa da tamamen bırakanlar da olmuştur. Onlara göre öğretimin birleşmesindeki maksat medreselerinin kaldırılması ve dinin eğitim dışı bırakılmak istemesidir. Eğitimin birleştirilmesinin savunanlar ise dini dışlamanın kesinlikle söz konusu olmadığını, bunu böyle yorumlamanın muhalefet yapmaktan başka bir anlam taşımadığını söylemişlerdir (Bilgin, 1996, s. 527). Her ne kadar "Tevhid-i Tedrisat Kanunu"na bu şekilde itirazlar olsa da Cumhuriyet yönetiminin eğitim politikaları içerisinde aydın din adam yetiştirilmesi ve ilahiyat fakültelerinin açılması, imam hatip okullarının kurulması ve din

hizmetleri ile ilgili görevli yetiştirilmesi de yer almıştır. Bu doğrultuda açılan bu okullar ve fakültelerin öğrenci yetersizliği sonucunda bir süre sonra kapandıkları görülmüştür. Bu anlamda kanunun dini eğitimi engellemesi bir yana, dini gerçek hüviyetine kavuşturarak akla ve bilime dayanan çağdaş bir öğretime destek veren bir anlayışla ortaya konması amaçlanmıştır (Kapluhan, 2011, s. 105). Cumhuriyet döneminde yoğun olarak devam eden bu tartışmalar, sonraki yıllarda da hızını kesmeden devam etmiş, günümüzde de varlığını sürdürmektedir (Bilgin, 1996, s. 527).

3.1.4. Talim ve Terbiye Kurulunun Kuruluşu

Üçüncü Heyet-i İlmiye toplantılarında alınan kararlar doğrultusunda, 22 Mart 1926 tarihinde 789 sayılı "Maarif Teşkilatı Kanunu" çıkarılmış, bu kanun çerçevesinde eğitim ve öğretim işleriyle uğraşma adına "Talim ve Terbiye Dairesi" kurulmuştur. Bu kurulun oluşturulmasıyla birlikte "Heyet-i İlmiye" toplantıları da fonksiyonunu ortadan kaldırmış ve görevini bu daireye bırakmıştır (Önk, 2015, s. 527). Bu kanun çerçevesinde bir "Talim ve Terbiye Dairesi" oluşturulmuş, ayrıca Türk dili ile de uğraşacak bir dil heyeti kurulmuştur. Böylelikle "Maarif Vekâleti" içerisinde eğitimle ilgili araştırma yapacak ve düzenlemeler de bulunacak olan organların kurulması sağlanmıştır (Özer, 1983, s. 160; Özalp ve Atainal, s. 115). Ayrıca bu kanunla öğretmenlik ilk defa doğrudan bir meslek olarak kabul edilmiş ve milli eğitimin, milli değerlerin kuşaklar arasındaki taşıyıcısı olarak özel bir önem verilmiştir. Bu çerçevede bakanlıkla öğretmenler arasında da önemli bir bağlantının oluşması için gayret gösterilmiştir (Asan, 2013, s. 219).

Bu çalışmaların devamı olarak 28 Mart 1926 tarihinde bakanlar kurulu kararı ile "Talim ve Terbiye Dairesi" için de bir yönetmelik oluşturulmuş ve bu yönetmelik çerçevesinde dairenin teşkilatlanması, görevleri ve çalışma usulleri ile ilgili gerekli hükümler ortaya konmuştur. Kanuna göre, bir reis başkanlığında yönetilecek olan bu dairede, en fazla 10 tane uzman bulunacak ve gerektiği kadar da memur tayin edilebilecektir (Özalp ve Ataünal, 44).

"Maarif Teşkilatına Dair Kanun"la kurulan "Talim ve Terbiye Kurulu" milli eğitimle ilgili bilimsel gelişmeleri düzenleme ve planlama işlerini yürütmekte görevli bilimsel bir danışma ve karar organı olarak faaliyetlerine başlamıştır (Özer, 1983, s. 159). Bu kanun çerçevesinde daha önceden kurulmuş olan "Telif ve Tercüme Heyeti"

kaldırılmış onun yerine bir dil heyeti oluşturulmuştur. "Talim ve Terbiye Kurulu"nun almış olduğu kararlar bakanlık tarafından uygulanması gerekirken, uygulanmadığı durumlarda ise yıl içerisinde yapılacak olan ve yılda bir kez yapılabilen eğitim şuralarında tekrar ele alınmıştır (Dağcı, 2008, s. 81).

3.1.5. Yabancı ve Azınlık Okullarının Denetim Altına Alınması

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundaki hoşgörü merkezli siyasi anlayışın etkisi ile Müslüman olmayan topluluklar inanç ve ibadet noktasında rahat hareket etmişler ve kendi dilleriyle öğretim yapabilmişlerdir. Kapitülasyonların etkisi ile bazı yabancı devletlere ayrıcalık tanınmış, bu çerçevede imparatorluk topraklarında kendilerine bağlı okullar açabilmişlerdir. Böylece ülkede "yabancı okullar" adı verilen bir öğretim kurumu anlayışı da oluşmuştur. Özellikle Tanzimat Döneminde büyük artış gösteren yabancı okulların sayıları Zühtü Paşa'nın 1894 tarihinde hazırladığı rapora göre: "*İmparatorluk düzeyindeki Protestan okullarının sayısı "398" idi. Misyoner okullarının sayısı da 1907'de "465" yükselmişti. Fransız okullarının sayısı, 37 kentte 72'yi, ABD okullarının sayısı da 19 ilde 27'yi bulmuştu"* (Dağcı, 2008, s. 67*)*

II. Meşrutiyet döneminde artan Türkçülük hareketi ve bunun devamı olarak milli mücadele ile toplumdaki milliyetçilik duyguları ciddi anlamda uyarılmış ve Türk milliyetçiliğinin toplumun her kademesinde ön plana çıktığı ve yeni devletin kuruluşundaki temel anlayış olduğu görülmüştür (Dağcı, 2008, s. 69). Bu doğrultuda uygulanan yöntemlerden biri de yabancı ve azınlık okulları üzerine yapılan çalışmalar olmuştur ki, bu çalışmalarla bu okulların sıkı bir denetime tabi tutulduğu ve kontrol altına alındığı gözlenmektedir (Kanbolat, 2017, s. 69).

Bu dönemde hem dil hem de kültürde milli bir anlayış toplumun temelini teşkil ederken 1926 yılında "Maarif Vekâleti" yabancı okullarla ilgili bir tüzük hazırlamıştır. Bu tüzük doğrultusunda valiliklere tüzüğe uymayan yabancı okulları kapatma yetkisi vermiştir (Dağcı, 2008, s. 69). Maarif Vekâleti'nin 7 Şubat 1926 tarihinden yabancı okulların denetlenmesi ile ilgili valiliklere göndermiş olduğu bu genelgeye göre (Başgöz, 1995, s. 221);

> *Hiçbir okul kitabında Türklerin aleyhinde bir kelime ve ifade bulunmayacak, Türklerin dününü ve bugününü kötüleyen cümlelere rastlanmayacaktır.*

Hiçbir okul kitabında Türk tarihine ve coğrafyasına dair ufak bir yanlış görülmeyecektir. Türk toprakları hiçbir memleketin parçası olarak gösterilmeyecektir.
Kitaplarda hiçbir yabancı devletin propagandası bulunmayacaktır.
Bütün yabancı okullarda haftada beş saat Türk Dili, Türk Tarih ve Coğrafyası okutulacaktır. Bu dersleri okutan öğretmenler Türk olacak ve Maarif Vekâleti tarafından seçilecektir.
Okullarda her türlü dini propaganda yasaktır. Dini semboller ancak okulların kiliselerinde bulunabilir. Okul kitaplarının hiçbirisinde dini telkinler yapan semboller bulunmayacaktır.

Bu genelgeyi dikkate almayan İzmir'deki Fransız okulları kapatılırken, alanında oldukça başarılı olarak kabul edilen İstanbul'daki ve bazı illerdeki yabancı azınlık okulları bakanlık tarafından sıkı denetim ve gözetim altında tutulması kaydıyla öğretime devam etmelerine izin verilmiş ancak yenilerinin açılmasına sıcak bakılmamıştır (Sakaoğlu, 1992, s. 183-184). Yabancı okullar sorunu kesin olarak Lozan barışı ile çözümlenmiştir. Bu çerçevede yabancı devletlerin iç işlerimize karışması önlenmiş, Maarif vekâletinin okulların denetimine büyük önem verdiği ve emirlere uymayan okulların kapatıldığı görülmüştür. Bakanlık göstermiş olduğu bu kararlılıkla tüm yabancı okulları denetim altına almayı başarmıştır (Sakaoğlu, 1992, s. 183-184).

Bu çalışmalar doğrultusunda özellikle azınlıklar da dâhil olmak üzere bütün farklı yapıdaki toplulukların aynı anlayışla eğitim almaları amaçlanmış ve bu amaca uygun olarak 1931 tarihinde Türk vatandaşı olan çocukların ilköğretimi yalnızca Türk okullarında yapmaları kanuna bağlanarak, azınlık okullarının ilk kısmında öğrenim gören Türk vatandaşı olan çocuklar Türk okullarına nakledilmiştir (Kanbolat, 2017, s. 69).

Türkçe eğitimin zorunlu hale getirilmesi, propagandalara izin verilmemesi, eğitim kurumlarının parasız olması ve programlarının bakanlık tarafından belirlenmesi gibi nedenlerden dolayı yabancı okullar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Osmanlı dönemindeki popülerliğini kaybetmişlerdir. Bu nedenle de bir süre sonra teker teker kapanıp sayıların azaldığı görülmüştür. 1938 yılına gelindiğinde bu okullarda toplamda 30 bin dolayında öğrenci okuduğu ve 2000 kadar da öğretmenin görev yaptığı görülmektedir. Okulların kapatılması saltanatın kaldırılmasından daha etkili olmuş, özellikle Lozan Anlaşması ile kendi dillerinde eğitim yapmalarına imkân sunulan okullar, 1924-1931 yılları arasında yapılan düzenlemeler çerçevesinde eski etkilerini kaybetmişlerdir (Sakaoğlu, 1992, s. 77).

3.1.6. Harf Devrimi

Alfabe ile ilgili ilk tartışmalar Tanzimat dönemine kadar gitmektedir. Bu dönemde ve daha sonraki dönemde yapılan tartışmalarda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır ki bunlardan birincisi Arap alfabesinin Türk dili için yetersiz olduğuna dairdir. Bu görüşte olanlar Arap alfabesi üzerinde bazı değişiklikler yapılarak bu durumun giderilebileceğini ifade etmişlerdir. İkinci görüştekiler ise Arap alfabesinin Türk dilinin ifade yapısına uygun düşmediğini, bu nedenle de tamamen ortadan kaldırılması gerektiğini ve Türk diline daha uygun olan Latin alfabesinin kullanılması gerektiğini ifade etmişlerdir (Korkmaz 1974'ten aktaran Özgan 2012, s. 88).

Atatürk de Latin alfabesinin Türk dil yapısına daha uygun olduğu görüşündedir. Latin alfabesine geçilmesini istemesindeki sebepler arasında; Osmanlı döneminde okuryazar oranının son derece düşük olması ve kitaplarda yer alan bilgilerin büyük bir kısmının ortaçağ birikimini ifade etmesinin yanı sıra Arap harflerinin Türkçeye uygun olmadığı düşüncesi ve millilik duygusu doğrultusunda Türkçe'nin kendine özgü bir alfabesinin olması gerektiği düşüncesi etkili olmuştur (Akşin, 2011, s. 201-202).

"Harf inkılabı" Cumhuriyet'in ilanı sonrası gerçekleştirilen devrim hareketleri içerisinde en fazla tepki alan yenilik hareketlerinin başında gelmektedir. TBMM'deki görüşmeler esnasında büyük tepki almasına rağmen özellikle basının desteği ile birlikte değişim düşüncesi başlamıştır. Süreç içerisindeki tartışmalara rağmen, farklı kurum ve kuruluşlar tarafından değerlendirmeler yapılarak kamuoyuna bilgiler verilmiş, bu değerlendirmelerin devamı olarak 1 Kasım 1928 tarihinde "Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun"la yasa haline getirilmiştir. Kanun 3 Kasım 1928 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlandıktan sonra yürürlüğe girmiştir (Bozaslan ve Çokoğulları, 2015, s. 325).

Türk dilinin yazı tekniğine daha uygun olan Latin alfabesinin kabulü ile bu tarihten itibaren başlayacak olan kültürel değişimler de hız kazanmıştır. Bu sayede özellikle Müslüman ülkelerle oluşan alfabe farkıyla birlikte, Arap medeniyetinden de bir kopuş başlamış ve Batı toplumuna daha da yakınlaşılırken bu ülkelerle bir eşdeğerlik içerisine girilmiştir (Göle, 2008, s. 117).

Latin alfabesinin kabulü batılı oryantalistler tarafından da önemli bir gelişme olarak addedilmiştir. Etkisi oldukça büyük olacağı düşünülen bu devrim ile birlikte Anadolu'dan Çin seddine kadar Latin harflerinin kullanılacağı ve bu sayede bu bölgelerdeki Türkî topluluklarla siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda birliğin oluşacağı özellikle vurgulanmıştır (Ülkü 1983'ten aktaran Çelik, 2009, s. 104).Arap alfabesinin bırakılıp Latin alfabesine geçilmesi ile ilgili Mustafa Kemal'in daha Kurtuluş Savaşı yıllarında karar verdiği görülmektedir. Bu çerçevede Erzurum Kongresi sonrasında 8 Ağustos 1919 tarihinde gelecek de yapacaklarını Mazhar Müfit Kansu'ya not ettirdiği bir esnada 5. sıraya Latin harflerinin kabulünü yerleştirmiştir (Kansu, 1988, s. 131).

Atatürk yeni harflerin kabulü sonrasında özellikle halkı bu konuda bilinçlendirme ve destek sağlama adına ülkenin dört bir tarafına geziler düzenlemiş, gazetelere ve dergilere demeçler vermiş, mektuplar göndermiş ve onların da desteğini almaya çalışmıştır. Bu çerçevede özellikle 26-27 Ağustos tarihinde telsizle yapmış olduğu bir konuşmasında şunları ifade etmiştir (Ülkütaşır 1973'ten aktaran Dağcı, 2008, s. 86): *"Bu kuvvetli hatırama güvenerek beyan edebilirim ki, bugün yeni Türk harfleriyle cehalete karşı açtığımız mücadelenin, yarın millet için 26 Ağustos zaferinden daha yüksek ve geniş saadet neticeleri getireceğini muhakkak görüyorum. "*

Latin harflerinin kabulü ile özellikle Tanzimat'tan beri eğitim sisteminde görülen ikilik de ortadan kaldırılmıştır. Devlet daireleri, Cumhuriyet Halk Fırkası, Türk Ocakları ve askeriye bu harflerin öğretilebilmesi için birçok kurs düzenlemiştir. Özellikle ilk 4 ay içerisinde gerçekleştirilen kurslarda yaklaşık 5 bin öğretmen bu alfabeyi öğrenmiş ve yeni kursların idarecisi konumuna gelmişlerdir. Ayrıca bu alfabenin kabulü sonrasında ülke genelinde büyük bir eğitim seferleri başlatılmış özellikle "millet mektepleri" adı altında kurslar düzenlenmiş ve yeni yazını okul çağını geçmiş vatandaşlara da öğretilmesi amaçlanmıştır (Dağcı, 2008, s. 86).

Atatürk Türk eğitimini modernleştirmek ve böylece yeni bir Türk toplumu oluşturmak için, yeni Türk harflerine geçiş döneminde başöğretmenlik görevini üstlenmiş, Çankaya'yı Türk dili ve tarihi araştırmalarının merkezi yapmıştır (Öymen, 1991 s. 145-146).

3.1.7. Türk Dilinin Sadeleştirilmesi Çalışmaları

Milletlerin toplumsal yapılarından kaynaklanan maddi manevi özellikleri, kültürel değerleri dilde kendini gösterirken, bu özelliklerin kuşaklar arasındaki aktarımı da yine dil yolu ile olmaktadır. Arap alfabesi Türk dilinin ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamakta, bu nedenle ortaya çıkan öğrenme güçlüğü, kültürün, milli değerlerin aktarımını da engellemektedir. Bu nedenle Cumhuriyet döneminde milli eğitim ve kültür alanındaki gelişmelerin temelini dil inkılabı oluşturmuştur (Özodaşık, 1997, s. 97).

Atatürk çağdaş bir devlet için siyasal inkılâpların yeterli olmadığını,bunun için toplumsal ve kültürel atılımların yapılması gerektiğini biliyor ve bunları sırasıyla gerçekleştiriyordu. Bütün inkılâplarında millî egemenlik ilkesi ve milleti çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarma amacı taşıyan Atatürk, dilde de bu ilke ve amaç için hareket etmiştir (Külebi, 1981,s.68)

Atatürk'e göre dildeki bağımsızlaşma, siyasi bağımsızlığın da bir parçasıdır. Bu nedenle "Harf İnkılabı" aynı zamanda Türk milletinin bağımsızlığa ulaşmasının da bir adımı olarak kabul edilmiştir. Ona göre;

> *Milli his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, millî hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindendir; yeter ki bu dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır.(Aksoy 1963'ten aktaran Özodaşık, 1997, s. 98).*

Cumhuriyet dönemindeki dilde sadeleştirme çalışmaları Türk inkılabının da temel düsturlarına uygun bir şekilde, dilin millileştirilmesi ve bunun toplum nazarında bir akıma dönüştürülmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir (Özodaşık, 1997, s. 98).

Harf inkılabı ile birlikte Arapça Farsça sözcüklerin yazı dilindeki etkinlikleri de zamanla ortadan kalkmıştır. Ayrıca yeni bazı harflerin eklenmesi ve Türk kökenli dillerden yeni sözcüklerin geçmesi ile dilin genişlemesine de olanak sunmuştur. Böylelikle yazı dili ile konuşma dili birleşmiş, yabancı etkilerden uzaklaşmış ve dil, toplumun her kesimi tarafından anlaşılabilir, kendine yeterli ve öz bir yapıya ulaşmıştır (Kapluhan, 2011, s. 175).

Atatürk dil üzerindeki yabancı etkiyi yurdun düşmanlar tarafından işgaline denk tutmuş ve cumhuriyetin dilde milliyetçi ve halkçı olmasını önemli bir unsur olarak görmüştür. Türk dilinin bir uygarlık dili olarak gelişebilmesi adına da yapılması gerekenler olduğunu vurgulamış ve bu düşünceleri sadece teoride kalmamış, işin bilimsel anlamda uygulanabilmesi adına 1932 yılında Türk Dil Kurumu'nun, daha sonra da dilin bilimsel anlamda gelişimine ortaya koyma adına Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesinin kurulmasını sağlamıştır (İnan 1981'den aktaran Kapluhan, 2011, s. 176).

Türk dilinin sadeleştirilmesi çalışmalarından biri de din dilinin Türkçeleştirilmesi şeklinde olmuştur. Bu mevzudan büyük tartışmalar yaşanmakta birlikte Ebu Hanife'nin namazlar dâhil ibadetlerinin anadilde yapılmasının caiz olduğuna dair fetvası hatırlatılmış, Kuran-ı Kerim okuyanların anlaması için Türkçeye çevrilmiş, ezan ve tekbir Türkçeleştirilmiştir (Turgut, 2007, s. 34).Türk Dil Kurumu 17 Ekim 1932'de yayınlamış olduğu bir bildiri ile dildeki yabancı sözcüklerin çıkarılacağını, böylelikle halk diliyle aydın dilinin, konuşma dili ile yazı dilinin birleştirileceğini, derleme ve lehçelere dayalı sözlükler hazırlanacağını ve batı dillerindeki birçok kavrama yönelik Türkçe karşılıklar oluşturulacağını belirtmiştir (Turgut, 2007, s. 36).

Türk dilinin sadeleştirilmesi çalışmaları çerçevesinde halk ağzından derleme yönetmeliği hazırlanırken, bir taraftan derleme ocakları kurulmuştur. Bunların yapmış olduğu çalışmalarla iki yıldan kısa bir sürede halk arasında dolaşan yaklaşık 130000 yerli kelime toplanmıştır. Bunların yanı sıra bazı kelime ve kavramlar karşılıkları ile birlikte gazetelerin dil köşelerinde araştırılmıştır. 1933-1934 yılları arasında iki defa iki cilt halinde çıkarılan bir tarama dergisi ile eski kitaplarda yer alan Türkçe sözcükler herkese duyurulmuştur. Tüm bu derleme çalışmaları sonucunda da 6 ciltlik bir derleme dergisi oluşturulmuştur. Bu çalışmaların yanı sıra Türkçeden Osmanlıcaya bir cep kılavuzu da hazırlanmıştır (Ergün 1982'den aktaran Turgut, 2007, s. 37).

3.2. Cumhuriyet Dönemi Eğitimin Temel Özellikleri

Kurtuluş savaşının ardından yeni kurulacak devletin temelleri atılırken en önemli husus olarak görülen eğitim konusu hassasiyetle ele alınmıştır. En kritik günlerde bile bir taraftan Cumhuriyetin kurulma çalışmaları devam ederken diğer taraftan Milli Eğitim sisteminin esaslarını oluşturma çalışmaları yürütülmekteydi. Yeni kurulan devletin sağlam temellere göre inşa edilmesinde eğitimin önemine işaret eden Mustafa Kemal Atatürk, bu konuda yapılacak çalışmaların mimarı ve takipçisi olmuştur. Türk milletinin geri kalmışlığını, İslam dünyasının yaşadığı sefaleti ve ülkenin Batıya yenik düşmesini eğitim sisteminin milli olamamasına bağlayan Atatürk'ün toplumun ve çağın gereklerine uygun olan eğitim anlayışı şu şekildedir:

Eğitim alanında elde edilecek zaferlerin sağlanması için millet olarak tek vücut ve tek düşünce merkezli bir programla çalışılması gerektiğini savunarak iki önemli noktaya dikkat çekmektedir: ilki, eğitim sistemi oluşturulurken bu sistem, sosyal hayatın gereksinimlerine cevap verebilecek seviyede olması, diğeri ise, yaşanan gelişmelere göre çağı yakalaması gerektiğidir (Palazoğlu, 1999, s. 213). Atatürk, Türk eğitim sistemini, bir toplumu ulusal ideallere göre besleyen, özgürlükçü zihinler yaratan, dinamik ve çağdaş bir araç olarak görmektedir. Bu sistemin amacını ortaya koyarken düşüncesini "Millî Eğitimin gayesi yalnız hükümete memur yetiştirmek değil, daha çok memlekete ahlaklı, karakterli, cumhuriyetçi, inkılâpçı, olumlu, atılgan, başladığı işleri başarabilecek kabiliyette, dürüst, düşünceli, iradeli, hayatta rastlayacağı engelleri aşmaya kudretli, karakter sahibi genç yetiştirmektir. Bunun için de öğretim programları ve sistemleri ona göre düzenlenmelidir." şeklinde belirtmiştir (Palazoğlu, 1999, s. 213).

Eğitimle Türklerdeki geleneksel yapıya çağdaş bir çizgi kazandırılması hedeflenmiş ve bu bilinçle hareket edilerek yapılan çalışmalara yön verilmiştir. Cumhuriyet döneminde yapılan çalışmalarda eğitimin özellikleri dört başlık altında toplanmıştır (Çetin ve Gülseren, 2003, s. 160):

1-Öğretimin Birleştirilmesi; Cumhuriyet öncesinde mahalle mektepleri ve medreseler, Tanzimat okulları, kolejler ve azınlıklar olmak üzere üç farklı yaşam biçiminin topluma eğitim aracılığıyla öğretildiği bir sistem mevcuttu. Bunun üzerine eğitimin demokratikleşmesi ve laikliğin benimsetilmesi anlamına gelen ve öğretimin birleştirilmesinin yasalardaki karşılığı olan Tevhid-i Tedrisat, 3 Mart 1924'te 430 sayılı kanun ile yürürlüğe konulmuştur.

2-Eğitimin Örgütlenmesi; Eğitim alanında yapılan düzenlemeler, çıkarılan yasalar ve reformlar ile toplumun muasır medeniyetler seviyesine çıkarılması hedeflenmiştir. 789 sayılı Maarif Teşkilatı yasası ile eğitim adına atılacak adımlar kontrol altına alınmıştır. Bu yasa ile;

- ✓ *Milli Eğitim Bakanlığının izni alınmadan hiçbir okulun açılamayacağı,*
- ✓ *Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olmayan diğer bakanlıkların bünyesinde eğitim- öğretim faaliyeti yürüten ortaöğretim kurumlarının da programlarını hazırlama görevinin Milli Eğitim Bakanlığına ait olduğu,*
- ✓ *Mesleki teknik öğretimin yapıldığı kurumların Milli Eğitim Bakanlığının bünyesine alınması,*
- ✓ *Okulların ilk, orta, yüksekokul ve öğretmen okullarının düzenlenmesi,*
- ✓ *Dil-bilimcilerden oluşan uzmanların bakanlık bünyesinde oluşturulacak Talim Terbiye Kurulunda yer alması gerektiği de bu yasa ile güvence altına alınmıştır.*

3-Nitelikli Eğitimin Verilmesi; Eğitimin niteliğini artırmaya yönelik çalışmalar yapılmış, toplantılar düzenlenmiş ve tartışmaların sonucunda halkı eğitmenin devletin görevi olduğu belirtilerek, köy öğretmenlerinin yetiştirilmesi, ilkokul ve orta öğretim programlarının düzenlenmesine yönelik kararlar alınmıştır. Eğitim tarihi açısından oldukça önemli olan maarif kongresi, eksiklerin tespit edilmesi ve eğitime milli bir yön vermek için toplanmıştır. 250'nin üstünde bay ve bayan öğretmen katılmıştır. Atatürk ise özellikle bu kongreye katılmak için cepheden ayrılmış ve kongredeki görüşmelerde Milli Maarif Teşkilatının kurulmasını istemiştir. Eğitimde nitelik artırmaya yönelik atılan bir diğer adım da Talim ve Terbiye Kurulunun 1926'da kurulması ile Milli Eğitim toplantılarını yapma görevinin bu kurula verilmesidir.

4. Eğitimi Kolaylaştırarak Yaygınlaştırma; 1928'de yeni alfabenin kabulüyle Türkçe'nin ortak dil olmasının sağlanması, dilin yabancı dillerin esaretinden

kurtarılması ve kolaylaştırarak yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Eğitimi yaygınlaştırma, dilin yanlış kullanılmasının önüne geçme, ve bilimdeki gelişmeleri yakalayabilme adına diğer önemli çalışma da Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumunun kurulmasıdır. Okuma-yazma eğitimini yaygınlaştırmak amacıyla yurdun dört bir tarafında yeni alfabe ile okuma yazma faaliyeti başlatılmıştır. Türkçe kelimelerin kullanılması günlük dilden başka bilimsel terimlerde de kullanılmaya başlamıştır. Okutulan ders kitapları yeniden hazırlanmış, sözlükler yeni terimlere göre düzenlenmiştir.

3.3. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının Genel İlkeleri

Osmanlı Devletinin yıkılması sonucu yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, toplum olarak her anlamda yeni bir oluşum sürecinin yaşandığı sistemdir. Yeni rejimin toplumu şekillendirmesinde eğitim, işlev olarak tartışmasız bir yere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Geleneksel anlayıştan uzak ulus-devlet anlayışıyla yola çıkan Cumhuriyet rejimi, toplumda sosyal, ekonomik, politik ve kültürel dönüşümler hedeflemekteydi. Bu hedefe ulaşma sürecinde uygulanan politikalarda İslami kültüre göre düzenlenen bir toplum değil Batıya dönük bir toplum yaratılmak istenmiştir (Gök, 1999, s. 241). Bu toplum oluşturulurken sorumluluk sahibi, iradeli, problem çözme yeteneği gelişmiş, üretici ve yaratıcı fikirler ortaya koyabilecek kişiler yetiştiren bir eğitim anlayışı benimsenmiştir (Topses, 1999, s. 80).

Ülkenin gelişmesi ve kalkınması için önemli bir güç olarak görülen eğitim, hükümetlerin sürekli gündeminde olmuş ve sayısal anlamda yaygınlaşması için büyük çaba sarf edilmiştir. Ancak istenilen seviyenin yakalanması kolay olamamıştır. Geleneksel etkiyi silerek yerine daha modern bir sistemi oturtmak ve aynı zamanda toplumun yapısına uygun şekilde geliştirmek ülkenin gündemini meşgul eden önemli bir sorun olarak görülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikası; devletine ve milletine karşı sorumluluk sahibi, özgür düşünerek bilimsel gelişmeleri takip eden, insan haklarına saygılı, kişiliği ve yetenekleri ile göz önünde bulunan bireyler yetiştirme olarak belirlenmiştir. Bu hedeflere ulaşmak için eğitim ilkeleri oluşturulmuştur. Yeni eğitim sistemini şekillendiren ilkeler şu şekilde sıralanabilir:

3.3.1. Eğitimde Ulusallık İlkesi

Atatürk, yeni kurulan devlette olması gereken en önemli özelliğin ulusçuluk anlayışı olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Ulus kavramını öne çıkarmak istemesinin ardında iki sebep dikkat çekmektedir. Türk milletini ümmet anlayışından kurtarmak ve yeni rejimin anlayışına uygun modern bir toplum yaratmaktır (Kongar, 1998, s. 316). Osmanlı devleti toplumsal yapı olarak çeşitli milletleri bünyesinde barındıran bir yapı özelliği göstermektedir. Millet, kavim ve cemaat olarak farklı yapıların eğitim konusunda izlediği yolun da farklı olması milli bir eğitimin oluşmasına imkân vermemiştir. Eğitimdeki farklı uygulamaların toplumu da ayrıştırdığını düşünen Atatürk Cumhuriyet kurulmadan önce de eğitim sisteminin milli olmasını savunmuştur. Ancak bu yolla Türk toplumunda birleştirici, bütünleştirici ve toplayıcı bir özellik oluşturulabilirdi. Eğitimdeki ulusçuluk yaklaşımı, temelde ulusal değerleri öne çıkarırken çağdaş dünyayı, çağdaş bilimi de yadsımamaktadır. Yeni eğitim anlayışı geleneksel dinci ve disiplinci anlayışa karşılık laik ve demokratik bir özellik içermektedir (Yamaner, 1999, s. 107-108).

3.3.2. Eğitimde Laiklik İlkesi

Osmanlı Devletinden farklı bir yönetim şeklinin uygulandığı Cumhuriyet rejimi, laik özellik gösteren bir yönetim şeklidir. Saltanatın ve halifeliğin kaldırılmasıyla laik bir yapıya kavuşan devlet yönetimi, Türk toplumunun bu köklü değişime uyum sağlayabilmesi için eğitim sistemini de laiklik ilkesine göre düzenlemiştir.

Laiklik; dini inanç ve yaşama şeklinin devlet yönetimi, düşünce özgürlüğü ve ekonomik yaşamdan ayrı tutulması esasına dayanmaktadır. Devlet yönetiminde dinsel gücün değil de ulusun gücünün etkili olmasıdır da denilebilir. Her türlü olay ve olgu karşısında hür düşünmeyi benimseyen, ön yargıya yer vermeyen, hoşgörüden yana ve tarafsızlığı vurgulayan bir yaklaşım olan laiklik, evrensel bir değerdir. Laiklik aynı zamanda bilimsellik ilkesiyle de kendini tanımlayan bir kavramdır ve bu kavramın özellikleri eğitim yoluyla topluma aktarılmaktadır (Kapluhan, 2011, s. 216).

Laik eğitimde uygulanan programlar, bilimsel bilgilerdeki değişime göre yenilenebilir özellik göstermektedir. Bu sistemde anlatılan bilgiler geleneksel eğitim anlayışında olduğu gibi inanç öğelerine göre değil, neden-sonuç ilişkilerine dayanarak açıklanmaktadır. Bilgilerin öğrencilere aktarılırken bilinenin dışında da doğruların olabileceği hissettirilir (Özgen, 1994, s. 112). Böylesine bir yaklaşım öğrencilerde tartışma geleneği de yaratmaktadır. Bilimselliğin özünde sorgulamak, doğrulamak ve kanıtlamak özellikleri bulunduğu için öğrenciler bilgiyi alırken sorgular, tartışır ve sonuca ulaşırlar. Bu yönüyle dinin esaslarına uygun yapılan eğitim anlayışından farkını ortaya koymaktadır. Dinde öğretilen bilgiye inanmak ve iman etme esası bulunmaktadır.

Atatürk, laik eğitim sistemiyle eğitimi dinsel etkilerden uzaklaştırmayı, çağdaşlığı destekleyecek eğitimi ön plana çıkarmayı, akılcı düşünen, özgür düşünceli bireyler yetişmesini amaçlamıştır. Bundan dolayı yeni eğitim sisteminde laiklik ilkesinin benimsenmesi yönünde kararlar almış ve düzenlemeleri bu sisteme göre ayarlamıştır (Yamaner, 1999, s. 109).

3.3.3. Karma Eğitim İlkesi

Türk toplumunun laik, demokratik ve çağdaş bir yapıya kavuşması için toplumu oluşturan kadın ve erkek bireylere her alanda eşit haklar sağlanması adına atılan bir adım olan karma eğitim sistemi, cinsiyet ayrımını ortadan kaldıran bir sistemdir. Batılı toplumlarda kadın, toplumu yönlendiren etkili bir güç olarak algılanmış ve sosyal hayatın içine çekilmiştir. Batıda hemen her alanda kadınlar aktif olarak sorumluluk almışlardır. Kadını okulda öğretmen, hastanede doktor, hemşire, diğer birçok iş alanında mühendis, bankacı, maliyeci olarak görmek mümkündür.

Osmanlı Devletinde kızların erkek öğrencilerden ayrı olarak eğitim görmesi konusunda özel bir gayret sarf edilmiştir. Eğitim olanaklarının kızlara sınırlı olarak sağlanması iki cins arasında bir eşitsizlik durumu yaratmaktaydı. Bu durum Atatürk ve fikir arkadaşları tarafından ilk başta düzetilmesi gereken bir anlayış olarak ifade edilmiştir (Oğuzkan, 1983, s. 291) . Toplumun bilim ve fen alanında ve diğer birçok alanda gelişmesinin yolunun kadını çalışma hayatının ve sosyal hayatın dışında tutmamak gerektiğine inanan Atatürk katıldığı her toplantıda bu düşüncesine geniş yer vermiştir.

Tekirdağ da kız lisesi bulunmaması dolayısıyla kızların erkek liselerine kaydolmak istemeleri bu sorunu meydana getirmiştir. Birçok tartışmalardan sonra hükümet 1924 ağustosunda ilk okul eğitiminin karma olmasını, kızların erkek okullarına erkeklerin de kız okullarına kayıt olabilecekleri kararı alındı.Kız ve erkek öğrencilerin bir arada okumasını kararlaştırdı ve buna yönelik geliştirici adımlar atıldı. Daha önceki dönemde ayrı okullarda okuyan kız ve erkek öğrencilere ayrı okul açılması, ayrı yatırım yapılması ve ayrı öğretmen atanması eğitimde ve ekonomide devleti darboğaza sokuyordu (Adem, 2000, s. 18-19). Bu nedenle eğitimde eşitsizliği ortadan kaldırmak ve bu darboğazdan kurtulmak amacıyla 1927'de Maarif Vekâleti'nin hazırladığı karma eğitim tasarısı Talim ve Terbiye Dairesince incelenerek sadece üç okulda denenmesi kararlaştırılmıştır. Maarif Vekili Mustafa Necati Bey ise tüm sorumluluğu üstlenerek 70 ortaokulun tamamında karma eğitimin uygulanmasına karar vermiştir. Yılsonunda bu uygulamayla ilgili tutulan raporlar incelenmiş ve yaşanan olumlu gelişmeler üzerine bir sonraki yıl da karma eğitime devam etme kararı alınmıştır.

3.3.4. Eğitimin Yaygınlaştırılması İlkesi

Kurtuluş savaşında verilen çetin mücadelenin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, çağdaş bir devlet olabilmek ve bilgisizlikle savaşabilmek için eğitimin tüm toplumda yaygınlaşması gerektiğini savunmuştur. Sadece çocukların eğitimi değil onları topluma hazırlayan anne- babaların eğitilmesi de hükümetin eğitim politikası kapsamındadır. Eğitim politikası oluşturulurken köy, kasaba, ilçe, il genelinde yetişkinlerin eğitiminin de takip edilerek eğitimin yaygınlaştırılmasına yönelik hareket edilmiştir (CBMEB, 1946, s. 5).

Eğitimi toplum açısından önemli kılan iki görevi bulunmaktadır: birincisi nesiller arasındaki kültür aktarımını sağlaması diğeri ise toplumu oluşturan bireyi her anlamda yetiştirerek ilerlemesini gerçekleştirmektir. Türk milletinin kendine has kültür öğeleri süreklilik gösterebilmesi için arada kopukluk olmadan yeni yetişen neslin bu öğeleri bilmesi ve uygulaması gerekmektedir. Bunun gerçekleşmesi yani milletin devamlılığı, bu kültür öğelerinin eğitimle eksiksiz ve doğru aktarılmasına bağlıdır. Eğitimin ikinci fonksiyonun da ise dünyada meydana gelen bilimsel gelişmelerin ve değişmelerin bilinmesi ve eğitimin buna göre şekillenmesi ile

ilgilidir. Diğer türlü gelişmelere kapalı, eğitimsiz ve cahil bireyler toplumu da değiştirip ilerletemez.

3.4. Eğitimin Modernleştirilmesinde Yurtdışından Getirilen Uzmanların Etkisi

Batılılaşma ve modernleşmenin etkisinin görüldüğü ve uygulanacak yeni eğitim sisteminde devletin yüzünü Batıya çevirdiği bir dönem olan Cumhuriyet dönemi, eğitim alanında gelişmekte yetersiz kalınarak yabancı eğitim uzmanlarının ülkeye davet edildiği bir dönemdir. Eğitimde yabancı uzmanlardan yararlanmanın en iyi ilk örnekleri Almanya ve Japonya'da görülmüş ve bu durum diğer ülkelere örnek teşkil etmiş, Çin ve Osmanlı Devleti de bu yolu seçse de başarılı olamamıştır. Bu başarısızlığın sebepleri araştırıldığında ortaya konan gerekçeler şu şekildedir; uzman seçiminde doğru kişilerin seçilmemiş olması, ait oldukları milletin çıkarları ve siyaseti için çalışmaları, ülkelerindeki bazı şirketlerin temsilciliğini yapmaları. Bu nedenlerden dolayı yabancı uzmanlardan yeteri kadar verim alınamamıştır (Kapluhan, 2011, s. 124).

Savaşın ardından kurulan yeni devletin, birçok alanda elindeki mevcut imkanlarla ilerlemesi mümkün olmamasına rağmen bilimsel ve teknik anlamda toplumu ileri seviyeye taşımak adına büyük fedakarlıklar yapılarak çağdaş ülkelerde alanında uzmanlaşmış kişilerin ülkeye davet edilmesi seçeneği yürürlüğe konulmuştur. Cumhuriyet kurulduktan tam bir yıl sonra (1924) devlet bütçesinden bir milyon lira yabancı uzmanların ülkeye getirtilmesi için ayrılmıştır. Ülkenin maddi anlamda sıkıntı çektiği bir dönemde eğitime yatırım yapılmasıyla eğitimin en zor şartlarda dahi önemsenmesi gerektiğinin altı çizilmiş ve bunu yaparken de yabancı uzmanlardan yararlanılması devletin batılılaşmadaki kararlılığı vurgulanmıştır (Ergün, 1982, s. 108).

Eğitim alanında mevcut eksikliklerin ne olduğu, eğitimi geliştirme adına atılacak adımlar için yapılması gerekenler hakkında Türkiye'ye davet edilen birçok yabancı uzmanın görüşlerine başvurulmuş ve bu konuda sunacağı rapor sonucuna göre düzenlemeler yapılmıştır. Türkiye'ye davet edilen yabancı uzmanlar şunlardır: Profesör John Dewey(1924), teknik alanda eğitim uzmanlığı yapan Alman Dr. Künhe (1925), teknik eğitim uzmanı Belçikalı Omer Buyse(1927), yükseköğretim

uzmanı İsviçreli Profesör Albert Malche (1932), eğitim uzmanı olan Amerikalı Miss Parker (1933), gibi alanında uzman olan birçok eğitimci ülkemize gelerek gözlemlerde bulunmuş ve gözlemlerin sonucuna göre rapor hazırlamışlardır (Akkutay, 1996, s. 5).

Yabancı uzmanlardan John Dewey'in hazırlamış olduğu rapor en çok dikkate alınan görüş ve tespitler olarak dönemin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey'in çalışmalarına kaynaklık etmiştir. Bu raporda yer alan inceleme sonuçlarına göre üretken, gündelik yaşantısında kullanacağı bilgi ve becerilere sahip, demokrasiyi önemseyen, çağdaş fikirler taşıyan bireylerin yetişeceği okulların açılması gerektiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda çalışmalarını sürdüren M. Necati Bey, uyguladığı politikalarda Dewey'in tespitlerinin doğruluğunu ve yerinde oluşunu her fırsatta dile getirmiş ve Profesör Dewey'in çalışmalarını çok önemsediğini ifade etmiştir. Dewey'in görüşlerini benimsediğini, aynı doğrultuda düşündüğünü eğitimle ilgili yapmış olduğu şu açıklamalardan çıkarabiliriz:

Çocukların öğrendiği bilgiyi çevresinde gördüğü nesne, doğa ve gerçeklerle karşılaştırarak, gözlem ve akıl gücünü kullanan yaratıcı ve mutlu olamaya özen gösteren bireylerin yetişeceği okulların olmasını istemektedir. Ayrıca öyle bir okul düşünmektedir ki, çocukların birbirine yardımcı olarak birlikte çalışmalar yürüttüğü laboratuvarlar şeklinde işlev gören bir eğitim kurumu. Öğrencilerin dinleyici yerine birbiriyle düzen ve uyum içinde çalışan ve eserler üreten küçük adamlar olmasını arzu etmektedir. John Dewey'in hemen hemen her düşüncesini dikkatle değerlendirip sahip çıkan M. Necati Bey, Doğudaki 600 okulda kitaplık kurulmasını sağlamış ve Dewey'in gezici kitaplık fikrini de desteklemiştir (İnan,1987, s.220). Cumhuriyet döneminin olumsuz şartlarına rağmen M. Necati Bey, John Dewey'in görüşlerine ve tespitlerine büyük önem vermiş ve tavsiyeleri doğrultusunda eldeki imkânları kullanarak eğitimin ilerlemesi adına önemli adımlar atmıştır.

3.5. Çağdaş Eğitime Geçiş Aşamasında Ortaya Çıkan Sorunlar

Cumhuriyet rejiminin etkisiyle toplumun yapısını değiştirme çalışmaları içinde büyük önem taşıyan eğitim düzenlemeleri, eksikliklerin tespit edilerek giderilmesi, çıkan sorunların çözüme kavuşturulması ve bilimsel anlamda ilerleme kaydedecek

iyileştirmelerin yapılması gibi aşamalardan oluşmaktadır. Eğitimi, bilim ve teknikte ileri seviyeye taşımak için çağdaş bir eğitim modelini tercih eden Türk hükümeti, eski sistemin köhneleşmiş yapısını değiştirip yerine ulusal, modern, laik ve karma eğitim sistemini kurma çalışmalarında birtakım sorunlar yaşamıştır. Bu sorunları yerinde ve doğru bir tanımlamayla görebilmek için ülkeye davet edilen yabancı uzmanlardan John Dewey, hazırlamış olduğu raporda gözlemlediği sorunları dile getirmiştir. Eğitimin üst seviyelere taşınmasını ve toplumun geneline yaygınlaştırılmasını engelleyen sorunlar şu şekilde sıralanmaktadır: "program, eğitim bakanlığı örgütü, öğretmenlerin şartlarının iyileştirilmesi, öğretmenlerin yetiştirilmesi, okul sistemi, sağlık ve sağlığın korunması, okul disiplini" v.b sorunlar belirtilmiştir.

Yeni kurulan devletin toplumsal amaçlarına göre yeniden dizayn dilecek bir eğitim programı belirlenirken ulusal çizgiden ayrılmaması ve TBMM tarafından kabul edilecek genel bir program olmasına dikkat edilmesi gerektiğini raporunda ayrıntılı olarak belirten John Dewey, bu programın ana yasal güvence altına alınmasını, kişilere bağlı olarak değiştirilmemesi vurgusunu özellikle yapmıştır (Dewey, 1993, s. 157).

Eğitimin aktarılmasında öğretmenlerin rolünün büyük olduğuna dikkat çeken Dewey, öğretmenlerin maaşının kendini ve ailesini geçindirecek seviyede olması gerektiğini ancak bu şekilde maddi sıkıntıdan uzaklaşarak kendini eğitime adayacağını belirtmiştir. Ayrıca eğitimde kilit rol üstlenen öğretmenler, çağdaş bir nesil yetiştirebilmek için gerekli donanıma sahip olmasını ve bu anlamda devletin gerekli girişimlerde bulunmasını tavsiye etmektedir (Büyükdüvenci, 1995, s.393-400). Maaşı yüksek olan öğretmenin ek işe gerek duymayacağı için zamanını kendini geliştirmeye ve eğitim alanında ilerlemeye ayıracağı konusu da raporda özellikle altı çizilen konular arasındadır.

Öğretmen yetiştirmede pek de başarılı sayılmayan öğretmen okullarının sorunlarına eğilen Dewey, bu okullarda görev yapacak öğretmenlerin alanının uzmanı olması görüşündedir. Gerekiyorsa bu öğretmenlerin hem yurt içi hem de yurt dışında görevlendirilerek bilgi ve tecrübelerinin artırılmasının sağlanması çözüm olarak belirtilmiştir. Türk kültüründe geniş çapta yer edinen köy yaşamı, tarım, hayvancılık

gibi faaliyetlerin de usulüne göre öğretilmesi için bu alanlarda eğitim faaliyeti yürütecek okulların kurulması ele alınan konulardandır (Dewey, 1993, s. 168).

Raporda belirtilen çeşitli tiplerde öğretmen okulu açma önerisini ilerleten Dewey, belli alanlara yönelik öğretmen yetiştirmeyi hedefleyen öğretmen okullarında bunu sağlayacak derslere yer verilmesini ifade ederek "ticaret, beden eğitimi, spor, endüstri, sağlık bilgileri, müzik, resim, dikiş gibi alan derslerinin öğretmen yetiştirecek okullarda okutulmasını ön görmüştür (Türk, 2003). Ayrıca öğretmenlerin sürekli kendilerini yenilemek ve geliştirmek için kitap okumaları ve okudukları kitapları kendi kurdukları okuma kulüplerinde tartışarak deneyim, bilgi, beceri ve yeterliliklerini artırmalarını John Dewey, hazırlamış olduğu raporda belirtmiştir.

3.6. 1923-1938 Yılları Arasında Kurulan Hükümetler

1923-1938 yılları arasında yedisi İsmet İnönü biri Ali Fethi Okyar, biri de Celal Bayar başkanlığında olmak üzere Atatürk devri de denen bu yıllar arasında toplam da dokuz TBMM hükümeti kurulmuştur. Aşağıdaki tabloda 1923-1938 arası görev yapan TBMM hükümetleri, görev süreleri ve başbakanları gösterilmiştir.

Tablo 2.

1923-1938Arası Görev Yapan TBMM Hükümetleri

	Görev Süreleri	Başbakan
01. Hükümet	01/11/1923-06/03/1924	İsmet Paşa (İnönü)
02. Hükümet	06/03/1924-22/11/1924	İsmet Paşa (İnönü)
03. Hükümet	22/11/1924-03/03/1925	Ali Fethi Bey (Okyar)
04. Hükümet	04/03/1925-01/11/1927	İsmet Paşa (İnönü)
05. Hükümet	01/11/1927-27/09/1930	İsmet Paşa (İnönü)
06. Hükümet	27/09/1930-04/05/1931	İsmet Paşa (İnönü)
07. Hükümet	04/05/1931-01/03/1935	İsmet İnönü
08. Hükümet	01/03/1935-25/10/1937	İsmet İnönü
09. Hükümet	25/10/1937-11/11/1938	Mahmut Celal Bayar

Kaynak: www.basbakanlik.gov.tr adresinden uyarlanmıştır.

3.6.1. Maarif Vekâletinin Kuruluşu

Ankara'da 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM'nin kurulmasıyla birlikte yeni bir devlet ortaya çıkmıştır. Her ne kadar İstanbul Hükümeti varlığını devam ettirse de Anadolu'yu temsilen yeni bir hükümet kurulmuştur. Mustafa Kemal eğitimin bir devletin geleceği için önemini bildiğinden savaş ortamına bakmadan eğitim faaliyetlerini de hükümet gündemine almış ve bu çerçevede bir dizi karar almıştır. Bu doğrultuda yeni kurulan hükümette eğitim işleriyle ilgilenilmesi için 2 Mayıs 1920 tarihinde "TBMM İcra Vekilleri'nin Suret-i İntihabına Dair Kanun"la oluşturulan 11 bakanlık arasında Maarif Vekâleti de yer almıştır (Güçlüol, 1983, s. 146).

3 Mayıs tarihinde maarif vekâleti için seçimler yapılmış. Adaylardan Hamdullah Suphi 60, diğer aday Rıza Nur ise 43 rey almıştır. Daha sonra yapılan seçimde de ekseriyetin sağlanamaması üzerine Hamdullah Suphi bu hassas zamanda tek bir kuvvet olunması gerektiğini belirterek adaylıktan çekilmiş ve Rıza Nur Maarif Vekili seçilmiştir. Bu ilk dönem maarif vekilleri Anadolu'nun zor bir dönemden geçtiği böyle bir ortamda ellerinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmışlardır (Sarı, 2013, s. 171).

3.6.2. Maarif Vekâletinin Teşkilatlanması

Maarif Vekaleti'nin kurulması sonrasında ilk icraat olarak Hamdullah Suphi'nin başkanlığında 12 kişiden oluşan bir "Maarif Encümeni" oluşturulmuştur (Dağcı, 2008, s. 152). Daha sonra eğitim işlerinin daha sağlıklı yürütülebilmesi için Rıza Nur tarafından "İlk Tedrisat (İlköğretim) Müdürlüğü", "Tali Tedrisat (İkincil-Orta–Öğretim) Müdürlüğü", "Sicil ve İstatistik (Özlük İşleri ve Sayılama) Müdürlüğü", "Muhasebe (Saymanlık)" ve "Hars (Ekin, Kültür) Müdürlüğü" şeklinde beş daireden oluşan bakanlık merkez teşkilatı oluşturulmuştur (Sakaoğlu, 2003, s. 157-158; Güçlüol, 1983, s. 146). 1923 yılında ise İstanbul'daki "Maarif Nazırlığı" kaldırılmakla birlikte bu beş daireye "Müsteşarlık", "Yüksek Öğretim Dairesi", "Teftiş Heyeti", "Telif ve Tercüme Dairesi" ve "Özel Kalem ve Evrak Dairesi" eklenmiş, taşra teşkilatlanması da maarif müdürlükleri ile maarif memurlukları şeklinde düzenlenmiştir (meb.gov.tr).

22 Mart 1926 tarih ve 789 sayılı "Maarif Teşkilatı'na Dair Kanun" ile Dil Heyeti ve Talim ve Terbiye Dairesi kurulmuştur. Bu kanun ile daha önce kurulmuş olan Telif ve Tercüme heyeti kaldırılmış yerine Türk Dili ile ilgili bilimsel çalışmalar yapacak olan bir "Dil Heyeti" ve eğitim-öğretim işleriyle ilgilenecek "Milli Talim ve Terbiye Heyeti" kurulmuştur (Dağcı, 2008, s. 156). Ayrıca bu kanunun 20. maddesi doğrultusunda ülke 13 eğitim bölgesine ayrılmış, bir veya birkaç ilin birleşimiyle oluşan bu mıntıkalara birer "Maarif Eminliği" kurulmuştur (Güçlüol, s. 49). Ayrıca bu "Maarif Eminliği Örgütü"; "Eminlik", "Maarif Meclisi", "Maarif Mıntıka Meclisi", "Eminlik İnzibat Komisyonu", "Eminlik Müfettişleri" ve "Eminlik Bürosu"ndan oluşmuştur. 1931 yılında çıkarılan 1834 sayılı kanunla "Maarif Eminlikleri Örgütü" kaldırılmış ve bölgeler yerine illerde teşkilatlar oluşturulmuştur (Özer, 1983, s. 159). Ayrıca 10 Haziran 1930 tarihinde çıkarılan 1702 sayılı kanunla "Disiplin Komisyonu" kurulmuştur.

22 Haziran1933 tarihinde çıkarılan 2287 sayılı "Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun" ile maarif teşkilatı daha da genişletilirken, tüm dairelerin görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Bu kanunla birlikte Maarif vekâletinin daireleri şu şekilde oluşmuştur (TBMMZC, C. 16'dan akt., Dağcı, 2008, s.161):

"1. Müsteşarlık
2. Maarif Şurası
3. Milli Talim ve Terbiye Dairesi
4. Teftiş Heyeti
5. Yüksek Tedrisat Umum Müdürlüğü
6. Orta Tedrisat Umum Müdürlüğü
7. İlk Tedrisat Umum Müdürlüğü
8. Mesleki ve Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü
9. Zat isleri Müdürlüğü
10. Müzeler Müdürlüğü
11. Kütüphaneler Müdürlüğü
12. Mektep Müzesi Müdürlüğü
13. Hususi Kalem Müdürlüğü
14. İnşaat Dairesi Müdürlüğü
15. Levazım Dairesi
16. Evrak Müdürlüğü
17. Müdürler Komisyonu
18. Disiplin Komisyonu"

10 Haziran 1935 tarihinde çıkarılan 2773 sayılı kanunla "Araştırma Genel Direktörlüğü", "Beden Eğitimi ve İzcilik Direktörlüğü", "Yayın Direktörlüğü" ve "Özel Okullar Direktörlüğü" kurulmuştur (Özer, 1983, s. 45):

Günümüzdeki ismiyle "Milli Eğitim Bakanlığı" 1923'ten günümüze kadar aşağıdaki isimler altında faaliyetlerini gerçekleştirmiştir (meb.gov.tr):

1923-1935 yılları arasında "Maarif Vekâleti"
1935-1941 yılları arasında "Kültür Bakanlığı"
1941-1946 yılları arasında "Maarif Vekilliği"
1946-1950 yılları arasında "Millî Eğitim Bakanlığı"
1950-1960 yılları arasında "Maarif Vekâleti"
1960-1983 yılları arasında "Millî Eğitim Bakanlığı"
1983-1989 yılları arasında "Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı"
1989 yılından günümüze kadar da "Millî Eğitim Bakanlığı"

3.7. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Kurumları

Osmanlı döneminde uygulanan eğitim politikası çok parçalı bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti her alanda olduğu gibi eğitimde de birliği ve milli bir yapıyı amaçlamaktadır. Bu amaca yönelik atılan adımlarla devletin temel ilke ve inkılaplarının genel çizgileri vurgulanmaktadır. Toplumda çatışmaya sebep olan mektep-medrese ikilemi eğitim sistemindeki en büyük karmaşa idi. Bu karışıklığı gidermek ve eğitimin önünü açmak için Tevhid-i Tedrisat kanunu kabul edilmiştir. Böylelikle medreseler, sultâniler, mahalle mektepleri, idâdiler ve azınlık okulları Maarif Vekaleti'ne bağlandı. Yapı olarak modernleşmeyi hedefleyen eğitim sistemi, kurumsal olarak da modern bir görüntüye kavuşmuş oldu (Başgöz ve Wilson'dan akt. Bozaslan, 2013, s. 38-39).

Ortaokul ve liselerde okutulan din dersleri, Farsça, Arapça gibi dersler yapılan program değişikliğiyle kaldırılmıştır. Aynı durum yabancı okullarda da geçerli olup takibi titizlikle yapılmıştır. Sistemdeki karışıklığı gidermek için Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, milli eğitimin amaçlarını yayımladığı genelgelerde şu şekilde belirtmiştir(Sakaoğlu, 2003, s. 180):

> *Türkiye'de herkesin millî ve dünyevî, modern ve demokratik bir terbiye alması esastır. Eğitimin millî olmasından maksat gençleri, yaşayan bütün kurumları, düşünce ve idealleriyle millî topluma uydurmaktır...Dünyevî kelimesinden hedeflenen anlam, eğitimin lâik olması, düşünceyi daraltan ve vicdan özgürlüğünü kıran her türlü etkiden uzak bulunmaktır. Modern deyimiyle eğitimin, yöntemler ve teknikler bakımından en yeni bilimsel kurallara göre sürdürülmesi, demokratiklik ile de eğitim ve öğretimin bütün olanaklarından kadın-erkek tüm ulus bireylerinin eşit derecede yararlanması, serveti, toplumdaki yeri ne olursa olsun, her gencin yeteneği ve zekâsı derecesinde öğrenim görebilmesine hiçbir engelin konmaması düşünülmüştür..*

Eğitimin dinsel etkiden uzaklaşarak laik bir kimliğe bürünmesi anlamına gelen Tevhid-i Tedrisat Kanunu 1926'da çıkarılan Maarif Teşkilatı ile kuvvetlendirilmiş ve devletin müsaadesi olmadan okul açılmaması için düzenleme yapılmıştır (Aysal, 2011, s. 198). Yapılan düzenlemelerle yeni kurulan devletin eğitim sistemi şekillendirilmiştir. Atılacak her adım titizlikle planlanmış ve takibi yapılmıştır. Cumhuriyet döneminde eğitim kurumları, gerçekleştirilen toplantılar, kongreler ve çeşitli çalışmalarla sağlam zemine oturtulmaya çalışılmıştır. Ve bu amaçla görülen eksikliklerin giderilmesi için düzenlemeler yapılmıştır.

3.7.1. İlköğretim

1924 anayasasının 87. Maddesinde geçtiği şekliyle ilköğretimin parasız ve zorunlu olduğu tekrarlanmış ve 1926'da çıkarılan 789 sayılı kanun ile de ilköğretim çağına gelen çocukların meslek okullarına alınmaları engellenmiştir. 789 sayılı kanunda ilköğretimlerin, köy, kasaba, şehirlerde bir kurum olarak faaliyet göstermesi ve gündüz ilk mekteplerin açılması için il özel idarenin sorumlu olacağı kararları yer almıştır (Akyüz, 2009, s. 300).

1924-1925 eğitim öğretim yılını kapsayan döneme yeni uygulamayla başlanmış ve ilköğretim 6 yıldan 5 yıla indirilmiştir. Önemli gelişmelerin yaşandığı Mustafa Necati dönemindeki ilk mektepler 1926'da çıkan kanuna dayanarak şu şekilde belirtilmiştir: "Şehir ve kasaba gündüz, Şehir ve kasaba yatılı, Köy gündüz, Köy yatılı mektepleri". Köydeki yatılı okullar okulu olmayan köylü çocuklara ait olup bu okulların açılmasında veya idaresi ile ilgili işlemlerde ihtiyaç duyulan bütçe kanunla belirlenmiştir (Maarif Vekâleti, 1940, s. 19). Okullarda okutulan ders programlarında John Dewey'in tavsiyeleri üzerine iş okulu kavramları, toplu tedris ve hayat bilgisine yer verilmiştir. Önce birkaç ilkokulda denenen yeni program 1927'den sonra tüm okullarda uygulanmıştır. Bu konunun önemi şu şekilde belirtilmiştir (Maarif Vekâleti, 1927, s. 1-4):

> *Yeni programda özellikle ilkokulun ilk üç sınıfındaki dersler hayat ve toplum ekseni çevresinde "toplu" olarak okutulacaktır. Bunun için eski programlardaki "tabiat tetkiki, musahabat", tarih ve coğrafya gibi dersler, tabiat bilgisi adı altında toplanmıştır. Eski programlarda iş esasına, göre öğrenimin kişisel çalışma ve yeteneğine özen gösterilmemiştir. Yeni programlarda öğrenci özellikle resim ve elişi gibi derslerde, ilgisi uyandırılarak olabildiğince kendi isleyerek öğrenecektir*

Bilginin okullarda öğrenildiğiyle kalmaması ve çocukların öğrendikleri bu bilgileri günlük hayatlarına taşımaları hedeflenmiştir. İlköğretimin 1926'daki durumunu Mustafa Necati Bey şu şekilde izah etmektedir:

> *İlk tedrisatta bütün vilâyetlerde mevcut olan 4770 ilk mektep, 32 ilk Yatı Mektebi, 25 Leyli Muallim Mektebi ve bunların tatbikat sınıfları mevcuttur. Bunlardan 4770 ilk mektep, vilâyetler idare-i hususiyelerine, muallim mektepleri ile tatbikat sınıfları ve ilk yatı mektepleri de muvazene-i umumiyeye merbutturlar. 4770 ilk mektep ile yatı mektebinde, 302 500 talebe ve bu mekteplerin mecmuûnda 9062 muallim mevcuttur. ... Köy yatı mekteplerinin bazılarında talebenin büyük kısmı köylü değildir. 32 yatı mektebinin ancak 2600 talebesi vardır. Binaları fazla talebe almaya değil, bugünkü mevcutları bile barındırmaya müsait değildir. ... Görülüyor ki: ilk Tedrisat Dairemiz de pek mühim ve pek dağınık isleri deruhte etmiş bulunmaktadır. Kabili tasavvurumuzdur ki bir müdür, iki- üç mümeyyiz ve beş-on kâtip ile bu iş altından kalkabilinsin ve memleketin ilk tahsiline emin bir istikamet versin.*

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, uyguladığı eğitim politikalarıyla önemli gelişmeler kaydetmiş bir vekildir. Vekilliği döneminde hem okul hem de öğrenci sayıları bakımından önemli artışlar yaşanmıştır. 1923-24 yılında 4894 olan ilkokul sayısı 6599'a çıkarılmış; 341.941 öğrenci okullarda eğitim görmekteyken bu sayı 477.569'a yükselmiştir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü,1933, s. 7).

Eğitim ve öğretimin yurdun dört bir yanında yaygınlaştırılması ve oluşan sorunların çözüm yollarının aranması, eksikliklerin giderilmesi, gerekiyorsa meclise sunulan önergelerle kanunların düzenlenmesi, yabancı uzman görüşlerinden faydalanarak daha iyiye ulaşma çabası bu konunun maarif vekaleti tarafından ne kadar önemsendiğini ortaya koymaktadır. Maarif vekilliği yapan kişiler de eğitimin ilerlemesi ve aksayan yanlarının düzetilmesi adına üstlerine düşen görevi yapmışlardır.

3.7.2. Ortaöğretim

İlkokuldan sonra ortaokullar öğrencileri liselere hazırlayan kurumlar olarak işlev görmüş ve hazırlanan yeni programa göre de Cumhuriyetin gerektirdiği bilgilerin dışında mesleki bilgiler de öğretilmiştir. 1922 yılında her sınıfta haftada iki saat

Arapça, bir saat Farsça dersleri okutulmaktadır. Vasıf Çınar Bey döneminde yapılan İkinci Heyet-i İlmiye toplantısında bu derslerin programdan kaldırılmasına karar verilmiştir. 1924 yılında İkinci Heyet-i İlmiye toplantısı sonucunda ortaokullara uygulayacakları müfredat programları ulaştırılmıştır. Bu müfredat programının üç yıl uygulanmasının ardından müfettişlerin raporlarına göre hareket edilmiş ve riyaziyat, coğrafya, tarih programlarında değişikliğe gidilmiştir (Cicioğlu, 1985, s. 171).

1927'de karma eğitime geçilmiş ve ortaokul ve liseler için talimatname hazırlanmıştır. Bu konuda çalışmalarını sürdüren maarif vekâleti, halihazırda bulunan okullarda iyileştirme çalışmaları yapmış aynı zamanda okul sayılarını artırma yönünde de ciddi adımlar atmıştır. Aşağıda verilen ilkokul ve ortaokul sayılarındaki gelişmeler 1923 – 1938 yılları arasını kapsamaktadır:

Tablo 3.

1923-1938 Arası Okul, Öğrenci Ve Öğretmen Durumu

Okul Sayısı			
Yıllar	İlkokul	Ortaokul	Lise
1923 -24	4.894	72	23
1937 -38	6.700		140
Öğrenci Sayısı			
Yıllar	İlkokul	Ortaokul	Lise
1923 -24	341.541	5.905	1.241
1937 -38	764.691	74.107	21.000
Öğretmenlerin Sayısı			
Yıllar	İlkokul	Ortaokul	Lise
1923 -24	10.238	796	513
1937 -38	15.775	2.840	1.164

Kaynak: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1939, s.II

Sayısal değerlere bakıldığında 1923-1938 yılları arasında yaşanan büyük değişiklikler önemli gelişmeler olarak kaydedilmiş ve bu sayılar dersliklerin sayısının artırılması, öğretmen eksikliklerinin giderilmesi, uygulanan programın gözden geçirilmesi gibi bazı tedbirleri de beraberinde getirmiştir. Ayrıca sayılardaki

artışın etkisiyle eğitimin kalitesini yükseltme çalışmaları hız kazanmış ortaokul, öğretmen okulu ve liselerde program değişikliğine gidilmiştir.

3.7.3. Mesleki Eğitim

Mesleki ve teknik eğitimin öneminin artması sanayileşmenin etkisiyle gelişen bir durumdur. Almanya'nın da içinde yer aldığı bazı devletler eğitim sistemlerini yeni gelişmelere göre düzenleyerek kendi sistemlerini kurmuşlardır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan bazı ülkeler de mesleki ve teknik liselerin programlarını oluştururken Almanya gibi kendi sistemini kuran ülkeleri model almışlardır. Türkiye de bu ülkelerden biri olarak seçtiği uzmanları Avrupa'ya göndermiş ve mesleki eğitim üzerine raporlar hazırlatmıştır. Bunun yanı sıra ülkemize gelişmiş ülkelerden uzmanlar davet edilmiş ve bu uzmanların görüşleri, tavsiyeleri dikkate alınmıştır.

Kühne (Alman Ticaret ve Sanayi Danışmanı), 1925 yılında Türkiye'ye gelerek rapor hazırlamıştır (Akkutay,1996, s. 33). Kühne'nin görüşüne göre bir ülkenin yönetiminde siyasi güç, askeri ve fikri güç ne kadar önemli ise iktisadi gelişmişlik de o derece önemlidir. İktisadi gelişmişlik düzeyini artırmak için iyi eğitilmiş insan kaynağının önemine dikkat çekmektedir (Kühne, 1939'dan akt. Bozaslan, 2013, s. 69). Kühne, mesleki ve teknik okullarla ilgili raporunda şu eksikliklere yer vermiştir: Teknik yetersizlikten dolayı çıraklığın yapılamaması, çırakları yetiştirecek ustaların olmaması, ticaret mesleğinin inceliklerini anlatan okulların sayılarının az olması, ev idaresi eğitimine yeteri kadar önem verilmemesi, açılan okulların dünyadaki gelişmeleri takip etmekten uzak olmaları şeklinde okullarla ilgili görüşlerini belirtmiştir.

Kühne'nin görüşleri meslek liselerinin sorunlarını görünür kılmış ve bu konuda çalışmalar yapılarak eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. 1933 yılında bu okulların sorunlarıyla yakından ilgilenecek Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1934 yılından itibaren "Kız, Erkek Sanat ve Yapı Enstitüleri" 1934-1935 yıllarında Kız Teknik ve Erkek Teknik Yüksek öğretmen Okulları" açılmıştır (Akyüz, 2009, s. 251). Bu okulların açılması hem gençlerin eğitilmesiyle ülke ekonomisinin ihtiyaç duyduğu yetişmiş eleman eksiğini kapatmaya yönelik bir adım olarak değerlendirilmekte hem de modern anlamda eğitimi sağlama amacına hizmet etmektedir.

Kühne'den sonra alanında uzman bir diğer isim olan Omer Buyse, meslek liselerinde eğitimin kalıcı ve kolay olabilmesinin yönteminin uygulamalı eğitimle sağlanacağını savunmuştur. Öğrencilerin eğitim sürecinde aktif rol almasını ve böylelikle yeteneklerini daha da geliştireceğini ileri sürmüştür (Buyse, 1939'dan akt. Bozaslan, 2013, s. 71). Buyse raporunda teknik okulların öğrencilerini iyi yetiştirecek uzman kadronun eğitim göreceği İş Üniversitesi'nin Ankara'da kurulmasını tavsiye etmiştir. Günümüzdeki Teknik Yüksek Okulların kurulmasında İş Üniversitesi önerisi kaynaklık etmiştir (Doğan, 2010, s. 3-9).

Uzman kişilerin görüşleri doğrultusunda yapılan çalışmalar önemli gelişmeler olarak değerlendirilmiştir. Ancak mesleki ve teknik okullarda yapılan eğitimde sürekli olarak karşılaşılan bütçe sorunu okulları oldukça zora sokmaktadır. 1935 yılından sonra bu sorun 2765 sayılı kanunla devlet tarafından masrafların karşılanması yoluyla çözüme kavuşturulmuştur (Doğan, Alkan, Sezgin, 1980, s. 46).

1935'te Maarif Vekâleti Teknik Öğretim Genel Müdürü Rüştü Uzel'in başkanlık ettiği bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyona, Genel Kurmay Başkanlığı temsilcileri, Nafıa, Ziraat, Sanayi ve Maarif Vekilleri üye olarak seçilmiştir. Komisyonun oluşturulmasındaki amaç, ülkedeki sanayileşmeye paralel olarak uygulanacak teknik eğitim programını oluşturmaktır (Maarif Vekilliği, 1939, s. 1).

4. BÖLÜM

SONUÇVE ÖNERİLER

II. Mahmut döneminden başlayarak Atatürk'ün vefatına kadar ki eğitim alanında yaşanan gelişme ve değişmelerin incelendiği bu çalışmada görülmüştür ki Osmanlı'nın son döneminde devleti kurtarmak için birçok yenilik ortaya konmuş ancak bu durum devletin yıkılışını engelleyememiştir. Devletin özellikle Avrupa devletlerinden geri kalmasındaki en büyük nedeni her ne kadar devlet makamları tarafından askeri olarak algılansa da eğitim seviyesindeki düşüklük bunun ana sebebi olmuştur. Çünkü bir toplumun ayakta kalmasını sağlayacak en önemli unsur iyi bir eğitim sistemine sahip olmasıdır.

Osmanlı eğitim sisteminde yetişen cumhuriyetin kurucu kadrosu, içinden geldiği sistemin yanlışlarını gördüğünden yeni devletin kuruluşundan itibaren üzerinde en çok durdukları konuların başında eğitim sistemi ve bu çerçevede ortaya konulacak yenilik hareketleri olmuştur. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Mustafa Kemal, daha savaş kazanılmadan, sıcak savaş ortamında bile bu konu üzerinde durmuş, fırsat bulduğu ortamlarda eğitim konusunda yapılması gerekenleri özellikle vurgulamıştır. O yeni bir devletin, yeni bir sistemin kurulabilmesi için eski köhnemiş, çağa ayak uyduramayan yapıların tamamen ortadan kaldırılmasını yerine kültürel değerleri, milli mefkûreleri yansıtacak yeni anlayışların gelmesini savunmuştur. Ayrıca bu eğitim sisteminin çağın gereklerine uygun olması ve belli bir zümreye değil de tüm topluma yaygınlaştırılmasını istemiştir. Böylelikle tüm toplumda bir yenilenme çabası oluşacak, sonraki kuşaklarla birlikte devlet yeni ve modern bir yüze kavuşabilecektir. Alınan eğitimle birlikte seçkin bir yapıya bürünecek olan yeni nesil, hedeflenen yeni laik ve çağdaş anlayışı topluma aktarabilecek ve böylelikle toplumun genelinde yaşanacak kültürel değişim toplumu muasır medeniyetler seviyesine ulaştırmada etkin bir rol oynayacaktır.

Hedeflenen değişimin gerçekleşebilmesi için ilk etapta bir Maarif Vekâleti kurulmuş ve bunun örgütlenmesi yoluna gidilmiştir. Ardından Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte

bir dizi inkılapların da yürürlüğe konduğu görülmektedir. Bu inkılaplarının topluma sirayet etmesi, toplumun geneline yayılabilmesi için öncelikli olarak eğitim alanında daha ciddi çalışmaların yapılması gerekmiştir. Hem milli mücadeleye halkın desteğini sağlamada hem de bu inkılapların topluma yayılmasında öğretmenlere büyük iş düşmüş ve büyük bir kısmı üzerlerine düşen bu vazifeyi layıkıyla yerine getirmişlerdir.

Ülkemizde eğitim öğretim alanında modernleşme çalışmalarının Tanzimat'la birlikte başladığı söylense de ciddi anlamda radikal kararların alınması Mustafa Kemal döneminde olmuştur. 1920'de başlayan ve 1938'de vefatı ile biten bu dönemde alınan kararlar ve günümüz Türkiye'sinin şekillenmesinde önemli unsurlar olmuştur. Bu doğrultuda alınan ilk karar Tanzimat döneminden beri süregelen eğitimdeki ikiliği ortadan kaldıran Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yürürlüğe sokulması olmuştur. Bu kanunla Osmanlı'nın gelişimine ciddi zararlar veren medrese kültürü tamamen ortadan kaldırılmış, tekke ve zaviyeler kapatılmış, ülke genelinde tüm eğitim kurumları yabancı okullar dâhil olmak üzere yeni kurulmuş olan Maarif vekâletine bağlanmış ve Anadolu'nun dört bir tarafından okullaşma faaliyetlerine hız verilmiştir.

Bu dönemin eğitim alanındaki yeniliklerden biri, belki de en önemlisi harf devrimidir. Harf devrimi de en az Tevhid-i Tedrisat Kanunu kadar büyük bir gelişmişlik göstergesidir. Çünkü yaklaşık 900 yıldır kullanılan bir alfabe ortadan kaldırılmış, onun yerine öğrenmesi daha kolay ve Türk dil yapısına daha uygun olan Latin kökenli harflere geçilmiştir. Bu harflere geçilmesi ile birlikte okuma yazma oranı çok düşük olduğundan tüm ülkede bir eğitim seferberliği başlamıştır. Çünkü muasır medeniyetler seviyesine ulaşabilmek için öncelikli olarak toplumun da belli bir eğitim seviyesine ulaşması gerekmekteydi ki, bunun için öncelikli olarak okuma yazma oranının yükseltilmesi gerekiyordu. Bunu başarabilmek için ülke genelinde millet mektepleri açılmış, buralara kadın-erkek, yaşlı-genç demeden bütün okuma yazma bilmeyen insanlar dâhil edilmiş ve bunlar için ciddi bir eğitim seferberliği başlatılmıştır.

Başlatılan bu eğitim seferberliğine devrim, inkılap, yenilik, ıslahat her ne denilirse denilsin, toplumu derinden değiştirecek bu tür faaliyetleri gerçekleştirmek için, sağlam bir kadronun olması gerekmektedir ki, Mustafa Kemal'in en büyük avantajlarından biri de çevresinde bu tür bir kadronun hazır olması olmuştur. Çünkü

toplumu temelinden değiştiren bu inkılapların kararının alınması ve uygulanması, toplumdan gelecek tepkilere set olunması kolay bir iş olmamakla birlikte, bu kadronun birlikte hareket etmesi sayesinde bu sancılı zaman dilimi atlatılabilmiştir. Bu noktada özellikle maarif vekillerinin katkısı oldukça fazla olmuştur. Onlar üzerine düşen vazifeyi layıkıyla yerine getirmiş ve zamanı geldiğinde bayrağı diğer arkadaşına devretmesini bilmiştir.

Maarif vekillerinin çalışmaları doğrultusunda hem örgün eğitim hem de yaygın eğitimde ciddi mesafeler alınmıştır. Örgün eğitimle okul çağındaki nesillerle ilgilenilirken, millet mektepleri, halk odaları, halk dershaneleri gibi oluşumlarla da halkın değişimi ve gelişimi için çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca halkın eğitimine bu derece önem verilirken diğer taraftan milli bir devlet milli bir kültür anlayışı doğrultusunda Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu gibi değerlerimizi ortaya koyacak kurum ve kuruluşlar da faaliyete geçirilmiştir.

Milli Eğitimin günümüze gelmesindeki en büyük etken, bu dönemdeki çalışmalar ve bu çalışmalara önayak olan maarif vekilleri olmuştur. 1920-1938 arası görev yapan 15 maarif vekili içerisinde, özellikle İsmail Safa, Mustafa Necati ve Vasıf Çınar'ın yerini ayrı olarak belirtmek gerekmektedir. Çünkü bu kişiler döneminde bazı çevrelerden ciddi tepkilerin alınmasına karşılık, direnç gösterip, baskılara aldırmadan günümüz toplumunun şekillenmesinde son derece önemli olan Tevhid-i Tedrisat, Harf Devrimi ve Millet Mektepleri gibi kararların alındığı ve uygulandığı görülmektedir.

Devletin içinde bulunduğu bu hassas ortama rağmen ellerinden gelen her şeyin en iyisini yapmaya çalışan bu insanların Türk eğitim tarihindeki yerleri yadsınmayacak derecede önemlidir. Başta Atatürk olmak üzere bu dönemde görev yapmış olan tüm Maarif vekilleri ve isimleri bilinmeyen tüm alt teşkilatlarda görev yapanlar Türkiye eğitim sisteminin bugünlere gelmesinde son derece etkili olmuşlardır ve verdikleri emeklerle ilelebet yaşayacaklardır.Bu doğrultuda günümüz gençlerine, tüm eğitimcilere, eğitim sisteminde vazife yapan tüm insanlara düşen en temel görev Türk eğitim tarihinde de görüldüğü üzere yaşanan her türlü sıkıntıdan gerekli dersleri çıkarmak ve eğitim sistemini bilimsel esaslardan, bilimsel değerlerden, çağdaş anlayıştan uzaklaştırmamak, görevini layıkıyla yapmak öncelikli vazifeleri olmalıdır.

KAYNAKLAR

Adem, M. (2000). *Atatürkçü düşünce ışığında eğitim politikamız.*İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Adanalı, A.H.(2004). Ziya Gökalp'in Eğitim Felsefesi ve Yüksek Eğitim Hakkındaki Görüşleri, AÜİFD XL V (2004), sayı 1.sayfa 57-70

Akkutay, Ü. (1996). *Milli eğitimde yabancı uzman raporları (Atatürk Devri).* Avni Akyol Kültür ve Eğitim Ümit Vakfı, Ankara: Serçe Matbaacılık.

Akşin, S. (2011). *Kısa Türkiye tarihi.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Akyüz, H. (1991). *Eğitim sosyolojisinin temel kavram ve alanları üzerine bir araştırma.* İstanbul: MEB Yayınları.

Akyüz, Y. (1978).*Öğretmenlerin toplumsal değişme üzerinde etkisi (1848-1940).* Ankara.

Akyüz, Y. (1992). *Atatürk ve eğitim, Atatürkçü düşünce, Atatürk kültür.* Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Akyüz, Y. (2009).*Türk eğitim tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2009).*(14. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Anar, S (2016) TDV İslam Ansiklopedisi, c. 14, sayfa:131-134. https://islamansiklopedisi.org.tr/

Arslan, G. (2014). *Şükrü Saraçoğlu'nun hayatı ve siyasi faaliyetleri (1886-1953).* Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Arsan, N. (1989). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri, cilt: 1-3.* (4. Baskı). Ankara.

Asan, H.T. (2013).*Türk eğitiminde iktidar-eğitim ilişkileri ve insan yetiştirme politikalarının Michel Foucault'un Panoptikon metaforuna göre incelenmesi (1795-1946).*Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. (2006). C.I. Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. (2006). C.2. Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları

Aysal, N. (2011). *Atatürk Devri Türk devrimi, başlangıcından günümüze Türkiye Cumhuriyeti tarihi.*(Ed. Temuçin Faik Ertan). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Bal, H. (1991). *John Dewey'in eğitim felsefesi.* İstanbul: Aydınlar Matbaası.

Başar, E. (2004).*Milli eğitim bakanlarının eğitim faaliyetleri (1920 – 1960).*İstanbul: MEB Yayınları.

Başaran, M. (1999). *Özgürleşme Eylemi: Köy Enstitüleri*,.2.Baskı ,İstanbul: Cumhuriyet Yay

Başgöz, İ. (1999). *Türkiye'nin eğitim çıkmazı ve Atatürk.*Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü (1933).*Maarif İstatistikleri 1923-32.* (yayın no. 26). İstanbul.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü (1939).*Maarif istatistikleri, 1937 -1938.* İstanbul: Suhulet Basımevi.

Bilgin, B. (1996). Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve din eğitimi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,*12, 35, 527-535.

Binbaşıoğlu, C. (1999). Dr Reşit Galibin milli eğitim bakanlığındaki hizmetleri ve bu hizmetlerin Türk eğitim bilimleri tarihindeki yeri. *Çağdaş Eğitim*, 250.

Binbaşıoğlu, C. (2005).Türk eğitim düşüncesi tarihi.Ankara: Anı Yayıncılık.

Bolat, R. (2011). *Doğuşundan günümüze milli eğitim kavramına yüklenen anlamlar (1908–2011).*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Bozaslan, B.M. (2013). *Modernleşme ve eğitim: Türkiye'de modern eğitimin inşası (1923-1938).*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bozaslan, M.,Çokoğullar, E. (2015). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e modern eğitimin inşası: Devletin kurtarılmasından devletin kurulmasına.*Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi,*17, 3, 309-329.

Bozdemir, S. (1998). Atatürk ve eğitim: Cumhuriyet döneminde eğitimdeki gelişmeler.*Erdem Dergisi,* 11, 32.

Bozdemir, S. (t.y). Atatürk ve eğitim: Cumhuriyet döneminde eğitimdeki gelişmeler,http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/suleyman_bozdemir_ataturk_donemi_egitim_gelismeler.pdf.

Büyükdüvenci, S. (1995). John Dewey'simpact on Turkisheducation. *Studies in PhilosophyandEducation,* 13, 393-400.

CBMEB (1946).*Milli Eğitim ile ilgili söylev ve demeçler, cilt1*.

Cicioğlu, H. (1985).Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk ve ortaöğretim (tarihi gelişimi).Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Çelebi, N. Asan, H.T. (2016). Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitimde denetim anlayışı (1923-1946). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,*27, 18-31.

Çelik, A. (2009). *Harf inkılâbına giden süreç (1923 – 1928).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Çetin, K., Gülseren, H.Ö. (2003). Cumhuriyet dönemi eğitim stratejileri.*Milli Eğitim Dergisi*, 160, 1-12.

Çınar, İ.(2003). Atatürkçü öğretmen.*EğitişimDergisi,* www.egitisim.gen.tr/tr/index.php/arsiv/sayi-1-10/sayi-3-ataturk-temmuz-2003/33-ataturkcu-ogretmen, 18.09.2017.

Dağcı, H. (2008). *Maarif Vekâleti'nin kuruluşu ve çağdaşlaşma çabaları (1920-1938).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dewey, J. (1993).*Özgürlük ve kültür.*(Çev. Vedat Günyol).İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları.

Dağlı,N.,Aktürk, B. (1988).*Hükümetler ve programları (1920–1960).*Ankara:TBMM Basımevi.

Doğan, H.M. (2005).*Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikası ve Mersin'de eğitim (1923-1950).*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğan, H., Alkan, C., Sezgin, İ. (1980).*Mesleki ve teknik eğitim prensipleri.*Ankara.

Doğan, İ. (2010). Cumhuriyetin erken döneminde yabancı uzmanların dönem eğitimine katkıları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,*12, 22, 3-9.

Dönmez, C. (2005). Atatürk'ün eğitim ile ilgili görüş ve uygulamalarına toplu bir bakış. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi,* 7,1, 91-109.

Ekinci, Y. (1994). *Hükümet siyasi parti programlarında milli eğitim.* Ankara. Tekışık Webofset.

Ergin, O. (1977).*Türk maarif tarihi Cilt 1–2*. İstanbul: Eser Kültür Yayınları.

Ergün, M. (1982).*Atatürk devri Türk eğitimi,* Ankara.

Ergün, M. (1996).*İkinci meşrutiyet devrinde eğitim hareketleri (1908-1914).*Ankara: Ocak yayınları.

Ergün, M. (2014). *Atatürk devri Türk eğitimi-II.*Türkiye Sanal Eğitim Bilimleri Kütüphanesi. http://www.egitim.aku.edu.tr/ata2.html

Giritli, İ. (1988). *Atatürk ideolojisi.*Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Gök, F. (1999). *Kız enstitüleri, ev kadını yetiştiren asri bir müessese, 75.yılda eğitim.*İstanbul:Tarih Vakfı Yayınları.

Göle, N. (2008).*Melez desenler islam ve modernlik üzerine,* İstanbul: Metis Yayınları.

Güçlüol, K. (1983). *Cumhuriyet dönemi'nde eğitim, milli eğitimde teşkilatlanma*. İstanbul.

Güler, A. (2006).Cumhuriyet döneminde başlangıçtan günümüze eğitim sürecinin tarihi gelişimi, Türkiye'de eğitim bilimleri: Bir bilanço denemesi. (Ed.Muhsin Hesapçıoğlu ve Alpaslan Durmuş).Ankara:Nobel Yayınları.

Güler, A. (1994) *Türkiye'de üniversite reformları,* Ankara: Adım Yayıncılık.

Güven, C , Boyraz, E . (2016). Hamdullah Suphi Tanrıöver'in İlk Maârif Vekilliği Dönemi Faaliyetleri. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 6 (10), 286-317. Retrieved from http://dergipark.gov.tr/opus/issue/22701/242331

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi. (7 Temmuz 1921). *Laik eğitimin mimarı: Vasıf Çınar* http://portreler.fisek.org.tr/laik- egitimin-mimari-vasif-cinar/

Hesapçıoğlu, M . (2013). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikası ve Felsefesi. Eğitim Bilimleri Dergisi, 29(29), 121-138. Retrievedfrom http://dergipark. gov.tr/maruaebd/issue/370/2124

http://mustafakemalim.com/fabrika-icin-yapilan-yatirimlardan-cok-genclige-yapilan yatirimlar-onemlidir/

İçke, A. (2015). *Atatürk ve yükseköğretim modernizasyonu*. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 13, 2, 43-63.

İnal, K. (2004). *Eğitim ve iktidar- Türkiye'de ders kitaplarında demokratik ve milliyetçi değerler.*Ankara: Ütopya Yayınları.

İnan, A. (2007). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler.*İstanbul:İş Bankası Kültür Yayınları.

İnan, M.R., (1987). *Mustafa Necati, Cumhuriyet dönemi eğitimcileri.* Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

İnan, M.R., (2007).*Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*.Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

İslam, İ. (2012). Kurtuluş Savaşı'nda milletvekili, vali, milli eğitim bakanı bir ittihatçı İsmail Safa (Özler) Bey (1885-1940). *International Journal of Social Science,* 5, 6, 263-285.

İzgi, Ö (1998). Atatürk ve milli birlik. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 4, 12, 671-676.

Kafesoğlu, İ. (1991). Türk Milli Kültürü.İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Kanbolat, E. (2017). Atatürk Devrinde eğitimde millilik ve modernleşmeye dair tartışmalar. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları,*16, 31, 57-80.

Kansu, M.M. (1988). *Erzurum'dan ölümüne kadar Atatürk'le beraber, C. I*. Ankara.

Kapluhan, E. (2011). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Atatürk Devri eğitim politikaları (1923 – 1938) ve coğrafya eğitimi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Karal, E.Z. (1998) *Atatürk'ten Düşünceler.* Ankara: Metu Pres.

Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kongar, E. (1998). *Devrim tarihi ve toplumbilim açısından Atatürk.* İstanbul: Remzi Kitapevi.

Külebi, C.(1981),*Atatürk ve Türk Dili*, İstanbul: İstanbul Devlet Mühendisli Akademisi,

Maarif Mecmuası (1341). Sayı: 3, Temmuz 1341, 58- 61.

MEB, (1995). *Milli eğitim şuraları (1939-1993).* Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Şura Genel Sekreterliği MEB Basımevi.

Maarif Vekâleti (1927). *İlk mekteplerin müfredat programı*.İstanbul.

Maarif Vekilliği (1939). *Mesleki tedrisatın inkişaf planı*.İstanbul.

Maarif Vekâleti (1940). Maarifle ilgili kanunlar. İstanbul.

Namal, Y. (2012). Türkiye'de 1933–1950 yılları arasında yükseköğretime yabancı bilim adamlarının katkıları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*.

Oğuzkan, T. (1983). *Orta dereceli genel öğretim kurumlarının gelişmesi, cumhuriyet döneminde eğitim.* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Önk, M. (2015). Atatürk Devri eğitim sistemi gelişmelere bir bakış. *International Journal of SocialScience*, 37, 511-530.

Öymen, H.R. (1991). *Cumhuriyet Eğitimine Geçişte Atatürk'ün Etkisi", Atatürk Konferansları* .Ankara:TTK Kurumu Basımevi

Özalp, R.,Ataünal, A. (1983). *Millî eğitimde kongreler ve şuralar,Cumhuriyet döneminde eğitim.* İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Özer, A.H. (1983). *Cumhuriyet dönemi'ndeeğitim.*İstanbul: Talim ve Terbiye Kurulu İşleri.

Özgan, D. (2012). *II. Mahmut (1808-1839) ve Atatürk (1923-1938) dönemi eğitim politikalarının karşılaştırılması ve analizi.*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Özgen, B. (1994). Düşünce özgürlüğü ve laiklik. İstanbul: Çınar Yayınları.

Özodaşık, M. (1997). *Cumhuriyet eğitiminde yeni bir nesil yetiştirme çabaları (1923-1950).* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, K. (1994). *Türk Parlamento Tarihi TBMM II. Dönem (1923-1927), Cilt:II.* Ankara: TBMM Basımevi Müdürlüğü.

Öztürk, S. (2007). *İsmet Paşa'nın Kürt raporu.*İstanbul: Doğan Yay.

Palazoğlu, A.B. (1999). *Atatürk'ün eğitimle ilgili düşünceleri.*Ankara: MEB Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı Yayını.

Sagay, E. (2012). *Hocam Maarif vekili Esat Sagay' ınHatıraları.*İstanbul:Yapı kredi Yayınları. .

Sakaoğlu, N. (2003). *Başlangıçtan günümüze Türk eğitim tarihi*.İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sakaoğlu, N. (1992). *Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Sarı, M. (2013). Yeni Türk Devletinin İlk maarif vekâleti (kuruluşu ve çalışmaları 1920-1923). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*,54, 169-194.

Şapolyo, E. B. (1966). Millî mücâdele'de Hamdullah Suphi. Türk Kültürü, (45), 799-801.

Taşçı, M. (2015), Karesi Mebusu Vehbi Bey'in Osmanlı Meclis-i Mebusanı ve Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri,Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi.

TBMMZC (1944). *Devre: I, İçtima: I, Cilt: VII.* Ankara: TBMM Matbaası.

TBMMZC. (1960). *Devre: I, İçtima: III, Cilt: XXIV*. Ankara: TBMM Matbaası.

TBMMZC. (1961). *Devre: II, İçtima: I, Cilt: I.* Ankara: TBMM Matbaası.

TBMMZC (1981a). *Devre: I, İçtima: I, Cilt: II.*Ankara: TBMM Matbaası.

TBMMZC. (1981b). *Devre: I, İçtima: I, Cilt: III.*Ankara: TBMM Matbaası.

TBMMZC (ty). *Devre: II, İçtima: I, Cilt: II.* Ankara: TBMM Matbaası.

TBMMZC (1958). *Devre:I, İçtima: II, C.15.* Ankara: TBMM Matbaası.

TBMM (1934). *4. Dönem, 25. Cilt, 18. Birleşim.*https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=199:200&v_meclis=1&v_donem=4&v_yasama_yili=&v_cilt=25&v_birlesim=018.

Tekeli, İ. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e eğitim sistemindeki değişmeler. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, II.*456-475.

Toprak, G.N. (2008). *Cumhuriyetin ilk döneminde Türk eğitim sistemi ve köy enstitüleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Topses, G (1999). *Cumhuriyet dönemi eğitiminin gelişimi, 75. yılda eğitim.*İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Turan, Ş. (1995). *Türk devrim tarihi, 3. Kitap, I. Bölüm.*Ankara.

Turan, Ş .(2006). Dr. Reşit Galip'in Atatürk'e Yakınmaları .*Tarih Araştırmaları Dergisi* .1,25.

Turgut, E. (2007). *Dr. Reşit Galip'in milli eğitim bakanlığı ve milli eğitim düşüncesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Türk Eğitim Derneği (1981). *Atatürk ve eğitim, Türk Eğitim Derneği V. toplantısı*, Ankara: Şafak Matbaası.

Türk, E 82003). Dünden bugüne milli eğitim bakanlığı kuruluş ve tarihsel süreç. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi,* 4, 44.

Uca, A. (1998). Yusuf Hikmet Bayur'un hayatı, fikirleri ve eserleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 9, 211-227.

Ulusoy, M . (2014). Dr. Rıza Nur'un Milli Eğitim Bakanlığı Faaliyetleri. Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi, 2 (2), 175-181.http://dergipark.gov.tr/kebd/issue/22195/238357

Ülkütaşır, M. Ş.(1991). *Atatürk ve Harf Devrimi,* Ankara: TDK Yayınları

www.meb.gov.tr/milli-egitim-bakanliginin-kisa-tarihcesi/duyuru/8852 Erişim tarihi 19.09.2017

Yamaner, Ş. (1999). Atatürkçü düşüncede ulusal eğitim. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Yıldıran, G. (2012). Cumhuriyet Döneminde eğitim ve eğitim kurumları. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi,* 29, 2, 1-26.

Yıldırım,A.,Şimşek,H.(2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.*İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: ÖMER TANJU CİHAN

Doğum Tarihi ve Yeri: 03.12.1976 - SULAKYURT

Medeni durumu: Evli

Eğitim durumu:

Mezun olduğu lise: Kırıkkale Lisesi 1991-1994

Lisans: Niğde Üniversitesi 1995-1999

Niğde Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü

Katıldığı Eğitim Programları ve Aldığı Belgeler

İlkokullarda Yetiştirme Programı (İYEP) Semineri (2018, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü)

Öğrenen Lider Öğretmen (ORAV) Semineri (2018, Kırıkkale)

Eğitim Yönetimi Semineri (2016, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü)

Özel Yetenekliler Destek Eğitim Odası Farkındalık Kursu (2016, Kırıkkale)

İnceleme ve Soruşturma Teknikleri Semineri (2016, Kırıkkale)

Yöneticilik Formasyonu Kazandırma Kursları Okul Müdürlüğü 1. Kademe, 2. Kademe, 3. Kademe Kursları (2015, Kırıkkale)

Akademik Becerilerin İzlenmesi ve Değerlendirilmesi Semineri (2016, Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü)

Sınıfiçi Öğrenme Sürecini Geliştirme Kursu (2009, İlköğretim Genel Müdürlüğü)

Sınıf Yönetimi Formatörlük Kursu (2008, Hizmet İçi Eğitim Dairesi Başkanlığı)

Çalıştığı Kurumlar ve Görevi

Muş Merkez köy Kıyıbaşı İlkokulu 1999 – 2004

Çorum Sungurlu Yarımsöğüt İlkokulu 2004 – 2008

Kırıkkale Sulakyurt Hakim Mehmet Çakıroğlu İlkokulu 2008 – 2011

Kırıkkale Merkez Evliya Çelebi İlkokulu 2011 - 2014

Kırıkkale Merkez Hasan Ali Yücel İlkokulu 2014 -

Adres:Çalılıöz Mahallesi 538 Sokak Tosunoğlu Apartmanı No:14/5 KIRIKKALE

Elektronik Posta: omertanjucihan@hotmail.com

Telefon: 505 935 15 75